

5. Els parlamentaris catalans.

El present treball té tres grans objectes d'estudi: les corporacions econòmiques, el món dels negocis i els parlamentaris, junt amb la interrelació entre ells i el marc polític i econòmic en el que aquesta es produeix. Als capítols precedents hem pogut veure ja les corporacions econòmiques i el món dels negocis a Catalunya, ressaltant en ambdós casos el seu caràcter de demandants de polítiques econòmiques concretes i el disseny d'estratègies parlamentàries per tal de disposar de canals de comunicació amb els centres de decisió de l'Estat. En aquest capítol veurem els parlamentaris catalans i/o electes per Catalunya, que constitueixen el grup receptor d'aquestes demandes i el seu executor.

En aquest capítol, doncs, s'analitza alguns aspectes dels parlamentaris, deixant, però, per al capítol següent aquells altres més directament relacionats amb la seva actuació parlamentària. Hi ha també una aproximació biogràfica als parlamentaris, destacant especialment la seva vinculació als diversos sectors econòmics catalans. El tractament atorgat a cadascun d'ells varia segons la seva relació amb el tema estudiat. Així, mentre els parlamentaris *cuneros* rebran una atenció més superficial, hi ha un reduït grup de parlamentaris que rebrà un tractament més extens, donada la seva significació com a personatges clau en la relació entre els sectors econòmics i l'activitat política i parlamentària.

5.1. Aspectes generals del grup.

Al capítol dedicat a les Corts espanyoles, ja hem tingut ocasió de veure com la legislació relativa a Corts dels primers anys de la Restauració configurava un sistema parlamentari excloent, amb sufragi censatari, dret a ser elegible restringit en el Congrés i encara molt més en el Senat i plantejament d'aquesta cambra com a reducte de les elits socials, econòmiques i polítiques.

També hem vist que un cop enllestida tota la nova legislació electoral, corresponien a Catalunya 42 escons al Congrés (18 a la província de Barcelona i 8 a les altres demarcacions provincials) i 12 escons electius al Senat (3 per província), als que calia afegir els senadors corporatius (arquebisbat de Tarragona, UB i SEBAP) i un nombre variable de senadors permanents, que va dels 5 el 1877 als 16 el 1898. Si comptabilitzem tots els parlamentaris catalans i/o electes per districtes catalans de les Corts que van de 1876 fins 1885-86, trobem un grup de 149 personatges (una relació completa dels quals es pot consultar als apèndixs 7 i 8). Com ja hem vist a la delimitació del grup de parlamentaris feta a la introducció, en parlar de parlamentaris catalans no tots ells es poden considerar en un mateix nivell: trobem des de personatges catalans que estan representant un districte català, fins personatges *cuneros* sense cap relació amb el districte pel qual han sortit electes, passant pels catalans sense vinculació territorial (senadors permanents), catalans electes per districtes de fora de Catalunya i *cuneros* que acaben adquirint una relació estable amb el districte.

A les planes següents, i abans d'entrar a fons en l'anàlisi del grup, veurem en primer lloc el fenomen del cunerisme, ja que marca una diferència clara dins del grup estudiat pel que fa a la seva actuació parlamentària.

5.1.1. El fenomen del cunerisme a Catalunya.

Cal fer una primera distinció entre parlamentaris *cuneros* i *del país* —ambdós termes àmpliament utilitzats a l'època— ja que no es pot aplicar les mateixes claus interpretatives, i molt especialment pel que fa al rerefons econòmic de la seva activitat parlamentària, a un personatge estretament vinculat amb els interessos d'un districte que a un altre que apareix encasellat des del Ministeri de la Governació, amb desconeixement d'aquell i amb altres prioritats i motivacions a l'hora d'exercir-ne la representació. Així, per exemple, el 1884 Vicente de Romero (a qui hem vist als capítols precedents en la seva condició de president de la SEBAP i de diputat per Gràcia), en carta a Víctor Balaguer, es refereix al diputat per Valls, Joaquín Oliver, com *una persona que no sabia ni donde estaba Valls*¹. Mañé i Flaquer, per la seva banda, a les seves *Cartas provinciales*, ens ofereix el següent testimoni de la no representativitat dels interessos del país per part dels parlamentaris *cuneros*:

Se puede ahogar la voz de las provincias haciéndolas representar en el Parlamento por diputados cuneros o enviando a ellas diputados de partido, imbuidos en ideas generales, pero desconociendo por completo los sentimientos y aspiraciones de la comarca que representan. Las provincias no llevarán su memorial de agravios a las reuniones libre-cambistas de la Bolsa de Madrid ni a las veladas políticas del Ateneo de la calle de la Montera, y esto permitirá a los que viven en la corte hacerse la ilusión de que en provincias no existe opinión pública, ni necesidades, ni aspiraciones, ni creencias, ni sentimientos, ni siquiera sensibilidad de ninguna clase².

Dins del grup de parlamentaris *cuneros*, encara cal fer una altra distinció entre els que han estat electes sols una vegada per un districte català, moltes vegades enmig d'una carrera parlamentària llarga i amb eleccions a molt diversos districtes, dels que ho han estat dues o més vegades, amb la idea que la relació dels primers amb els interessos del districte sol ser molt mínima, mentre que els segons ja poden establir connexions més estables.

Entre els 149 parlamentaris catalans i/o electes per Catalunya, 5 obtenen una senadoria permanent sense ocupar prèviament escons parlamentaris electius, fet que els dona una certa desvinculació territorial. Queden, doncs, 144 parlamentaris, dels quals 42 es poden considerar com a *cuneros*, 29 amb una sola elecció per un districte català en tota llur carrera parlamentària i 13 amb més d'una elecció i, en alguns casos, amb reiterades eleccions pel mateix districte.

Al quadre 5.1 podem apreciar la presència del cunerisme a Catalunya, tant pel que fa a les diverses Corts del període com al seu desglossament per demarcacions provincials. Una primera constatació, és que hi ha una clara presència del fenomen del cunerisme a la província de Lleida, amb un 55% de parlamentaris *cuneros* respecte tots els personatges del període 1876-1886 que tenen la seva acta aprovada i que prenen possessió del corresponent escó. La presència de parlamentaris *cuneros* és, en el cas de Lleida, lleugerament superior en el cas del Senat, amb un 58%, que en el Congrés, amb un 53% i notablement superior en el cas de les Corts convocades amb el Govern liberal, amb un 72%, que les convocades amb governs conservadors, amb un 50%.

Dels 8 districtes al Congrés de Lleida (Balaguer, Borges, Cervera, Lleida, Seu d'Urgell, Solsona, Sort, Tremp) el cunerisme es concentra a la zona de muntanya i de la part oriental de la província. En alguns casos, es tracta de cunerisme de llarga durada, amb personatges que obtenen la seva acta de diputat reiteradament pel mateix lloc. Aquest és el cas de Rafael

---

1. BMVB, Manuscrits núm. 373/42. Carta de Vicente de Romero a Víctor Balaguer, datada el 30-5-1884.

2. MAÑÉ Y FLAQUER, Juan: *Cartas provinciales dirigidas a D. Antonio Cánovas del Castillo y publicadas en el DIARIO DE BARCELONA por D. ...*, 1875, p.19.

Quadre núm. 5.1: distribució del cunerisme als districtes electorals catalans, per Corts, cambres i províncies (1876-1886).

Corts i majories	Barcelona			Girona			Lleida			Tarragona			senadors corp.			totals		
	esc.	cun.	%	esc.	cun.	%	esc.	cun.	%	esc.	cun.	%	esc.	cun.	%	esc.	cun.	%
Congrés conservador de 1876-79	18	2	11	9	3	33	9	5	55	8	2	25				44	12	27
Congrés conservador de 1879-81	18	2(*)	11	9	1	11	7	4	57	9	1	11				43	8	18
Congrés liberal de 1881-84	18	1	5	8	2(**)	25	8	5	62	8	0	0				42	8	19
Congrés conservador de 1884-86	18	0	0	8	2	25	8	3	37	8	3	37				42	8	19
total Congressos de majoria conservadora	54	4	7	26	6	23	24	12	50	25	6	24				129	28	21
total Congrès de majoria liberal	18	1	5	8	2	25	8	5	62	8	0	0				42	8	19
total Congressos del període	72	5	6	34	8	23	32	17	53	33	6	18				171	36	21
Senat conservador de 1876-77	4	0	0	3	0	0	4	2	50	4	1	25				15	3	20
Senat conservador de 1877-79	3	0	0	3	1	33	4	2	50	3	1	33	2	0	0	15	4	26
Senat conservador de 1879-81	3	0	0	2	0	0	3	1	33	3	1	33	2	0	0	13	2	15
Senat liberal de 1881-84	3	0	0	3	0	0	3	3	100	3	2	66	3	0	0	15	5	33
Senat conservador de 1884-86	3	1	33	3	0	0	3	2	66	3	1	33	3	0	0	15	4	26
total Senats de majoria conservadora	13	1	7	11	1	9	14	7	50	13	4	30	7	0	0	58	13	22
total Senat de majoria liberal	3	0	0	3	0	0	3	3	100	3	2	66	3	0	0	15	5	33
total Senats del període	16	1	6	14	1	7	17	10	58	16	6	37	10	0	0	73	18	24
total Corts de majoria conservadora	67	5	7	37	7	18	38	19	50	38	10	26	7	0	0	187	41	21
total Corts de majoria liberal	21	1	4	11	2	18	11	8	72	11	2	18	3	0	0	57	13	22
total Corts del període	88	6	6	48	9	18	49	27	55	49	12	24	10	0	0	244	53	21

Objecte d'estudi: 244 escons corresponents a: 1) districtes electorals catalans al Congrès, 2) districtes provincials i corporatius catalans al Senat. S'inclou en el càlcul cada escó que té un parlamentari electe i aquest pren possessió del càrrec, però no si no en pren. Si durant unes Corts un escó és exercit per més d'un parlamentari, es comptabilitza tants escons com parlamentaris en prenen possessió. Si durant unes Corts un parlamentari obté representació per més d'un districte, es comptabilitza sols el que escolleix; en canvi, si obté el càrrec, dimiteix i torna a sortir electe en elecció parcial, es comptabilitza com a un sol escó si es tracta del mateix districte de la primera elecció, però com a dos si es tracta d'un altre. S'exclou els escons que queden vacants durant unes Corts.

esc: escons aprovats i amb presa de possessió per part del titular durant unes Corts; **cun:** diputats i senadors *cuneros*; **%** percentatge de parlamentaris *cuneros* respecte els escons aprovats.

(*) un dels escons de Barcelona correspon a Manuel Camacho, *cunero* al districte, però molt vinculat al projecte ferroviari Igualada-Sant Sadurn d'Anoia.

(**) un dels escons per Girona correspon a Pedro Diz, també *cunero*, però molt vinculat als interessos proteccionistes catalans.

Font: elaboració pròpia.

Cabezas a Tremp, de Luís de León y Cataumbert a Sort, dels Alonso Martínez (pare i fill) a Cervera i de Manuel de Azcárraga a Solsona. La Seu d'Urgell és un altre districte amb predomini *cunero*, però sense la fixació d'un mateix personatge dels districtes anteriors. Cal esmentar també els germans Vivanco, de procedència del sud peninsular, però que acaben naturalitzant-se a la zona, pel que no se'ls pot considerar pròpiament *cuneros*. Lleida ciutat, Balaguer i Borges (amb els germans Vivanco) són els districtes amb menys incidència del cunerisme.

Pel que fa al Senat, en tractar-se sols de 3 escons, no hi ha un procés tan clar de repetició del mateix personatge pel mateix escó, tot i que sí que hi ha alguna repetició. El cas més notable de presència de senadors *cuneros* és el de les Corts liberals de 1881-84, en el que tots tres senadors ho són.

Una altra dada que veurem amb més deteniment a les biografies dels parlamentaris *cuneros*, però que convé deixar ressenyada aquí, és que un nombre significatiu de parlamentaris itinerants, és a dir, que obtenen la seva representació parlamentària per districtes molt diversos i allunyats geogràficament entre si, inicia la seva llarga carrera parlamentària per un districte lleidatà.

Segueix en l'ordre de demarcacions amb presència de cunerisme la província de Tarragona, tot i que ja a una considerable distància de la de Lleida. Aquí el fenomen *cunero* se situa en un 24% (enfront del 55% de Lleida). Igual que en el cas de Lleida, la presència de parlamentaris *cuneros* és superior en el cas del Senat (37%) que en el del Congrés (18%). En canvi, és clarament superior en el cas de les Corts convocades amb governs conservadors (26%) que la convocada amb el Govern liberal (18%).

Tarragona disposava també 8 escons al Congrés: els 5 districtes uninominals de Gandesa, Roquetes, Tortosa, Valls i El Vendrell i la circumscripció de Tarragona, amb 3 escons; a les eleccions de 1876 es mantenen també els districtes de Reus i Falset que, a les següents eleccions, passen a Tarragona. D'aquests districtes, el cunerisme existent es concentra al Sud, concretament a Tortosa i a Roquetes. Valls té un escó *cunero*, mentre que a la resta de districtes no n'hi ha cap. A diferència de Lleida, però, no hi trobem aquelles fixacions d'un mateix personatge a un districte per espai de diverses convocatòries electorals. En el cas del Senat, que com hem vist té un índex de cunerisme superior, en destaca —igual que en el cas de Lleida— les Corts liberals de 1881-84, amb 2 dels 3 escons disponibles en mans de senadors *cuneros*.

Segueix Girona, amb un índex de cunerisme per sota del de Tarragona (18%). La gran diferència amb les altres dues demarcacions provincials vistes fins aquí, és que hi ha un clar predomini de parlamentaris *cuneros* al Congrés (23%) respecte el Senat (7%). Les diferències entre les Corts convocades amb governs conservadors de les convocades amb el Govern liberal són mínimes (18% a ambdues).

Girona, igual que les anteriors províncies, tenia 8 districtes electorals al Congrés: Figueres, Girona, La Bisbal, Olot, Puigcerdà, Santa Coloma de Farners, Torroella de Montgrí i Vilademuls. D'aquests, cal destacar la reiterada presència de José Álvarez Mariño a Vilademuls, personatge que, no obstant, es mostra força en sintonia amb les demandes de les corporacions econòmiques catalanes. El districte de Figueres té en dues ocasions diputats *cuneros*, Santa Coloma de Farners i Olot en tenen un cadascun, tot i que en el cas d'Olot es tracta de Pedro Diz Romero, director del periòdic madrileny *La Mañana*, estretament vinculat als interessos proteccionistes catalans. A la resta de districtes no

apareix més cunerisme. Pel que fa al Senat, hi ha un únic cop en què apareix un senador *cunero*, concretament al de 1877-79.

Barcelona presenta un índex de cunerisme considerablement menor (6%), amb una incidència similar al Congrés que al Senat (6% en ambdós casos). La diferència entre Corts convocades amb governs conservadors és superior (7%) a les convocades amb el Govern liberal de 1881 (4%).

Barcelona presenta 18 escons al Congrés: els 13 districtes uninominals d'Arenys de Mar, Berga, Castellterçol, Gràcia, Granollers, Igualada, Manresa, Mataró, Sant Feliu de Llobregat, Terrassa, Vic, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú, junt amb la circumscripció de Barcelona, amb 5 escons. D'aquests, el cas de presència continuada d'un diputat *cunero* és el d'Emilio Castelar a Barcelona. Els altres dos únics escons ocupats per diputats *cuneros* corresponen als districtes de Berga i d'Igualada, amb un cadascun, tot i que en el cas d'aquest darrer districte, es tracta de Manuel Camacho, que igual que en el cas de Diz, manté una relació clara amb els interessos del districte, per la seva vinculació al projecte ferroviari Igualada-Sant Sadurní d'Anoia. Pel que fa al Senat, hi ha un únic senador *cunero*.

En termes de tota Catalunya, hi ha un percentatge d'un 21% de parlamentaris *cuneros*, amb un percentatge lleugerament superior en el Senat (24%) que en el Congrés (21%), i percentatges molt iguals entre les Corts convocades amb el Govern liberal (22%) i les convocades amb governs conservadors (21%). Sembla clar, d'altra banda, que la seva presència és menor als districtes en els que les forces vives locals disposen de formes organitzatives, ja sigui d'associacionisme econòmic com polític, més estables i representatives dels seus interessos.

Cal tenir present, doncs, aquest significatiu percentatge del 21% de parlamentaris *cuneros*, ja que la seva actitud en temes clau per als interessos dels sectors econòmics catalans és notablement divergent de la del gruix de parlamentaris catalans i, per tant, la seva inclusió sense més consideracions dins d'aquest grup distorsionaria clarament les conclusions de qualsevol estudi.

Queda per veure per quins motius la presència del cunerisme és considerablement més gran a la província de Lleida, on supera la meitat dels escons aprovats, i com afecta aquest fet la conducta dels parlamentaris que obtenen la seva acta per aquests districtes.

D'entrada, cal dir que aquest era un fenomen plenament constatat a l'època. Així, durant el debat al Congrés del tractat de comerç amb França, Enrique Orozco, diputat per Arenys de Mar, fa aquesta valoració de la conducta seguida pels diputats per Lleida: *de cuatro provincias que forman el antiguo Principado catalán, tres están juntas y unánimes para combatir el tratado de comercio, mientras que una, la provincia de Lérida, si así lo considera, se separe, puesto que en aquella provincia no hay industria, es una provincia esencialmente agrícola, y ni la puede beneficiar ni perjudicar el tratado*³.

L'elevada presència de parlamentaris *cuneros* pels districtes de Lleida, fa que la seva conducta parlamentària sigui diferent en els grans temes aranzelaris, optant en la majoria dels casos per una discreta abstenció. Ara bé, Orozco interpreta la conducta dels diputats per Lleida com el resultat de tenir aquesta demarcació altres interessos en matèria aranzelària, sense valorar la possibilitat contrària: que aquests parlamentaris no tinguin res a veure amb els interessos del districte, perquè bona part d'ells deuen llur elecció al Ministeri

3. DSC, legislatura de 1881-82, 19-4-1882, núm. 107, p.2839.

de la Governació i que, a l'hora de fixar fidelitats, és a aquest a qui la donen, ja que era aquest i els caps polítics del partit de torn el que els assegurava la seva continuïtat com a parlamentaris. Molt més ajustada a la realitat és la interpretació que ens dóna del fenomen del cunerisme Francesc Tarragona de Eixalà, candidat a les eleccions provincials de 1882 per Balaguer; en un manifest adreçat als electors, denuncia el cunerisme existent a Lleida, que contraposa a la situació de les altres tres províncies catalanes: *Batallaré también para desterrar de la misma [la provincia] la servil complacencia con el poder, que hace que nuestros diputados y senadores sean escogidos entre los Martínez, López y Garcías de España y de sus Indias, para que investidos con el cargo de representantes olviden los intereses de una provincia que no conocen sino de nombre, sino desprecian en su fuero interno por el rebajamiento político de sus habitantes*. Després d'analitzar les qüestions d'interès provincial en les que ni els diputats ni els senadors electes per Lleida no haurien fet res, compara la situació amb la de les altres províncies catalanes: *¿Creéis que esto hubiera sido posible en las demás provincias catalanas? No, porque en ellas, en medio de las luchas políticas, han mirado siempre por los intereses generales del país y no han entregado su representación al amigo del ministro o al recomendado de aristocrática dama*⁴. Joan Martí i Tarrats, un dels corresponsals de Víctor Balaguer a la zona, corrobora la visió de Francesc Tarragona. Adjunta a Balaguer el manifest amb el següent comentari: *D. Francisco Tarragona, ha publicado el adjunto manifiesto, que ha causado inmensa sensación en la provincia por las verdades que dice*⁵. I afegeix com a conclusió del fenomen del cunerisme: *Si la izquierda ha de prosperar en esta provincia ha de ser atacando resueltamente el cunerismo y el caciquismo. De este modo tendríamos a nuestro lado la mayoría de la juventud y buena parte de la clase propietaria*.

Si agafem com a bona la interpretació de Tarragona i de Martí sobre el cunerisme a Lleida, caldria fixar d'entrada dues qüestions: la primera, que la seva més gran presència respecte les altres províncies catalanes es deuria a un menor dinamisme organitzatiu de les forces vives locals; i la segona, que els parlamentaris *cuneros* no transporten a les Corts les demandes dels sectors econòmics locals, sinó que tenen altres obediències i prioritats.

Cal veure, doncs, quines serien aquestes demandes dels sectors econòmics locals i si estarien en sintonia, per exemple, amb les de les corporacions econòmiques de Barcelona. Al capítol dedicat a les corporacions, ja hem pogut veure les pressions del governador civil de Lleida a la SEAPL per obtenir una exposició favorable al tractat de comerç amb França i com aquesta entitat havia enviat prèviament una adhesió a l'exposició de l'IFTN contra el restabliment de la base 5ena. El mateix governador civil envia al Govern un telegrama manifestant que les forces vives locals es mostraven favorables al tractat i, no obstant, després d'aquest telegrama arriba a les Corts un document signat per un centenar de personatges influents en la vida econòmica i política de Lleida en forma de rèplica i oposant-se clarament al tractat⁶. Igualment, entre la correspondència rebuda per Víctor Balaguer per aquestes dates, hi ha alguns exemples de felicitacions fetes des de diversos punts de la província de Lleida, amb mostres d'adhesió a la campanya d'oposició duta pels parlamentaris catalans a les Corts. Finalment, Lleida secunda la vaga contra el nou reglament i taxes de la contribució industrial i contra el tractat de comerç amb França, feta a diverses ciutats catalanes a principis d'abril de 1882. Per tot plegat, es pot concloure que sí que hi ha prou

---

4. TARRAGONA DE EIXALÀ: *ELECTORES* ... (full volant).

5. BMVB, Manuscrits núm. 365/63. Carta de Joan Martí i Tarrats a Víctor Balaguer, datada a Balaguer, a finals de 1882.

6. Archivo del Congreso de los Diputados, serie general, legajo 209/expediente núm. 11: "Proyecto de ley autorizando al Gobierno para ratificar el Tratado de Comercio y navegación con Francia", 8/25, document datat a Lleida, 11-4-1882.

elements de sintonia amb les demandes de les corporacions econòmiques catalanes i que, en tot cas, el grup de parlamentaris *cuneros* no se'n fa ressò a les Corts.

En el capítol dedicat a les corporacions, hem pogut veure la forta oposició que es feia des d'aquestes a la imposició de candidats *cuneros*, tant des d'un punt de vista més ideològic com des de campanyes concretes, en considerar que aquest tipus de parlamentaris no representaven els veritables interessos dels sectors econòmics locals i que, a l'hora de la lluita, donaven preferència al Govern que els havia encasellat enlloc de donar-se-la als interessos del *treball nacional*, als interessos *del país productor*. Això fa que alguns parlamentaris *cuneros* es trobin amb dificultats per exercir el seu càrrec, donades les fortes pressions que reben des del districte que representen per què actuïn en un determinat sentit en les grans campanyes de *defensa del treball nacional* a les Corts. El cas més significatiu és el d'Emilio Castelar, encasellat pel Govern a Barcelona a les tres primeres eleccions de la Restauració i amb aficions lliurecanvistes (recordem que era soci del Cobden Club britànic). Castelar rebrà el rebuig de les corporacions econòmiques, no pas pel seu republicanisme, sinó per mantenir-se en un discret silenci i abstenció a les votacions en els grans temes de política aranzelària debatuts al Congrés. Fins i tot els seus propis seguidors polítics a Barcelona li retrauran públicament la seva actitud; per això, quan pot, canvia l'encasellat per Barcelona per un altre per Osca. A les quartes eleccions de la Restauració, ja no trobem cap *cunero* en tots els districtes electorals al Congrés dels diputats per la província de Barcelona.

D'altra banda, si bé en els temes de política aranzelària no hi ha una sintonia entre l'actitud dels parlamentaris *cuneros* i les demandes dels sectors econòmics dels districtes catalans per ells representats, tampoc no es pot afirmar que hi hagi un divorci complet entre aquest tipus de parlamentaris i una altra mena d'interessos econòmics del districte. Així, per exemple, Juan Moreno, senador per Girona, presenta al Senat una exposició de la Comissió de Vigilància i Defensa contra la Fil·loxera de Girona; Manuel Torrecilla, senador per Tarragona, s'interessa per la demanda de pròrroga d'obres de la RCCRE; o Ceferino Avecilla, senador per Lleida, secundat pels altres senadors per aquesta província, Manuel María Álvarez i Enrique Ziburu, interpel·la el Govern sobre el ferrocarril del Noguera Pallaresa.

Una altra dada que cal retenir, és que així com el grup de parlamentaris *cuneros* en districtes catalans durant els deu anys analitzats representa la respectable xifra de 42 personatges, per contra, el cunerisme català en districtes de fora de Catalunya, és molt inferior. Hi ha sols 5 escons d'aquestes característiques: Francesc Gumà és diputat per Matanzas (Cuba) a les Corts de 1879-81 i de 1881-84, Albert Bosch i Fusteguerras ho és per Albacete a les de 1884-86, el comte de Casp per Aguadilla (Puerto-Rico) a les mateixes Corts i Jaume Girona és senador per Puerto-Rico entre 1882 i 1884. Aquests sis escons, representen sols un 0,2% sobre els 2.450 escons no catalans disponibles a ambdues cambres durant aquests deu anys, que contrasta amb el 21% de cunerisme a Catalunya.

5.1.2. La difícil adscripció socioprofessional.

La primera reflexió obligada a l'hora d'intentar fixar un perfil socioprofessional dels personatges que componen el grup de parlamentaris analitzat, és la dificultat per delimitar un sector professional principal i diferenciat per a cadascun d'ells, donada la varietat d'activitats que pot emprendre un mateix personatge i les freqüents incursions d'alguns d'ells en activitats econòmiques fora del seu camp d'actuació més immediat. Així, trobem industrials

que realitzen importants operacions financeres i que formen part dels consells d'administració d'empreses molt diverses, financers que s'interessen per inversions en societats del sector industrial però també en la propietat agrària i immobiliària, propietaris agraris que incrementen el seu patrimoni amb propietats immobiliàries i que entren als consells d'administració de les empreses, polítics més o menys professionals que combinen aquesta activitat amb participacions a les activitats esmentades fins aquí, entre altres.

Si moltes vegades no hi ha una frontera clara entre les activitats d'un mateix personatge, en molts casos tampoc no es pot delimitar d'una manera terminant quins individus tenen la política com a activitat principal: d'una banda els diversos sectors econòmics catalans intervenen en la vida política i parlamentària i, de l'altra, els personatges als que inicialment se'ls podria considerar com a polítics professionals, intervenen de manera decidida en el món econòmic, ja sigui incorporant-se als consells d'administració d'empreses ferroviàries, financeres i colonials, ja sigui interessant-se per la propietat, en una clara simbiosi entre classe política i classes econòmicament dominants.

Tant Marició Janué com Àngels Solà han fet una reflexió entorn dels problemes de fixació de l'estructura socioprofessional del tipus de personatges com els aquí analitzats. La primera d'aquestes autores, en la seva anàlisi de la classe política de Barcelona durant el Sexenni, assenyala les dificultats per delimitar les activitats professionals d'aquest grup, donada la interrelació existent entre moltes d'elles i la participació d'un mateix personatge en diverses activitats alhora⁷. La segona, en el seu estudi sobre els fabricants catalans al segle XIX i centrant-se més en aquest col·lectiu, adverteix sobre la limitació de les fonts de l'època per intentar avaluar l'activitat industrial real d'un personatge, ja que sovint té els seus establiments en més d'un municipi, les societats que gestionen les fàbriques canvien de nombre de socis o, fins i tot, de raó social, i per a molts d'aquests socis aquesta activitat industrial no és l'única que realitzen ni, de vegades, la principal⁸.

Per tot plegat, aquí s'ha tendit a agrupar les professions dels parlamentaris en grans grups, que permetin englobar les diverses activitats que acostumen a presentar-se juntes en un mateix personatge en un sol grup principal. El quadre 5.2 permet veure les activitats socioprofessionals principals del grup de parlamentaris catalans, agrupades en cinc grans grups principals. Internament, es diferencia entre els parlamentaris *del país* i els *cuneros*, fet que ajuda a veure millor les característiques de cadascun d'aquests grups. Malauradament hi ha un petit grup de parlamentaris —13 en total— que deixen tan poca constància del seu pas per les Corts, que ni tan sols és possible fixar amb un mínim de precisió quina és la seva activitat professional.

Els grups de militars i d'eclesiàstics són els que ofereixen menys problemes de classificació, tot i que alguns dels militars fan incursions en altres sectors, com veurem més endavant. Sumant tots els militars, surt la respectable xifra de 16 parlamentaris, que representa un 12% respecte el total de personatges dels que hi ha dades. Els eclesiàstics són sols 2, corresponents a l'escó corporatiu al Senat per l'arquebisbat de Tarragona i representen l'1'5%.

---

7. JANUÉ, Marició: "La participació de la burgesia en el Sexenni revolucionari. Estructura socio-professional de la classe política barcelonina", 1993, p.461.

8. SOLÀ: "Els fabricants ...", p.24.

Dins del grup de professionals liberals, trobem advocats, periodistes, catedràtics, enginyers, científics, junt amb els personatges que tenen la política com a activitat principal. Representen el grup més nombrós, amb 51 parlamentaris i un 38'3 % del total.

Quadre 5.2: activitats socioprofessionals principals dels parlamentaris catalans (1876-1886).

activitats	<i>del país</i>		<i>cuneros</i>		totals	
	parlamentaris	%	parlamentaris	%	parlamentaris	%
militars	7	7'2	9	23	16	11,7
eclesiàstics	2	2'0	0	0	2	1,4
professionals liberals	31	31'9	19	48'7	50	36,7
propietaris agraris i immobiliaris	23	23'7	5	12'8	28	20,5
sectors burgesos	34	35'0	6	15'3	40	29,4
totals	97	(100)	39	(100)	136	(100)

Objecte d'estudi: 136 parlamentaris (149 del grup analitzat – 13 sense dades); aquests 13 parlamentaris (10 *del país* i 3 *cuneros*) representen un 8'7% del total.

Font: elaboració pròpia.

Els propietaris agraris i immobiliaris estan agrupats en un mateix apartat, responent a un criteri metodològic que considera la seva principal font d'ingressos com a rendística, tot i que molts d'ells són alhora grans pagesos (junt amb altres activitats). A més, és freqüent que els propietaris que inicialment tenen la seva activitat en un dels dos sectors, s'interessin també per l'altre. Dins d'aquest grup, caldria destacar un sector pertanyent a la noblesa catalana. El grup en conjunt representa un total de 26 parlamentaris i un 19'5%.

Dins dels sectors burgesos trobem industrials, sobretot els tèxtils però també d'altres sectors, junt amb els financers. Ambdós grups coincideixen als consells d'administració d'empreses diverses, sobretot de ferrocarrils, bancàries, asseguradores i de negocis colonials. Hi ha també una representació dels comerciants i naviliers. Constitueixen el segon grup més nombrós, amb 38 parlamentaris i un 28'5% del total.

Si comparem el tipus de parlamentaris *del país* amb els *cuneros*, observarem que cadascun presenta característiques específiques. Entre els primers, el grup que predomina és el dels sectors burgesos (35%), seguit a poca distància pels professionals liberals (31'9%) i, una mica més lluny, pels propietaris agraris i immobiliaris (23'7%). Entre els segons, en canvi, predominen amb claredat els professionals liberals (48'7%), seguits d'un significatiu grup de militars (23%). Podem concloure, doncs, que dins del grup de parlamentaris *del país*, la presència directa dels diversos sectors econòmics (burgesos i propietaris) és extremadament important, ja que sumen prop del 60% del total. Entre els parlamentaris *cuneros*, en canvi, sembla clar el predomini dels professionals liberals, fet que confirmaria la idea ja vista al capítol dedicat a les Corts, relativa a la necessitat dels governs de torn de disposar de majories folgades per fer front al problema de l'absentisme, tant en el sentit de tenir el nombre necessari de parlamentaris per aprovar una llei, com per assegurar a la majoria la seva supremacia; aquesta necessitat duria els governs a cercar l'elecció com a parlamentaris de *l'element oficial* (en llenguatge de les corporacions catalanes): polítics de segona i tercera fila però residents a Madrid i que deuen la seva elecció a l'acció del Ministeri de la Governació, que assegurin amb llur presència a les Corts les majories necessàries.

No es pot deixar d'esmentar el considerable pes dels militars (11'7%), tant entre els parlamentaris *del país* com entre els *cuneros*. Als militars els trobem presents tant al Congrés com al Senat i, dins d'aquest, tant a la part electiva com a la permanent, però amb el denominador comú de ser tots ells oficials d'alta graduació i, la majoria, alts comandaments de la cúpula de l'Exèrcit i de l'Armada. La seva presència confirma la idea del significatiu pes dels militars en la vida política del període.

5.1.3. Filiacions polítiques.

El quadre 5.3 mostra les filiacions polítiques del grup de parlamentaris analitzat, per cambres i per Corts, i comptabilitzant com a escons els ocupats per un personatge durant unes Corts. En conjunt, a cada període de Corts hi ha un predomini de parlamentaris ministerials d'acord amb les majories de torn, que és més gran en el cas del Congrés i més estret en el Senat, on la presència de la part permanent fa que el pes dels conservadors sigui superior i, per tant, el predomini de senadors liberals a les Corts de 1881-84, més ajustat.

Els parlamentaris que són únicament conservadors en l'exercici del seu càrrec són setanta, als que cal afegir els vuit que abans o després de ser-ho se situen en alguna de les minories (independents, moderats, conservadors ultracatòlics, sector Romero Robledo i un liberal desencisat). Aquests setanta-vuit parlamentaris constitueixen la filiació política més nombrosa dins del grup estudiat (pensem que hi ha tres Corts conservadores, quatre en el cas del Senat, per sols una de liberal). Sumen 150 dels escons comptabilitzats (per la repetició d'eleccions d'un mateix personatge).

Els parlamentaris que són únicament liberals en l'exercici del seu càrrec (primer liberals fusionistes i després sols liberals) són vint-i-vuit, als que cal afegir també els vint-i-quatre que abans o després formen part d'alguna de les minories (independents, centralistes, sector Martínez Campos, constitucionals, esquerrans, demòcrates i el liberal que marxa amb els conservadors; hi ha també dos conservadors que a les eleccions de 1881 es presenten com a liberals, que no es comptabilitzen aquí perquè no és un canvi produït dins d'unes Corts). Aquest grup de cinquanta-tres personatges se situa com a segona filiació política en nombre de parlamentaris dins del grup estudiat i comptabilitza 77 escons.

A més dels grups de conservadors i liberals, hi ha una presència de minories. Per la dreta, hi ha un petit sector amb dos moderats i dos conservadors als que se'ls pot considerar com a ultracatòlics per l'oposició que plantegen a la majoria conservadora en temes religiosos, sobretot en el de la unitat catòlica en la Constitució de 1876. Cap a la fi del període, els que es mantenen en actiu ingressen al PLC. Aquests quatre parlamentaris sumen 8 dels escons comptabilitzats. No hi ha, en canvi, presència de carlins durant aquests anys. Dins del gruix de parlamentaris conservadors, sols dos segueixen Romero Robledo en la seva dissidència de 1885.

El sector de centre està ocupat per cinc centralistes i dos membres del sector Martínez Campos. Els que es mantenen en actiu el 1880 ingressen a la fusió liberal. Hi ha un vuitè personatge —el comte de Peralada— que apareix després de la fusió com a liberal, en el sector més dretà del partit, però que abans és independent, potser proper als sectors de centre. D'altra banda, d'un dels membres del sector Martínez Campos no hi ha prou dades sobre la seva filiació exacta durant les Corts de 1876-79 (és l'escó sense dades que apareix

al quadre 5.3) Tots ells sumarien 10 escons, 11 si afegim el comte de Peralada, o 12 si afegim a més l'escó dubtós de 1876-79.

Els constitucionals són la minoria més notable dins dels partits que entren a la fusió, amb divuit parlamentaris, dels quals onze participen com a tals en la creació del PLF. Sumen 32 escons. Hi ha un dinovè personatge —Pere Bosch i Labrús— que apareix el 1876 en una candidatura constitucional per Barcelona (tot i que finalment opta per l'escó per Vic, on es presentava amb el programa del FPN), però que als anys següents es vincula decididament al PLC. Cal tenir en compte també, que dins del grup de constitucionals que entren a la fusió, alguns d'ells s'escindeixen el 1882 en la ILD i, encara, els que es mantenen en actiu el 1885 es reincorporen al PL.

Al sector més esquerrà de la cambra, tenim cinc esquerrans. Tres d'ells s'escindeixen del PLF a mitja legislatura, un quart s'hi incorpora procedent dels sectors demòcrates i un cinquè apareix per primer cop com a parlamentari ja com a esquerrà. Sumen 11 escons. Els que es mantenen en actiu el 1885, entren al PL. A més del demòcrata que entra a la ILD —el comte de Rius— hi ha dos parlamentaris que se situen entre els demòcrates possibilistes; sumen 4 escons. Els republicans federals no obtenen cap escó.

Finalment, hi ha dos parlamentaris que es mantenen com a independents al principi de la seva activitat parlamentària, però que acaben vinculant-se als dos grans partits: l'un al PLC i l'altre al PLF. Hi ha també els dos bisbes, electes com a senadors corporatius per l'arquebisbat de Tarragona, als que no se'ls pot considerar en propietat com a membres de cap agrupació política. I un grup de cinc parlamentaris de filiació desconeguda.

El quadre 5.4 mostra les filiacions polítiques per sectors socioprofessionals i, dins d'aquests, amb la distinció entre parlamentaris *del país* i *cuneros*. L'objectiu d'aquest quadre és veure si hi ha algun d'aquests sectors que s'inclini més clarament cap a les opcions de dreta o d'esquerra. Té dues lectures possibles: la primera, en sentit horitzontal, veient dins de cada opció política (i les diverses variables d'incorporacions i d'escissions) quins són els sectors socioprofessionals on hi ha una incidència més gran; la segona, en sentit vertical, veient cadascun d'aquests sectors i quines són les opcions polítiques on es té més presència. Cal dir que la primera d'aquestes lectures s'ajusta més a la realitat, ja que les opcions d'esquerra sols són majoria en unes Corts, mentre que les de dreta en tres (quatre al Senat), pel que les forces conservadores han de ser, per força, numèricament superiors a les liberals.

En qualsevol cas, la principal conclusió és que en tres sectors —burgesos, militars i professionals liberals— hi ha un equilibri entre les forces polítiques de dreta i d'esquerra que, a la pràctica, significa un cert predomini proporcional de les esquerres, atinent el menor temps en l'exercici del poder durant el període analitzat. Dins d'aquests sectors, no hi ha gaire diferències entre els parlamentaris *del país* i *cuneros*; tal vegada entre els militars *cuneros* s'aprecia un pes més gran de les opcions conservadores. On sí hi ha un predomini clar d'una tendència política, és en el sector dels propietaris, inclinats majoritàriament cap les forces conservadores, incloses les situades més a la dreta.

De totes aquestes agrupacions polítiques, val la pena aturar-se en les seccions catalanes de les tres forces que arriben a formar governs a nivell espanyol durant el període analitzat: conservadors, liberals i esquerrans.

Quadre 5.3: filiacions polítiques dels parlamentaris catalans, per cambres i Corts (1876-1886).

filiacions i canvis dins d'unes mateixes Corts	Senat 1876-79	Senat 1877-79	Senat 1879-81	Senat 1881-84	Senat 1884-86	Congrés 1876-79	Congrés 1879-81	Congrés 1881-84	Congrés 1884-86	total escons
moderats	1	1	0	0	0	1	0	0	0	3
conservadors, sector ultracatòlic	0	1	1	1	0	1	1	0	0	5
conservadors ultracatòlics primer i conserv. després	0	0	0	1	0	0	0	1	0	2
conservadors	9	12	11	10	17	23	32	6	30	150
conservadors primer i sector Romero Robledo després	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
centralistes	1	0	0	0	0	3	0	0	0	4
sector Martínez Campos	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2
constitucionals	3	6	0	0	0	12	0	0	0	21
centralistes primer i liberal-fusionistes després	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
sector Martínez C. primer i liberal-fusionistes després	0	0	0	0	0	0	3	0	0	3
constitucionals primer i liberal-fusionistes després	0	0	5	0	0	0	6	0	0	11
independents primer i liberal-fusionistes després	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
liberal-fusionistes (després liberals)	0	0	0	11	3	0	0	29	7	50
liberal-fusionistes primer i conservadors després	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
liberal-fusionistes primer i esquerrans després	0	0	0	1	0	0	0	4	0	5
demòcrates primer i esquerrans després	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
esquerrans primer i liberals després	0	0	0	0	1	0	0	0	4	5
demòcrates possibilistes	0	0	0	1	0	1	1	1	0	4
independents	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
sense filiació (eclesiàstics)	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2
filiació desconeguda	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
total parlamentaris per cambres i Corts	15	21	18	26	22	44	44	43	44	277

Objecte d'estudi: 277 escons corresponents a: 1) districtes electorals catalans al Congrés, 2) districtes provincials i corporatius catalans al Senat, 3) senadors permanents catalans (es comptabilitza un escó per cada període de Corts), 4) parlamentaris catalans electes en altres demarcacions. S'inclou en el càlcul cada parlamentari que pren possessió del càrrec, però no si no en pren. Si durant unes Corts un escó és exercit per més d'un parlamentari, es comptabilitza tants escons com parlamentaris en prenen possessió. Si durant unes Corts un parlamentari obté representació per més d'un districte, es comptabilitza sols el que escolleix; igualment, si obté el càrrec, dimiteix i torna a sortir electe en elecció parcial, es comptabilitza també com a un escó tant si és el mateix de la primera elecció com si es tracta d'un altre. S'exclou els escons que queden vacants durant unes Corts i els escons no catalans dels parlamentaris *cuneros*.

Font: elaboració pròpia.

Quadre 5.4: filiacions polítiques dels parlamentaris catalans, per sectors socioprofessionals (1876-1886).

filiacions polítiques, incloent els canvis de partit d'un mateix personatge, durant la seva vida parlamentària entre 1876 i 1886	sectors burgesos		propietaris agr. i imm.		professionals liberals		eclesiàstics		militars		sense dades		totals
	país	cun.	país	cun.	país	cun.	país	cun.	país	cun.	país	cun.	
1) moderats	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
1) moderats, 2) conservadors	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1) conservadors, sector ultracatòlic	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1) conservadors ultracatòlics, 2) conservadors	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1) conservadors	16	3	13	2	15	6	0	0	3	5	6	1	70
1) independents, 2) conservadors	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1) conservadors, 2) sector Romero Robledo	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3
1) liberals, 2) conservadors	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
1) centralistes	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	3
1) sector Martínez Campos	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
1) constitucionals	0	1	1	1	0	2	0	0	0	2	0	0	7
1) centralistes, 2) liberal-fusionistes	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
1) sector Martínez Campos, 2) liberal-fusionistes	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	3
1) constitucionals, 2) liberal-fusionistes	5	0	0	0	3	0	0	0	1	0	2	0	11
1) constitucionals, 2) conservadors	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1) constitucionals, 2) liberal-f., 3) esquerrans, 4) liberals	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2
1) independents, 2) liberals	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1) liberal-fusionistes (després liberals)	9	1	2	2	8	4	0	0	1	0	1	0	28
1) conservadors, 2) liberals	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
1) liberals-fusionistes, 2) esquerrans	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2
1) liberal-fusionistes, 2) esquerrans, 3) liberals	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
1) demòcrates, 2) esquerrans, 3) liberals	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1) esquerrans, 2) liberals	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
1) demòcrates possibilistes	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2
1) sense filiació (eclesiàstics)	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
totals	34	6	23	5	31	20	2	0	7	9	10	2	149

Objecte d'estudi: 149 parlamentaris; **país**: parlamentaris *del país*; **cun.**: parlamentaris *cuneros*.

Font: elaboració pròpia.

De les tres forces esmentades, els conservadors són, a nivell espanyol, no sols la que governa més temps, sinó la que ho fa en els primers anys de la Restauració, amb el que això comporta de consolidació com a força política estable i d'influència en la legislació bàsica del nou règim. No obstant això, la situació dels conservadors a Catalunya no es correspon amb la dels conservadors espanyols, ja que es manté durant els primers anys de la Restauració sense un model organitzatiu plenament definit i, al mateix temps, amb importants discrepàncies envers la direcció del partit a Madrid.

Al període immediatament anterior a l'analitzat, concretament el 1873 i com a reacció al nou règim republicà, els alfonsins catalans, amb Manel Duran i Bas al seu front, creen la *Liga de Orden Social* (LOS), de la que Borja de Riquer n'assenyala la *reticència a organitzar-se com a partit polític, com a sucursal del Círculo Liberal Alfonsino de Madrid*⁹. Notem que els mateixos noms d'ambdues agrupacions polítiques denoten diferències notables d'apreciació de l'alfonsisme i del desig d'una Restauració monàrquica: mentre la madrilenya es defineix al capdavant com a liberal, la barcelonina adopta un to extrem de defensa social. Però potser un dels aspectes més remarcables d'aquestes divergències és l'organització interna de la lliga de Barcelona: enlloc del clàssic model de partit, s'estructura per agrupacions socioprofessionals, d'una manera similar a les seccions en què es dividien operativament les corporacions econòmiques com el FPN, en la seva voluntat globalitzadora dels diversos sectors econòmics. D'aquesta manera, dins de la lliga trobem algunes agrupacions: la de la noblesa, la dels professors, els advocats, els escriptors, artistes, propietaris urbans, hisendats d'Ultramar, comerciants, industrials, agents de comerç i arts gràfiques.

Ja hem tingut ocasió de veure al capítol dedicat a les Corts, com bona part dels diversos sectors econòmics catalans (burguesos i de la propietat), que a la fi del Sexenni apostaven per una Restauració de la monarquia en la figura del príncep Alfons, en produir-se aquesta adopten una postura més fortament conservadora que la direcció de l'alfonsisme madrileny. Per a aquests sectors, amb una percepció de la realitat condicionada pel fort procés industrialitzador català i la consegüent presència als nuclis urbans d'una important població obrera, el període que s'acabava de liquidar hauria significat una inestabilitat política i social continuada i la suma d'un seguit de factors directament lesius per als seus interessos. En aquest context, la seva visió del nou règim passava per la implantació d'un sistema d'ordre, amb la consolidació d'un marc polític estable i socialment excoent, junt amb l'establiment de governs receptius a les seves demandes més immediates en matèria de política econòmica. El disseny canovista de la Restauració, però, sols assumia parcialment aquesta visió de com hauria de ser el nou marc polític: al costat de mesures clarament conservadores, el que estava clar era que no s'anava cap a un retorn a l'època isabelina, sinó que s'incorporava elements de l'obra legislativa el Sexenni, alhora que s'intentava donar una continuïtat institucional al nou règim (aspectes aquests àmpliament vistos al capítol dedicat a les Corts).

D'altra banda, els conservadors catalans plantegen fortes reticències a acceptar un model de partit controlat des de la capital de l'estat i en què les agrupacions provincials fossin simples sucursals polítiques. S'oposen també a acceptar com a pràctica habitual a les eleccions que una part dels escons de cada província estigui a la disposició del Ministeri de la Governació per col·locar-hi candidats *cuneros*. En aquest sentit, i molt en sintonia amb el discurs de les corporacions econòmiques, reclamaran la conveniència d'escollir com a

---

9. RIQUER: "El conservadorisme ...", p.49.

diputats i senadors personatges *del país*, coneixedors de les demandes d'aquest i ells mateixos implicats en els seus interessos.

L'escassa organització entre els conservadors catalans durant els primers anys de la Restauració, doncs, caldria veure-la a un primer nivell com el resultat de les divergències de bona part d'ells amb la direcció del partit a Madrid. A un segon nivell, però, cal veure que dins dels propis conservadors catalans, també hi ha divergències.

Als primers mesos del nou règim, podem parlar d'un sector més ultraconservador, proper als plantejaments dels moderats històrics, en línia amb les tesis de Mañé i Flaquer i les seves *Cartas provinciales*¹⁰, i a les demandes de retorn a la Constitució de 1845 i a la unitat religiosa en el projecte de nova Constitució. Entre els grans propietaris agraris, hi ha una més gran acceptació d'aquests plantejaments i així trobem dins d'aquest sector personatges com el marquès de Palmerola, el marquès de Montoliu, el baró de les Quatre-Torres i Pelagi de Camps (per aquestes dates encara no havia rebut el marquesat). Al seu costat, hi ha un altre sector menys preocupat pels aspectes doctrinals i sí en canvi més partidari d'intervenir en les institucions per aconseguir una resolució satisfactòria de demandes concretes, molt especialment en matèria de política econòmica. Anys més tard, Ferrer i Vidal definiria aquesta visió del joc polític en carta a Víctor Balaguer: *considero la cuestión económica mucho más importante que la política, por mucho que ésta lo sea*¹¹.

Un cop consolidat el nou règim i fixada la seva base legislativa central, les divergències dins dels conservadors catalans són més de tipus de funcionament del partit. Riquer assenyalava com es produeix un enfrontament entre els dirigents històrics del conservadorisme català, amb Duran i Bas al seu davant i amb personatges com Manel Girona, Josep Ferrer i Vidal i el marquès de Ciutadilla, propers tots ells a les tesis independents del *Diario de Barcelona*, i el sector més proper a Cánovas i a la direcció estatal del partit, amb Josep Maria Planas i Casals, Pere Bosch i Labrús, Joaquim Maria Paz i Frederic Nicolau, amb el periòdic *La Dinastía*, creat l'octubre de 1883¹².

10. Veure MAÑÉ: *Cartas provinciales* ...

11. BMVB, Manuscrits núm. 371/44, carta de Josep Ferrer i Vidal a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 8-1-1884.

12. RIQUER: "La vida política ...", p.42-46.

Tot sembla indicar que les funcions de l'esmentat comitè es reduïren a la contesa electoral d'abril de 1879, ja que l'octubre del mateix any, i amb motiu de l'acte que els conservadors de Barcelona organitzen per obsequiar Cánovas al seu pas per la ciutat, apareixen sols com a *Clases conservadoras de Barcelona*¹³, altre cop sense una estructura organitzativa del tot definida.

Fins el març de 1883 no es constitueix el CCLB, que igual que el comitè de 1879, avantposa l'adjectiu de *conservador*, accentuant el seu conservadorisme i diferenciant-se del PLC d'àmbit espanyol¹⁴. Al capítol dedicat a les corporacions econòmiques, hem pogut veure la percepció que es tenia des d'aquestes respecte els principals partits dinàstics i la qüestió econòmica. En aquest sentit, i després d'alguns anys de fredor envers tots els partits, el 1882 es produeix una onada d'adhesió cap el PLC, primer per les terminants declaracions dels seus principals dirigents a les Corts amb motiu del tractat de comerç amb França, en les que assumien decididament el proteccionisme com a punt programàtic del partit, i després per l'elaborat discurs de Cánovas a l'AM, en el que reafirmava aquesta actitud. Aquesta identificació del partit amb les aspiracions proteccionistes —per bé que curta, ja que el mateix partit acaba acceptant el temut *modus vivendi* amb Gran Bretanya— seria un dels detonants de la creació del *Círculo* i de l'entrada significativa en ell de personatges importants de les corporacions econòmiques. L'altre motiu, seria la necessitat d'una reorganització davant de la possible formació d'un Govern esquerrà i lliurecanvista que, com recordarem, es concreta vuit mesos més tard.

Políticament, el *Círculo* integra el grup de conservadors independents, els antics unionistes, una part dels moderats i també uns pocs dels antics progressistes. Però el que aquí convé més ressaltar és la presència dins seu de membres caracteritzats dels diversos sectors econòmics, així com de directius destacats de les corporacions econòmiques. D'aquesta manera, tant l'IFTN com el FPE, l'ANCB i l'APFUBZE apareixen representats dins de la primera Junta Directiva del *Círculo* en les persones dels seus presidents. En el cas de l'IFTN, el seu president, Manel Feliu i Coma, apareix com a vocal de la directiva del cercle; Josep Ferrer i Vidal, president honorari de l'IFTN, és vicepresident de la comissió econòmica del cercle. En el cas del FPE, el seu president, Pere Bosch i Labrús, és també vocal de la directiva del cercle. Pel que fa a l'ANCB, el seu president, Frederic Nicolau, és comptador del cercle. Pel que respecta a l'APFUBZE, en el moment de constitució del cercle, trobem Girona com a vicepresident d'ambdues entitats, però just dues setmanes després la corporació renova càrrecs i el marquès de Ciutadilla, vicepresident del cercle, passa a ser el president de la corporació. L'IACSI té també la seva representació dins la directiva del cercle en la figura de Ramon de Rocafort, vocal de les directives d'ambdues entitats, això sense oblidar que el president de la corporació, el marquès de Camps, i el president de la delegació de Tarragona, el marquès de Montoliu, són també socis fundadors del cercle alhora que destacats directius conservadors a les províncies de Girona i Tarragona, respectivament.

A més d'aquesta representació de directius de les corporacions, trobem dins del nou cercle, ja sigui com a directius o com a socis, representants dels sectors industrials, com Josep Antoni Muntadas, Eusebi Güell, Claudi Arañó, Josep Sert, Antoni Sedó, Joan Sallarés, Pau Turull, Andreu de Sard i Delmer de Caralt; dels financers i homes de negocis, com

---

13. Veure CÁNOVAS DEL CASTILLO: *Discurso pronunciado ...19-10-1879*.

14. Veure RIQUER: "Del dinastisme ...", 1985. GARCIA BALANÀ, Albert: "Política burgesa i identitats conservadores", novembre de 1994, p.186-187.

Manel Girona, Joan Jover, el marquès de Comillas i Ramon Estruch; de la propietat agrària, com els marquesos de Monistrol i de Palmerola, junt amb professionals liberals, com Manel Duran i Bas (president del cercle), Josep Maria de Nadal, Joaquim Maria Paz, Coll i Pujol, Vilaseca i Mogas, Melcior Ferrer i els germans Planas i Casals.

La presència de tan destacats membres dels sectors de la burgesia i de la propietat dins del cercle, atorga a aquest una representativitat molt gran d'aquests sectors i de les seves demandes. D'aquesta manera, el cercle té com a un dels seus objectius prioritaris la defensa del proteccionisme aranzelari. Llegim als seus estatuts que es proposa el *planteamiento del sistema proteccionista en todas las esferas para el fomento de la riqueza nacional y mejoramiento del sistema rentístico en bien del estado y del contribuyente*¹⁵. El cercle organitza també conferències de tema econòmic, amb les intervencions de membres destacats de les corporacions econòmiques, com Josep Ferrer i Vidal i Pere Bosch i Labrús, que són alhora directius de l'entitat conservadora.

Amb ocasió del *modus vivendi* amb Gran Bretanya, que el Govern conservador presenta a les Corts a principis de 1885, el cercle elabora un document, que presenta al Congrés Duran i Bas i al Senat Manel Girona, en el que després d'assumir tots els arguments de les corporacions econòmiques contra aquest acord comercial, es planteja una dura crítica al propi PLC espanyol, en la que queda clara l'adscripció al mateix de diversos sectors econòmics catalans per la seva declaració proteccionista feta amb motiu del tractat de comerç amb França i el desencís en veure que el partit al poder ha actuat sense la conseqüència que aquests sectors demanaven. Llegim en aquest document: *Este centro abrigaba la confianza en vista de las explícitas declaraciones hechas por el partido conservador en los Cuerpos Colegisladores, con motivo de la discusión del funesto tratado con Francia, que llamado por la Corona a regir los destinos de la nación correspondería a las esperanzas que en él habían cifrado las clases productoras del país*¹⁶.

Pel que fa a les altres tres demarcacions provincials catalanes, els conservadors es troben organitzats en comitès provincials, en els que destaquen algunes figures principals, que apareixen en repetides ocasions com a diputats i senadors en aquests districtes.

A Girona podem esmentar els dos Camps: Pelagi de Camps (després marquès de Camps de Mata) i Albert Camps i Armet. Al primer ja l'hem vist com a president de l'IACSI i com a soci fundador del CCLB; el 1884 passa a ser president honorari del *Comité Conservador de Gerona* (CCG). El segon, és un propietari agrari de l'Empordà. Ambdós surten reiteradament com a diputats i senadors per districtes de Girona.

A Tarragona destaca el cas de Plàcid Maria de Montoliu (després marquès de Montoliu), a qui hem vist també com a fundador del CCLB i president de la delegació de l'IACSI a Tarragona; ja el 1876 és president del *Comité Conservador de la Provincia de Tarragona* (CCPT). L'altre polític conservador influent a la província, és Albert Bosch i Fustegueras, tot i que bona part de la seva carrera la fa a Madrid. A banda d'aquests dos, cal esmentar el baró de les Quatre-Torres, que de fet forma part del PM fins entrada la dècada dels vuitanta. Tots tres són també diputats i senadors pels districtes de Tarragona en nombroses ocasions i Bosch, a més, per districtes madrilenys.

15. CÍRCULO CONSERVADOR-LIBERAL: *Estatutos del ... Reformados por acuerdo de la Junta general extraordinaria de 11 de Julio de 1885*, 1892, títol 1r ("Del objeto del Círculo"), capítol 11è, p. 3-4.

16. Archivo del Congreso de los Diputados, serie general, legajo 220/expediente núm. 13: "Modus vivendi con Gran Bretaña. 1885", 3/11. Exposició a les Corts del Círculo Conservador-Liberal de Barcelona, datada en aquesta ciutat, a 20-2-1885.

A Lleida cal esmentar l'advocat Ramon Soldevila i els germans Vivanco, especialment Genaro. Tots ells ocupen escons al Congrés pels districtes lleidatans en diverses ocasions.

La segona de les forces polítiques que arriba a formar govern a nivell espanyol, és la dels liberal-fusionistes primer, liberals després. Aquesta força, però, existeix com a tal sols des de 1880. Abans d'aquesta data, el sector que té una presència més gran a Catalunya és el PC.

El PC presenta, d'entrada, un problema de nom (aspecte aquest que es repeteix a bona part de les formacions polítiques de l'època). Durant el Sexenni, quan es produeix la separació dins de les forces monàrquiques liberals entre els seguidors de Ruíz Zorrilla i els de Sagasta, aquests darrers adopten el nom confús de *Partido Conservador (de la Revolución de Septiembre) o Partido Constitucional*. L'adjectiu de *conservador*, tenia en aquells moments (1872) una intencionalitat de presentar el partit com una alternativa d'ordre enfront dels radicals i dels republicans i la matisació de *la revolució de setembre* voldria recordar que no es tractava d'un conservadorisme com el de moderats o alfonsins, sinó d'una lectura prudent de les conquestes de 1868; el terme *constitucional*, finalment, faria al·lusió a la Constitució de 1869, que el partit mantenia com a un dels seus principis.

Aquesta indefinició de noms, complicada a més per la barreja de *Círculos* de noms diversos a nivell local, fa que els propis membres del partit utilitzin ara un nom ara l'altre. En una data tan avançada com novembre de 1874, Pere Collaso i Gil, que havia estat un dels directius del partit a Barcelona als mesos anteriors, defineix aquest com a *Partido Conservador Liberal*¹⁷, nom encara més en sentit conservador que el que adoptarà no gaire després el partit impulsat per Cánovas. Amb la Restauració, el partit adopta definitivament el nom de *Constitucional*, que responia millor a la seva vocació de defensar el manteniment de la Constitució de 1869 i de ser una alternativa liberal al grup d'alfonsins de Cánovas, alhora que deixa definitivament en mans d'aquest el nom de *Conservador*.

Si bé fins la fusió liberal de 1880, el partit fa servir el nom de *Constitucional* i les organitzacions locals a Catalunya també, la confusió de noms té un nou episodi a partir d'aquesta data, ja que a Catalunya el nom de *Liberal-fusionista* s'utilitza molt poc, preferint-se el de *Liberal*, alhora que es manté un cert temps encara el nom de *Constitucional*. Fins ben bé 1882, coexisteixen a Catalunya agrupacions que utilitzen l'adjectiu de *Liberal* o de *Liberal Dinástico*, amb altres que utilitzen encara el nom de *Constitucional*. Així, en aquestes dates, mentre l'agrupació provincial de Barcelona fa servir ja el nom de *Liberal Dinástico*, l'agrupació local de Mataró i el periòdic *Crónica de Cataluña* estan fent servir el de *Constitucional*¹⁸.

Aquest grup de constitucionals, sembla tenir a Catalunya un pes més notable (si més no, a nivell de resultats electorals) que el dels radicals, d'una banda, i que el dels centralistes, de l'altra. Els membres veterans del partit són antics progressistes que durant el Sexenni s'havien situat en el sector Sagasta. Sols uns pocs d'aquests, com Albert Quintana i Antoni Castell de Pons, es passen al SC, mentre que la majoria de membres en actiu es mantenen dins del partit. Als anys vuitanta i noranta i ja com a PL, s'hi incorporen alguns republicans, demòcrates, possibilistes i sindicalistes obrers moderats.

Tant el PC primer, com el PLF i el PL després, s'organitzen a Catalunya en base a cercles locals i a comitès provincials. A Barcelona, trobem als primers anys de la Restauració

---

17. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, part inèdita. Carta de Pere Collaso i Gil, datada a Barcelona, 17-11-1874.

18. Veure *Crónica de Cataluña*, 16-4-1882, ed. del matí, article "Una aclaración" i 19-4-1882, ed. del matí, article "La enmienda del señor Balaguer".

el *Círculo Constitucional de Barcelona* (CCB) i el *Comité Constitucional de la Provincia de Barcelona* (CCPB), ambdós presidits per Francesc de Paula Rius i Taulet. Dins de l'agrupació de Barcelona, hi ha durant anys diverses tendències, de vegades fortament contraposades. Així, després de les eleccions generals de 1879, un sector a l'esquerra del partit i amb Pere Collaso i Gil al seu davant, mostra el seu creixent desacord amb el sector oficial, comandat per Rius i Taulet. El sector dissident crea un *Círculo Constitucional-Liberal* (CCL) i funda *El Diario Liberal*. A principis de 1881, just la vigília de la formació del primer Govern liberal, ambdós sectors arriben a una entesa, que es materialitza als mesos següents amb la creació del *Comité Provincial Fusionista de Barcelona* (CPFB; l'any següent apareix com a *Comité Liberal Dinástico de la Provincia de Barcelona*, CLDPB), amb Collaso de president honorari i Rius i Taulet de president efectiu. No gaire després de tancat aquest episodi, però, els germans Godó creen el periòdic *La Vanguardia*, que adopta una línia contraposada a *El Constitucional*, proper a Rius i Taulet. Encara el 1882, el partit coneix l'escissió de la ILD, significativa no tant per la quantitat de militants que marxen del partit, com per la presència al seu front de Víctor Balaguer, que durant molts anys havia actuat com a cap real dels constitucionals primer i dels liberals després de tot Catalunya dins del directori del partit a Madrid. Aquesta escissió es tanca el 1885, amb la incorporació al PL de bona part dels esquerrans. Altra premsa propera a aquest sector polític és la *Crónica de Cataluña*, dirigida des del Sexenni per Teodor Baró i *El Barcelonés*, publicació propera a Rius i Taulet de mitjan anys vuitanta.

Pel que fa a la representativitat social del partit, entre els personatges que ocupen les juntes directives tant del cercle de Barcelona com del comitè provincial, no hi ha aquella presència directa dels sectors econòmics burgesos i propietaris que hem vist en el cas dels conservadors, però tot i així, hi ha alguns elements significatius, que es van incrementant amb el pas dels anys. Així, trobem com a directius constitucionals i liberals els industrials Camil Fabra, Eduard Reig i Bartomeu Godó, tots tres també directius de les corporacions industrials, el navilier Francesc Taulina i el propietari immobiliari Pere Collaso. Entre els professionals liberals, cal destacar els ja esmentats Rius i Taulet i Teodor Baró. Com a socis, trobem també els advocats Josep Maluquer de Tirrell i Vicente de Romero (que havíem vist ja com a president de la SEBAP i de la SEGRAP), l'impressor Manel Henrich i el comerciant Ròmul Bosch i Alsina. El 1881 s'incorporen al partit el financer Evarist Arnús, el president de la TBF, Frederic Marçet, i el gerent del FMSJA, Fèlix Macià i Bonaplata (que també hem vist com a directiu de les corporacions industrials). Una mica després del període aquí analitzat, el partit té altres incorporacions significatives, com la de la resta dels Maluquer (Eduard, Salvador i Joan), l'industrial terrassenc Alfons Sala, l'industrial i financer Ferran Puig, l'important propietari marquès de Marianao, entre d'altres. Tal vegada l'únic sector econòmic els membres del qual no acostumen a figurar en el partit, és el dels propietaris agraris.

La defensa de plantejaments proteccionistes, moltes vegades en clara oposició a la direcció espanyola del partit, és un aspecte coincident amb els conservadors catalans. Així, per exemple, en un acte del partit d'octubre de 1880, tant Vicente de Romero com Teodor Baró, al·ludeixen explícitament a la necessitat d'una política aranzelària clarament proteccionista¹⁹. Per la seva banda, la *Crónica de Cataluña*, periòdic que es definia el 1882 com a ministerial, censura durament l'actitud del Govern liberal en aprovar el tractat de comerç amb França i rebutjar la clàusula de rescindibilitat que, en forma d'esmena, havien presentat diputats ministerials catalans: *La voz amiga, partida del campo ministerial, el*

19. *La Mañana*, 1-11-1880. Acte dels liberals de Barcelona, en homenatge a Víctor Balaguer, de 31-10-1880.

*consejo de los que respetando todo lo respetable y haciéndose cargo de los compromisos contraídos, quería evitar al Gobierno una aventura y al país una ruina irremediable, han sido desoídos. Semejante solución, repetimos, nos desconsuela como proteccionistas y como constitucionales, y, mejor dicho, nos aflige más en el último concepto aún que en el primero*²⁰.

A les altres tres demarcacions provincials catalanes, els constitucionals primer, i els liberals després, es troben organitzats en comitès provincials, en els que apareixen, igual que en el cas dels conservadors, algunes figures principals, que són en repetides ocasions diputats i senadors per aquests districtes. Tot sembla indicar que la seva implantació a Tarragona i Lleida pot ser superior que a Girona. A Tarragona els personatges que controlen el comitè provincial del partit són l'advocat i periodista Pere Antoni Torres Jordi i el propietari i comerciant Rafael Cañellas i Gallisà. A Lleida, els germans Nuet (Casimir i Jaume, aquest darrer, terratinent i comte de Torregrossa des de 1871) controlaven ja des del Sexenni tant el comitè local com el provincial del partit. A Girona, cal esmentar els propietaris Enric Climent i Albert Quintana (aquest, però, té un parèntesi d'actuació amb els centralistes).

Com ja s'ha dit més amunt, dins d'aquest sector constitucional i liberal hi ha una figura clau, Víctor Balaguer, que actua com a veritable cap de totes les agrupacions provincials catalanes dins del directori del partit a Madrid. Aquest paper de Balaguer com a cap dels liberals catalans, queda ben palès als dos actes que els constitucionals de Barcelona organitzen en honor seu, el maig de 1879 i l'octubre de 1880. En el primer d'aquests actes, diversos oradors es refereixen a ell com a cap de tots els constitucionals catalans.

Entre els seus seguidors la creació dels CCP, que posteriorment conflueixen amb la resta de forces en la creació de la ILD. El gener de 1883 es constitueix a Barcelona un *Círculo de la Izquierda Liberal*. Just després del breu Govern del partit, el febrer de 1884, sorgeixen divergències dins del comitè provincial de Barcelona. D'una banda hi ha un sector que considera que Moret i Posada Herrera han moderat en el govern els plantejaments del partit; de l'altra, un altre sector es mostra conforme amb la conducta del partit al govern. Sembla que aquestes divergències se superen de cara a les eleccions d'abril d'aquest any, en què els esquerrans obtenen 4 escons a Catalunya enfront dels 6 dels liberals. El juliol de 1884, es crea a Barcelona un *Casino de la Izquierda Liberal Dinástica*. Finalment, el juny de 1885 es produeix la integració dels membres de la ILD dins del PL, llevat d'un sector minoritari. A Catalunya predomina clarament el sector partidari de la integració, amb la particularitat que en aquest procés, el PL rep una part dels seus antics membres però, sobretot, els components dels diversos sectors democràtics que havien confluït en el partit.

Per part dels diversos sectors econòmics catalans de burgesos i propietaris, no sols no hi ha cap interès en el nou partit, sinó que se'l mira amb tota la prevenció del món, donat el lliurecanvisme militant i el reformisme social dels seus caps espanyols.

5.1.4. Edats i trajectòries parlamentàries.

El quadre 5.5 mostra les mitjanes d'edat dels parlamentaris. Prenent com a objecte d'estudi els 149 parlamentaris del grup analitzat, en el quadre es pot veure les edats en què accedeixen per primer cop a Congrés i Senat. Tot i que hi ha un grup de parlamentaris dels que no hi ha dades, el significatiu grup dels que sí hi ha informació permet veure com l'edat

---

20. *Crónica de Cataluña*, 19-4-1881, ed. del matí, article "Una enmienda del señor Balaguer".

dels senadors se situa per damunt de la dels diputats en quinze anys (54 i 39 anys respectivament). Si fem la comparació entre ambdues cambres, però ja a la Restauració i incloent tant els senadors electius com els corporatius i els permanents, la diferència es manté si fa no fa igual, en catorze anys (57 i 43 anys). Finalment, l'edat en què s'obté una senadoria permanent a la Restauració se situa en una mitjana de 60 anys i 11 d'exercici del càrrec (quadre 5.6).

Les anteriors mitjanes d'edat tenen molt a veure amb les trajectòries parlamentàries. El quadre 5.6, agafant com a objecte d'estudi els 149 parlamentaris del grup analitzat, mostra quines han estat aquestes trajectòries durant tota la seva vida parlamentària. Veiem, en primer lloc, que predominen els que han exercit els seus càrrecs sols durant la Restauració (97 parlamentaris) enfront dels que tenen una activitat parlamentària anterior (52). D'aquests darrers, hi ha força similituds entre els que havien tingut un càrrec parlamentari en època isabelina (20 parlamentaris) o durant el Sexenni²¹ (23), mentre que un grup més reduït (9) exerceix càrrecs parlamentaris en totes les èpoques. Pel que fa a la presència a les cambres, mentre 95 parlamentaris són sols presents a una d'elles (72 sols al Congrés enfront dels 23 sols al Senat), 54 tenen presència a ambdues cambres, amb la dada significativa que d'aquests, sols un accedeix primer al Senat mentre que els altres 53 han passat primer pel Congrés, fet que tindria a veure amb les mitjanes d'edat més elevades en l'alta cambra.

Quadre 5.5: edats en les que els parlamentaris catalans del període 1876-1886 accedeixen als seus càrrecs.

situació	nombre de parlamentaris	amb dades conegudes	mitjana d'edats
primer cop que un parlamentari accedeix al càrrec de diputat	126	76	39
primer cop que un parlamentari accedeix al càrrec de senador	75	64	54
primer cop que un parlamentari accedeix al càrrec de diputat durant la Restauració	107	63	43
primer cop que un diputat accedeix al càrrec de senador (electiu, corporatiu o permanent) a la Restauració	73	63	57
primer cop que un parlamentari accedeix a una senadoria permanent a la Restauració	35	33	60
Objecte d'estudi: 149 parlamentaris. L'edat es comptabilitza en base a restar l'any en què s'ha nascut de l'any en què s'accedeix al càrrec.			

Font: elaboració pròpia.

Si comptabilitzem totes les vegades que un mateix personatge ha obtingut una representació parlamentària, veiem que entre els parlamentaris que són sols diputats o sols senadors, predominen els que han obtingut càrrecs en poques ocasions, entre una i tres vegades. Entre els que són ambdues coses, en canvi, es pot parlar de trajectòries parlamentàries més llargues, amb predomini dels que obtenen càrrecs entre tres i set vegades. Al mateix temps, veiem que tant entre els uns com entre els altres, i a banda dels senadors permanents, hi ha alguns personatges que acumulen càrrecs parlamentaris. Així, trobem deu parlamentaris que superen els deu càrrecs, arribant tres d'ells als tretze. Si enlloc

21. Veure JANUÉ I MIRET, Maricó: "Continuïtat i discontinuïtat política entre el Sexenni i la Restauració. La participació dels que van ser diputats a Corts i provincials per la ciutat de Barcelona durant el Sexenni revolucionari en el règim de la Restauració", maig 1992.

de fer aquest càlcul pel nombre de càrrecs parlamentaris obtinguts, el fem per la repetició d'eleccions en un mateix districte, veiem que tant al Congrés com al Senat predominen els parlamentaris amb un nombre curt de repeticions, però que és freqüent repetir tres i quatre vegades en el mateix districte, arribant a un màxim d'onze eleccions (amb presa de possessió).

Fixant-nos més concretament en el cas dels senadors permanents (vitalicis i per dret propi), veiem que dels 149 personatges estudiats, 35 culminen la seva carrera parlamentària amb una senadoria d'aquest tipus. Entre aquests, sols tres obtenen el càrrec directament, mentre que la resta ha ocupat prèviament escons electius. Hi ha parlamentaris que anteriorment han estat sols diputats (8) o sols senadors electius (7), però també que han estat ambdues coses (12) i sempre en l'ordre de primer diputats i després senadors, amb la senadoria permanent com a culminació de les seves carreres. Hi ha també un petit grup de parlamentaris (5) que havien exercit senadories permanents en època isabelina, que als primers anys de la Restauració obtenen senadories electives i que, finalment, revaliden les seves senadories permanents.

Quadre 5.6: trajectòries parlamentàries dels parlamentaris catalans del període 1876-1886.

1) antecedents parlamentaris			
1.1) parlamentaris que han exercit el seu càrrec sols durant la Restauració		1.2) parlamentaris que han exercit el seu càrrec també abans de la Restauració	
		1.2.1) època isabelina, Sexenni i Restauració	1.2.2) època isabelina i Restauració
		9	20
total: 97 parlamentaris		total: 52 parlamentaris	
2) presència a les cambres			
2.1) presència sols a una cambra		2.2) presència a les dues cambres	
2.1.1) sols al Congrés	2.1.2) sols al Senat	2.2.1) primer al Congrés	2.2.2) primer al Senat
72	23	53	1
total: 96 parlamentaris		total: 54 parlamentaris	
3) nombre de vegades que s'ha obtingut un càrrec parlamentari			
nombre de càrrecs parlamentaris	3.1) parlamentaris que són sols diputats	3.2) parlamentaris que són sols senadors (+)	3.3) parlamentaris que són diputats i senadors
1	23	4	
2	18	10	8
3	14	5	4
4	6	0	8
5	4	2	7
6	2	0	9
7	2	0	6
8	0	0	4
9	1	0	1
10	0	1	2
11	0	1	2
12	0	0	2
13	2	0	1
totals	72 diputats	23 senadors	54 parlamentaris
(*) En el cas dels senadors permanents, l'obtenció del càrrec es comptabilitza com una única vegada més.			
4) repetició d'eleccions en un mateix districte			
nombre d'eleccions (amb presa de possessió)	4.1) districtes del Congrés	4.2) districtes de la part electiva i corporativa del Senat	
1	49	37	
2	38	16	
3	11	5	
4	19	5	
5	2	1	
6	1	1	
7	2	0	
8	3	0	
9	0	0	
10	0	0	
11	1	1	
totals parlamentaris:	126 diputats (72 que són sols diputats + 54 que són diputats i senadors)	66 senadors (23 que són sols senadors + 54 que són senadors i diputats – 11 senadors sols permanents)	
5) trajectòries parlamentàries dels senadors permanents			
5.1) que anteriorment han estat sols diputats	8		
5.2) que anteriorment han estat sols senadors electius	7		
5.3) que anteriorment han estat sols diputats i senadors electius	12		
5.4) que anteriorment han estat sols senadors vitalicis (en època isabelina) i senadors electius	5		
5.5) que ocupen directament el càrrec	3		
total senadors permanents (durant tota la Restauració) del grup de 149 parlamentaris:	35		
mitjana d'anys en exercici del càrrec:	11		

Font: elaboració pròpia.

5.1.5. Relacions familiars entre els parlamentaris.

Un altre tema que cal tenir en compte, és el de les relacions familiars dins del grup de parlamentaris. La presència de parents en un o altre grau dins del grup, té unes proporcions més que significatives, que encara serien més grans si hom afegís els anys immediatament anteriors i posteriors.

El sector de parlamentaris en el que s'adverteix un grau més elevat de parentiu, és el de la noblesa antiga terratinent, amb famílies com els Escrivà de Romaní, els Despujol i els Sentmenat, tots ells, a més, emparentats entre si. Els Escrivà de Romaní tenen tres dels seus membres amb acta de parlamentari durant aquests anys: el marquès de Monistrol, el seu germà el comte de Casal i el fill del primer, el marquès d'Aguilar. Els dos primers eren cosins germans, per línia materna, amb els Despujol, que també tenen tres dels seus membres —tres germans— com a parlamentaris durant aquests anys: el cinquè marquès de Palmerola, Josep Maria Despujol i Dusay (sense títol nobiliari) i el comte de Casp, que, a diferència dels anteriors, veurem a l'apartat dedicat als militars. Sense allunyar-nos gaire del període analitzat, es podria afegir als Despujol el sisè marquès de Palmerola (Ignasi Maria Despujol i Chaves). Els Despujol, a més d'estar emparentats amb els Escrivà de Romaní, també ho estaven amb els Sentmenat, amb els que eren cosins germans per línia paterna. Entre els Sentmenat, ocupa càrrecs parlamentaris durant aquests anys el marquès de Ciutadilla. Tots aquests personatges tenen una presència més destacada al Senat que no pas al Congrés, culminant molts d'ells llurs trajectòries parlamentàries amb senadories permanents.

Entre l'alta burgesia també trobem casos de relacions familiars entre parlamentaris. Els germans Girona i Agrafel (Manel i Jaume), ambdós amb llargues trajectòries parlamentàries que culminen en sengles senadories vitalícies, són potser el cas més significatiu. El seu nebot Manel Henrich i Girona, fill de la seva germana Esperança, va ser també diputat. A ells es pot afegir Josep Ferrer i Vidal, senador repetides vegades, que casà el seu primogènit, Josep Ferrer i Soler, amb Josefina Güell i Bacigalupi, germana de l'important industrial Eusebi Güell que, per la seva banda, es casà amb Isabel López Bru, filla del marquès de Comillas, financer i senador vitalici, reforçant així una xarxa de parentiu, negocis i representació parlamentària. Sense sortir del *grup català* de finances, trobem també el cas de Ferran Puig i Gibert, senador electiu en nombroses ocasions i després vitalici, la filla del qual, Dolors Puig i Cerdà, es casà amb l'industrial i home de negocis Camil Fabra i Fontanils, diputat i senador diversos cops i posteriorment senador vitalici i nomenat marquès d'Allella. Fabra, per la seva banda, era cosí germà per línia paterna del diputat Nil Maria Fabra i Deas, que veurem a l'apartat dedicat als professionals liberals.

Dins encara del sector de burgesos, trobem els germans Roger i Vidal (Antoni i Tomàs), ambdós amb escons parlamentaris, igual que Rafael Cañellas i Gallisà, pare de Joan Cañellas i Tomàs i que Marià Pons i Espinós, oncle de Frederic Pons i Montells, que veurem dins del grup de professionals liberals. La cunyada d'aquest darrer, Francesca Umbert, es casà el 1874 amb Pere Antoni Torres, també diputat en nombroses ocasions i igualment del grup de professionals liberals. Dins d'aquest darrer sector, cal esmentar també Víctor Balaguer i Cirera, oncle del també parlamentari Joaquim Marin i Carbonell, així com el cas dels germans Vivanco y Menchaca (Enrique, Genaro i Manuel), tots ells amb escons parlamentaris pels districtes de Lleida.

Entre els parlamentaris *cuneros*, hi ha Manuel Alonso Martínez, que inicia l'encasellament de la família pel districte de Cervera, continuant-lo després el seu fill Vicente Alonso Martínez y Martín; els seus germans Lorenzo i Dionisio també foren diputats. Un altre cas és el dels germans Cabezas y Montemayor (Miguel i Rafael), també electes per districtes lleidatans. Finalment, cal esmentar el cas de Manuel de Azcárraga y Palmero, el germà del qual, Marcelo, apareix com a senador vitalici.

5.2. Els parlamentaris *del país*.

5.2.1. Parlamentaris catalans i representació d'interessos: deu personatges clau.

Són molts els parlamentaris catalans que tenen entre les prioritats del seu càrrec la representació d'interessos dels diversos sectors econòmics vistos fins aquí. De tots ells, alguns, i molt especialment Víctor Balaguer, rebran a les planes següents una atenció més detallada, donada la seva significació com a representants d'aquests interessos dins i fora de les Corts. Representen diversos segments del que podríem anomenar representació política dels interessos econòmics. Víctor Balaguer és el millor exemple de polític que presta els seus serveis com a especialista, coneixedor del terreny dels ministeris i de les Corts, a més de cap dels liberals catalans, però també, del grup de parlamentaris catalans. Manel Duran i Bas és un dels màxims exponents de la connexió entre el món intel·lectual català i l'associacionisme d'interessos econòmics, a més de cap dels conservadors catalans. Josep Ferrer i Vidal és un dels màxims representants de les corporacions industrials, però també forma part dels consells d'administració de les empreses de l'anomenat *grup català*. Bosch i Labrús representa un altre sector de corporacions industrials, amb un programa de proteccionisme harmònic, i protagonitza intensos treballs al Congrés d'aplicació del seu ideari. Manel Girona és un dels màxims exponents del *grup català*, així com del món de les finances a Catalunya i de les inversions ferroviàries i en sectors molt diversos. Ferran Puig és un personatge a cavall de la indústria, les finances i també l'agricultura, amb una molt llarga carrera parlamentària centrada en la defensa d'aquests interessos. Pere Frederic Nicolau representa els interessos dels naviliers catalans. El marquès de Monistrol, afincat a Madrid, els de la propietat agrària catalana. El marquès de Ciutadilla representa aquests mateixos interessos, així com els de la propietat immobiliària. Finalment, Fèlix Macià i Bonaplata representa el sector de les companyies ferroviàries catalanes, alhora que es trobava també molt vinculat a les corporacions industrials.

5.2.1.1. Víctor Balaguer, cap dels parlamentaris catalans.

En els capítols anteriors, la figura de Víctor Balaguer ha anat apareixent reiteradament. Així, hem tingut ocasió d'entreveure el seu important paper dins de la vida política i parlamentària espanyola, la seva especial vinculació a les demandes de les corporacions econòmiques catalanes i la seva presència directa als consells d'administració d'algunes companyies ferroviàries i financeres, així com algunes pinzellades sobre els seus plantejaments ideològics. En aquest apartat, veurem amb més deteniment alguns aspectes de la seva biografia, amb una idea central: a Balaguer —no prou valorat per la historiografia fins fa ben poc— se'l pot considerar com a un dels polítics catalans del dinou amb més pes dins de la vida política espanyola i, en qualsevol cas, com a cap indiscutible dels parlamentaris catalans al període estudiat.

A) Trajectòria fins la revolució de 1854.

Víctor Balaguer i Cirera²² (Barcelona, 11-12-1824/Madrid, 14-1-1901) era fill de Joaquim Balaguer, metge, i de Teresa Cirera. El pare, d'idees liberals, va patir diversos incidents amb la policia, inclosa la crema de la seva biblioteca particular, en la que hi havia llibres de Rousseau, Voltaire i Jovellanos. Va morir el 1834, essent Balaguer molt jove. El nostre personatge va començar estudis de Dret, però els abandonà per dedicar-se a la literatura i al periodisme. Aquesta decisió, junt amb els seus plantejaments polítics, varen provocar la ruptura amb la seva mare, que el desheretà. En morir la mare, el 1874, Balaguer hauria de pledejar llargament per recuperar els seus drets d'herència. El 1851 es casà amb Manela Carbonell i Català, de la que enviduà el 1881.

En aquesta primera etapa de la seva vida, es van apuntant ja les facetes que marcaran la seva trajectòria: la literatura, el periodisme, la història, la política i la relació amb diversos sectors econòmics catalans, si bé la seva actuació principal serà encara en els tres primers camps.

Sembla que la seva primera col·laboració literària la va fer a *El Papagayo* de Huelva²³, en una data molt primerenca tenint en compte que la seva obra coneguda s'inicia quan sols tenia 14 anys. En aquests inicis, escriví teatre, sobretot drames històrics d'inspiració romàntica, tot estrenant l'obra *Pepín el Jorobado* (1838). Escriví després *Don Enrique el Davidoso o tercera parte del Zapatero y el Rey* (1843), *Bandera contra bandera* (1845), *¡Al toque de oración!* (1845), *Juan de Padilla* (1847), *Cosas del día* (1847), *Una actriz improvisada* (1847, en col·laboració amb Ramon Model), *Vifredo el Velloso* (1848, en col·laboració amb Juan de Alba), *Un corazón de mujer* (1848), *Las cuatro barras de sangre* (1848; és la segona part de *Vifredo el Velloso* i l'escriví en col·laboració amb Juan de Alba), *Julieta y Romeo* (1849), *De cocinero a ministro o ¿en qué paran estas misas?* (1849), *En 1830* (1850), *Los amantes de Verona* (1853 o 1854). El 1847, en ser inaugurat el Teatre del Liceu, va ser nomenat el seu poeta oficial. Un any i mig després rebria idèntic títol del Teatre Principal. Va fer també alguns musicals: *El laurel y el trono* (1846, musical adaptat per Casimir Zenelli), *El porvenir del genio* (1847, cantata musicada per Antoni Rovira), *Melusina*

---

22. Sobre ell, veure: ALFARO, Manuel Ibo: *Fisonomía de las Constituyentes. Obra escrita por una sociedad de literatos bajo la dirección de Don ...*, 1869; *Los Diputados pintados por sus hechos. Colección de estudios biográficos sobre los elegidos por el sufragio universal en las Constituyentes de 1869. Recopilados por distinguidos literatos y seguido de un exacto e imparcial resumen histórico de las causas y efectos de la revolución española hasta el día en que las Cortes decidan la definitiva forma de Gobierno que ha de regir en la Nación. Ilustrada con magníficos retratos en litografía, por el acreditado artista Santiago Llanta*, 1869; FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS, Ángel: *La asamblea constituyente de 1869. Biografías de todos los representantes de la nación*, 1869; *Galería de representantes de la nación. Cortes constituyentes de 1869*; PAGÉS, Aniceto de: *Víctor Balaguer*, 1875; RIBÓ, José Joaquín: *Estudios biográficos del ex-ministro de Ultramar Excmo. Señor Don Víctor Balaguer por Don ... Autor de la obra Historia de los Voluntarios Cubanos y de otras varias, y Fundador y Director del periódico La Integridad de la Patria*, 1876; LINARES RIVAS, A.: *La primera Cámara de la Restauración. Retratos y semblanzas*, 1878; CAÑAMAQUE, Francisco: *Los oradores de 1869*, 1879; PRÜGENT, Enrique: *Los hombres de la Restauración. Autobiografías dirigidas y redactadas con la cooperación de distinguidos colaboradores*, 1880-1884; *Vida política y parlamentaria del Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer, diputado a Cortes por Villanueva y Geltrú. Obra publicada y recopilada por el comité constitucional de dicha villa*, 1880; SEGOVIA, Ángel M^o: *Figuras y figurones. Biografías de los hombres que más figuran actualmente*, 2^a ed, 1882; BOY, CHARLES: *Les félibres. Don Víctor Balaguer*, 1883; ELÍAS DE MOLINS, Antonio: *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, 1889; CREUS ESTHER, Manuel: *Elogio fúnebre del Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer leído en la velada dedicada a honrar su memoria por el Fomento del Trabajo Nacional*, 1902; *Catalanes ilustres. Su tiempo y sus hechos por Varios Autores*, 1905; FITER, Joseph: *Enciclopedia Moderna Catalana*, 1913; BASTINOS, Antonio J.: *Espanoles contemporáneos. Enciclopedia biográfica*, 1929; SABATER, Gaspar: *Diccionario biográfico español e hispanoamericano*, 1950; QUERALT DEL HIERRO, María Pilar: *Víctor Balaguer, un romántico en política*. Tesis de Licenciatura realizada bajo la dirección del Dr. Nazario González, 1976; [Q., M.P.]: *Víctor Balaguer i Cirera*, 1984; VIRELLA BLOADA, Albert: *Víctor Balaguer i Vilanova i la Geltrú*, 1986; AINAUD: *Ministres catalans ...*; MIRALLES, Enrique: *Cartas a Víctor Balaguer*, 1995; "Víctor Balaguer: una biografía", 1997; FRADERA, Josep M.: "Víctor Balaguer i la política colonial espanyola", 1997; "Visibilitat i invisibilitat de Víctor Balaguer", 2001. SANTALÓ I PEIX, Jaume: "Víctor Balaguer: versus una biografia política", 2000.

23. Veure BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, núm. 713299.

(1848, sarsuela, amb música de Joan Soriols), *Los recursos del latín* (1851, sarsuela, amb música de Demany de Shebrun), *La tapada del Retiro* (1853, sarsuela, en col·laboració amb Gregorio Larrosa i música de Nicolàs Manent). Als anys 40 s'integrà a la Societat Filharmònica, on pronuncia algunes de les seves primeres composicions poètiques, de tall romàntic, aplegades al volum *Flores del alma* (1848).

Pel que fa a la seva obra narrativa, s'inicia amb *Cinco venganzas en una* (1844). El 1845 dirigí l'obra col·lectiva d'un grup d'escriptors titulada *Pensil del Bello Sexo*, adreçada al públic juvenil femení segons les concepcions de l'època. Als anys següents escriu *La guzla del cedro o Los almogávares en Oriente* (1849-50, publicada per entregues al *Diario de Barcelona*), *La espada del muerto* (1850), *La damisela del castillo* (1850) i *La del capuz colorado* (1853). Entre 1852 i 1853 publica els tres volums de *Junto al hogar. Misceláneas literarias*, obra en la que combina la novel·la i el relat breu amb la poesia i el teatre. El 1853 publica *El doncel de la reina* al *Diario de Barcelona*.

Va fer també alguns arranjaments sobre peces teatrals de Dumas pare. Als anys quaranta traduí l'obra de Dumas *De París a Granada. Impresiones de viaje*, tot refutant en un apèndix la visió que l'escriptor francès donava de les terres espanyoles per les que havia passat. En col·laboració amb Francesc Josep Orellana traduí *El hijo del diablo*, de Paul Feval. Traduí també teatre i poesia d'autors com Litton Bulwer, E. Sue, Burgeois i Masson, Bouchardy, Lamartine, el vescomte d'Arincourt i novament Dumas.

El 1845 es desplaçà a Madrid, fent professió de fe de romanticisme i duent una vida bohèmia. En la seva estada en aquesta ciutat, dirigí una publicació editorial anomenada *Museo de las hermosas*, per a la que traduí diverses novel·les franceses. Al cap d'uns mesos, ja el 1846, retornà a Barcelona. El 1851 l'Ajuntament d'aquesta ciutat li finançà una càtedra de literatura destinada a alumnes de les escoles de la ciutat. Aplegà les seves lliçons en l'obra en dos volums *La elocuencia al alcance de todos* (1851).

Els seus primers passos en el periodisme els va fer a *El Hongo*, revista político-literària de la seva facultat. A partir de 1840 edità diversos poemes al diari *El Constitucional* i a diverses revistes, algunes de les quals —*El Laurel* (1844), *El Genio* (1845)— fundà ell mateix. A la segona d'aquestes revistes, hi publicaria els seus discursos pronunciats a la Societat Filomàtica de Barcelona, entitat a la que pertanyia des de 1843. En la seva estada a Madrid, col·laborà a diversos diaris i projectà l'edició d'*El Ángel Exterminador*, publicació que havia de ser portaveu dels corrents romàntics espanyols. El 1846 impulsa junt amb Antoni Pasarell *El Barcino Musical*, setmanari de música, literatura i teatres; aquesta publicació passà el 1846 a denominar-se *La Lira Española*. Entre 1849 i 1850, publica *El Catalán*, ja amb plantejaments polítics liberals. Col·laborà també a *El Popular* i *La Antorcha*²⁴.

Entre 1848 i 1849 és col·laborador d'*El Bien Público*, publicació vinculada a l'IIC, corporació de la que n'és soci fundador, el mateix 1848. El 1849 passa a ser redactor del *Diario de Barcelona*, on hi publica alguns dels seus treballs divulgatius, així com unes cròniques de modes i de societat, signades amb el pseudònim *Júlia*. El 1853 aplegà aquests articles, junt amb textos nous, al volum *Las flores* (reeditat el 1862). També el 1849 va començar a editar un setmanari femení, escrivint amb el mateix pseudònim. Dedicà la seva atenció, també des de les planes del *Diario de Barcelona*, al Monestir de Montserrat; aplegà

24. Sobre la seva trajectòria periodística d'aquest període, veure CASASSAS, Jordi; GHANIME, Albert: "Segle XIX. De principi de segle a la dècada dels seixanta. Anys de transició i constitució sectorial", 1999. Subcapítol "Les iniciatives periodístiques de Víctor Balaguer", p.86.

els seus treballs en el volum *Montserrat. Recuerdos tradicionales e históricos de este santuario y montaña* (1851 o 1852). El 1851 apareix *La Violeta de Oro*, de la Societat Filharmònica i Literària, en la que Balaguer passa a ocupar-se de la secció d'eloquència, coincidint en la redacció amb Milà i Fontanals, Lorenzale, Illas i Vidal, Mañé i Flaquer i altres. L'octubre de 1851, Balaguer publica un article demanant la restauració dels Jocs Florals de Barcelona. No obstant, no gaire després, se separaria d'aquest grup, tot acostant-se als anomenats *bullanguers*, amb seu al Cafè Nou de la Rambla, i entre els que trobem Lluís Cutchet i Isabel de Villamartín.

El 1847 escriu l'àlbum de viatge *Entre col y col, lechuga* i el 1850 *Una expedición a San Miguel del Fay*. El mateix any, viatjà per diversos països europeus, publicant després les seves impressions al *Diario de Barcelona*, per entregues. El 1852 recopilaria aquests articles al volum *Recuerdos de viaje por Cataluña, Francia, Bélgica y Prusia*. El 1851 publica en dos volums el treball *Los Frailes y sus conventos. Su historia, su descripción, sus tradiciones, sus costumbres, su importancia*, recull de llegendes dedicades a aquest tema i en forma de reportatge novel·lat, i *Manresa y Cardona. Historias y tradiciones*. El 1853 publica el treball dedicat als monestirs catalans *Cuatro perlas de un collar. Historia tradicional y artística de todos los célebres monasterios catalanes de Ripoll, Poblet, Santas Creus y San Cucufate del Vallés*.

El 1852 és nomenat per l'Ajuntament de Barcelona cronista oficial de la ciutat. El 1852 publicà l'informe *Administración municipal de Barcelona en 1852*. El mateix any, la Societat Filharmònica de Barcelona li encarrega un seguit de conferències, amb les que inaugura la seva càtedra d'història de Catalunya. Edità les seves conclusions el 1853, amb el títol de *Bellezas de la Historia de Cataluña*.

En el terreny polític, el context revolucionari europeu de 1848 l'impactà poderosament. Entrà en contacte amb un grup de joves, entre els que hi havia algun italià emigrat del seu país, i que adoptà el nom d'*Acadèmia*. En aquest grup, Balaguer va familiaritzant-se amb els plantejaments liberals i interessant-se poderosament per la situació de la veïna Itàlia. Algunes fonts apunten 1849 com l'any del seu ingrés al Partit Progressista (PPR)²⁵.

B) De la revolució de 1854 a la de 1868.

El 1854 ja té una certa participació en el moviment revolucionari que donaria pas al Bienni Progressista. A partir d'aquí i fins la revolució de setembre de 1868, es pot esmentar fins a set grans línies de la seva actuació en el terreny polític: 1) pes dins del progressisme català, 2) representant d'aquest en la dimensió espanyola, amb un intent de definició proteccionista de la direcció del partit, 3) actuació en el periodisme polític, 4) aportacions teòriques des del llibre, 5) exercici dels primers càrrecs electes, 6) els primers passos com a gestor d'interessos catalans a Madrid i 7) participació en els intents insurreccionals dels anys seixanta.

En la primera d'aquestes línies d'actuació, cal esmentar el seu creixent pes dins de l'organització del PPR (sector Olózaga, Prim i Madoz) a Catalunya. El 1855 és membre fundador i secretari primer del *Círculo Liberal de Amigos del País*, mentre que als anys seixanta és secretari i president de la Junta Progressista de la Província de Barcelona. Cal

---

25. *La Izquierda Dinástica*, 27-1-1886.

destacar també el seu míting al *Prado Catalán* de 1865, de retorn d'un viatge a Saragossa i Logronyo, davant de milers de persones.

En la segona, tots els seus biògrafs coincideixen en assenyalar la seva predisposició a traslladar-se a Madrid i altres ciutats espanyoles, per participar en assemblees generals del partit o per entrevistar-se amb les seves personalitats. Així, el veiem desplaçar-se a Madrid, Saragossa i Logronyo en representació dels progressistes catalans i relacionant-se amb la plana major del partit. Esdevé ja en aquest període un representant dels progressistes catalans davant de la direcció espanyola del partit. Manté contacte regular amb les figures d'aquest: Prim, Madoz, Olózaga i Sagasta. El 1857 redacta el manifest que els progressistes catalans adreçaven a Espartero i se'l lliura en mà a la seva residència de Logronyo. Ja el 1854, intentà un gir proteccionista del partit a nivell espanyol. Així, en un document que ell i Manel Torrents elaboren seguint les indicacions del Comitè Progressista de Barcelona, per ser llegit a l'assemblea de Saragossa, s'insisteix en la necessitat que el partit sintonitzi amb les aspiracions proteccionistes dels industrials catalans²⁶. Aquesta serà una constant de Balaguer dins de la dimensió espanyola del partit, esdevenint amb el temps la màxima figura representant de les tesis proteccionistes, enfront d'una majoria de *notables* d'adscripció lliurecanyista.

La tercera d'aquestes vies d'actuació és la del periodisme polític. L'octubre de 1854, de retorn de Saragossa, on havia anat en representació de la Junta Revolucionària de Barcelona, funda a Barcelona el periòdic *La Corona de Aragón*, des del que proposava un catalanisme liberal, amb adhesions al passat català i demandes de descentralització per als territoris de l'antiga Corona catalano-aragonesa. Acusat de propagandista separatista, va haver de matisar algunes de les seves afirmacions. Comptava amb la col·laboració de Jerónimo Borao a Saragossa i de Vicent Boix a València. Des de les planes d'aquesta publicació, va divulgar l'obra iberista de Sinibald de Mas *La Iberia. Memoria sobre la conveniencia de la unión de Portugal y España*. En arribar al poder la *Unión Liberal* (UL) i veient Balaguer que *La Corona de Aragón* li prestava el seu suport, deixà aquest diari, que passà a dir-se *La Corona*, i junt amb Lluís Cutchet en fundà un altre: *El Conseller*. El gener de 1868, de retorn del seu exili a la Provença, comença a publicar el periòdic *La Montaña de Montserrat*, des del que continua en la seva línia ideològica de catalanisme progressista.

La quarta, el seu treball de divulgació política a través del llibre, que cal situar molt proper a la seva mateixa tasca d'historiador (que veurem a continuació). Així, el 1857 escriu el llibre dedicat a Pascual Madoz *La libertad constitucional. Estudios sobre el gobierno político de varios países y en particular sobre el sistema por el que se regía antiguamente Cataluña*, treball que va tenir dificultats per publicar-se per la censura i que per això no va aparèixer fins l'any següent. En aquest llibre, Balaguer plantejava alguns trets essencials de la seva ideologia política, ja esbossats anteriorment des de la premsa. Es remunta a l'antiguitat per observar el sistema d'organització política de diverses civilitzacions, per entrar tot seguit en l'anàlisi de les institucions de la Corona d'Aragó —una constant en les seves formulacions ideològiques— i conclou desenvolupant un catalanisme liberal, oposat a les visions més conservadores del moment. El 1858 escriu un altre assaig polític, aquest cop en col·laboració amb Lluís Cutchet: *Cataluña vindicada. La ciudadela de Barcelona*, des d'on insisteix en defensar el model institucional català medieval.

26. BMVB, Manuscrits núm. 331/20.

La cinquena via d'actuació, seria l'exercici dels seus primers càrrecs electes. Entre març de 1862 i novembre de 1863 i entre aquesta data i novembre de 1865 i entre aquesta i novembre de 1866, és diputat provincial pel districte quart de Barcelona. Té alguns assaigs de presentació a les eleccions generals, condicionats per l'estratègia de retraïment del partit. A les de març de 1867, es presenta per la circumscripció de Barcelona, dins d'una candidatura de coalició entre progressistes i demòcrates, que no obté cap escó.

La sisena, els seus primers passos com a gestor d'interessos catalans a Madrid. Així, el 1856 es desplaça a aquesta ciutat, comissionat per la Junta de Govern Provincial de Barcelona, per gestionar que el comerç d'aquesta demarcació no hagués de pagar un impost especial, destinat a la conservació de carreteres. El març de 1864, junt amb Ferran Puig i Francesc Romaní, es desplaça novament a Madrid com a comissió de la Diputació Provincial, per gestionar l'enderrocament de la Ciutadella, l'eixample de la ciutat i la construcció de camins veïnals. Pel que fa a la seva relació amb les corporacions econòmiques, als anys seixanta és soci corresponsal de l'Institut Industrial de Sabadell.

Finalment, una setena via d'actuació seria la seva implicació en els intents insurreccionals dels anys seixanta, que el duria a l'exili. Per la seva participació en la conspiració del general Prim de 1865, ha d'exiliar-se a França²⁷. De fet s'hi estarà sols un mes i és a la seva tornada quan és reescollit diputat provincial. El 1866, l'arribada al poder de Narváez el fa optar per exiliar-se novament. S'instal·la a Narbona, viatjant després per Suïssa, Alemanya i Bèlgica. S'establí a la Provença i el Llenguadoc, on hi romangué fins el novembre de 1867.

D'altra banda, Balaguer continua amb la seva activitat literària. En teatre, escriu *Don Juan de Serrallonga o los bandoleros de las Guillerías* (1858, dedicada a Ferran Patxot) i *Ausias March* (1858). La primera d'aquestes obres, tindria una versió en narrativa, publicada el mateix any i també castellà, apareixent posteriorment una traducció catalana.

Cap 1856 va presentar les seves primeres poesies en català, barrejant-les encara amb altres en castellà. En destaca el poema *A la Verge de Montserrat*, publicat el 21-5-1857 a les planes d'*El Conseller*. Escriurà també *Los trovadors moderns* (1859), *Italia. Colección de cantos sobre la guerra de la Independencia italiana* (1859), *El porvenir* (1859), *Lo trovador de Montserrat* (1861, recopilació de la seva producció poètica fins el moment), ampliat el 1874 (aquest nom esdevindria sovint el seu pseudònim), *Esperansas i recorts* (1866) i *Vox in deserto? (Poesía catalana revolucionaria)* (1867, en el seu exili occità). Va participar en la restauració dels Jocs Florals de Barcelona, el 1859, i en va ser un dels principals mantenidors. El mateix 1859 en va ser un dels jurats i hi pronuncià el discurs de gràcies. El 1861 va rebre el títol de mestre en Gai Saber, després d'haver aconseguit per tercer cop la flor d'or. El 1868 presidí els Jocs, editant-se després el discurs que hi pronuncià (*Discurs presidencial dels Jochs Florals de 1868*, 1868); hi assistí una representació de poetes occitans, amb Mistral, Bonaparte i altres i una altra de poetes castellans, amb José Zorrilla, Ventura Ruíz Aguilera i Gaspar Núñez de Arce. El 1862 va compondre "Los cuatro pals de sanch", escrit arran de l'ordre de González Bravo de prohibir la difusió de treballs escrits en català, i en el que inclou els seus famosos versos *Ay Castella, castellana/no t'hagués conegut may!* En el seu exili a la Provença i el Llenguadoc de 1867 va conèixer Mistral i altres poetes occitans, que el designen vicepresident del Felibritge. Va estar els primers mesos de 1867 a París, junt amb Mistral i el príncep Guillem Carles Bonaparte Wyse. El maig assistí a una festa literària que Bonaparte organitzava al seu castell de Font-Segugne, a

---

27. Veure QUERALT DEL HIERRO, María Pilar: "Balaguer i el ciclo revolucionario del 68", 1998, p.342 i seg.

Avinyó; Balaguer hi representà els poetes catalans, valencians i balears. El setembre de 1868 torna a participar a certàmens literaris occitans. El 1868 aplegà la seva producció poètica en català en els dos volums *Poesies catalanes completes*, que coneixeria successives edicions i ampliacions, igual que la versió castellana que presenta el 1874 sota el nom de *Poesías completas*.

En narrativa, el 1854 publica dos relats breus: *La limosna del Polichinela* (escrita l'any anterior) i *Una aristocràcia de amor y otra de gloria*, dins de la *Biblioteca de la "Corona de Aragón"*. Escrigué també *Amor a la patria. Tradiciones, cantos, recuerdos y baladas* (1858, amb el pseudònim "Lo Trovador de Montserrat" i dedicat a Vicent Boix), *Don Juan de Serrallonga* (1858, adaptació de l'obra teatral), *La bandera de la muerte* (1859; acabada per Antoni Altadiell, ja que Balaguer marxa a Itàlia), *Memorias de un liberal. Fernando el Deseado* (1860, en col·laboració amb Diego López de Montenegro), *Cuentos de mi tierra* (1864-65, recopilació de treballs anteriors, però amb títols inèdits o adaptats). Al segon i tercer d'aquests títols, que de fet són la primera i la segona part d'una mateixa història, dona ja la visió idealitzada dels bandolers catalans, pròpia del romanticisme.

Va continuar amb les traduccions. El 1854 va ser un dels promotors de la societat literària *La Alianza*. El 1857 ingressà a la RABLB.

Pel que fa a la seva activitat de periodisme i divulgació, ja hem vist la seva participació en la fundació i direcció de *La Corona de Aragón*, *El Conseller* i *La Montaña de Montserrat*. El segon d'aquests títols estava redactat en castellà (de fet, igual que els altres), tot i el títol català; no obstant, hi publicà la seva primera poesia catalana. El 1859 dirigeix la *Revista de Barcelona*. El 1860 col·labora amb el diari *La Nación*, dirigit per Francesc Josep Orellana. Dirigí també la *Revista de Cataluña*. El 1865 publica *Las calles de Barcelona*, en dos volums; en aquest treball explica la seva contribució al nomenclàtor de l'Eixample, quan rebé l'encàrrec de l'Ajuntament de proposar els noms dels nous carrers.

També als anys cinquanta inicia la seva col·laboració amb *El Telégrafo*, publicant-hi articles literaris. El 1859 es trasllada a Itàlia, junt amb Luís Cutchet, com a corresponsal de guerra de l'esmentat diari, assistint a les batalles de Montebello, Palestro, Magenta i Solferino. Ja des de les planes de *La Corona de Aragón*, havia mostrat la seva simpatia per la causa italiana; publicà en aquest diari el seu poema "La creu roja de Savoia" dedicat al rei Víctor Manuel, treball reproduït per altres periòdics, editat també independentment i traduït a l'italià. El rei italià li ho agraià amb una escarpella honorífica. A aquest treball poètic li en seguirien altres, en la mateixa línia, com "¡Desperta, ferro!" i "¡Alzat, Llatzer!" i altres, un cop Balaguer ja es troba a Itàlia com a corresponsal de guerra. Recolliria aquesta producció poètica en el volum ja esmentat *Italia. Colección de cantos sobre la guerra de la Independencia italiana*. En aquest viatge, Balaguer simpatitza amb el *Risorgimento* i té ocasió de conèixer alguns dels seus protagonistes. Des d'Itàlia, realitza un seguit de cròniques entusiàstiques de la causa italiana²⁸, recopilades anys després al llibre *Mis recuerdos de Italia* (1890), que incloïa també les poesies esmentades i informacions dels seus altres dos viatges a Itàlia: el de 1866, novament com a corresponsal de guerra, i el de 1871, com a membre de la comissió de diputats constituents espanyols que anaven a cercar el futur Amadeu I. Els seus articles de 1866 queden recollits a *Anales de la Guerra de Italia, Prusia y Austria* (1866).

28. Sobre la seva tasca com a periodista de guerra, veure CASASÚS, Josep M.: *Periodisme català que ha fet història*, 1996, capítol "Les cròniques d'Itàlia de Víctor Balaguer, primera mostra catalana de periodisme de guerra", p.50-55.

Continua amb la publicació d'obres divulgatives: *Guía de Barcelona a Arenys de Mar por el ferro-carril* (1857), *Guía de Barcelona a Granollers por el ferrocarril* (1857), *Guía de Barcelona a Martorell por el ferro-carril* (1857), *Guía de Barcelona a Tarrasa por el ferro-carril* (1857) i *Guía de Montserrat y sus cuevas* (1857). D'altra banda, i seguint amb la línia del seu treball de 1851 *Los frailes y sus conventos*, el 1856 publica l'obra *Misterios del claustro*.

Com a cronista de Barcelona, va fer també la ressenya del trasllat de les cendres d'Antoni de Campmany a Barcelona (*Reseña de la función cívico religiosa celebrada en Barcelona el 15 de Julio de 1857 para la traslación de las cenizas de D. Antonio de Capmany y Montpalau*, 1857) i de les festes organitzades amb motiu del retorn de les tropes de voluntaris catalans de l'Àfrica (*Reseña de los festejos celebrados en Barcelona en los primeros días de Mayo de 1860 con motivo del regreso de los voluntarios de Cataluña y tropas del Ejército de África*, 1860), acte en el que pronuncià un discurs.

Va escriure alguns treballs de caire històric: *Cuatro perlas de un collar. Historia tradicional y artística de todos los célebres monasterios catalanes* (1853), *Jornadas de gloria o los españoles en África* (1860), *Prim: Vida militar y política de este general* (1860), "Biografía del general San Miguel" i també "Estudios históricos sobre Felipe II y su época para completar las del general San Miguel" (1867-68, ambdós dins la *Historia de Felipe II, rey de España*). Entre 1860 i 1863 publicà en cinc volums la seva *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, ampliada entre 1885 i 1887²⁹.

El juny de 1862 és un dels promotors d'una reunió feta a Reus, destinada a obtenir fons per al projecte d'Ictíneu de Narcís Monturiol, presidint interinament la mesa de l'acte, que es fa al Saló Filharmònic.

C) Actuació al Sexenni Revolucionari.

La revolució de setembre de 1868 significa un important gir en la vida de Balaguer. Si durant dotze anys el partit del que formava part s'havia mogut en l'oposició, el retraïment i la conspiració, a partir d'aquí s'obre un període en què s'exerceix directament el govern, es disposa de majories parlamentàries i, finalment, es consolida una generació de polítics liberals, que es mantenen ja en actiu als anys següents, bé ocupant càrrecs parlamentaris, bé —més endavant— amb responsabilitats de govern. Pel que fa a l'activitat de Balaguer, caldria distingir dins del Sexenni tres etapes ben clares: 1) la que va de la revolució de setembre de 1868 a la formació del Govern radical de mitjan 1872, 2) la que correspon als governs radicals i, després, republicans (mitjan 1872 a principis de 1874), i 3) la que l'etapa de governs sagastins, amb Corts tancades, de 1874. Anem a veure primer la seva actuació política dins de cadascuna d'aquestes etapes, per veure després en conjunt la seva vinculació amb la representació d'interessos catalans.

De la primera de les anteriors etapes, caldria destacar sis vies d'actuació de Balaguer: 1) participació en el nou poder revolucionari, 2) inici de la seva llarga carrera parlamentària i de la fixació pel districte de Vilanova i la Geltrú, 3) continuació del periodisme polític, però ara amb capçaleres madrilenyes, 4) desenvolupament de càrrecs de govern, 5) creixent pes dins del partit a Catalunya i com a representant a Madrid i 6) la seva vinculació a la maçoneria.

---

29. Sobre les aportacions de Balaguer en aquest treball històric, veure HINA, Horst: *Castilla y Cataluña en el debate cultural 1714-1939. Historia de las relaciones ideológicas catalano-castellanas*, 1986.

En la primera d'aquestes línies d'actuació, la revolució de setembre de 1868 sorprèn Balaguer participant en certàmens literaris a la Provença. Retorna precipitadament i arriba a Girona. Allí s'hosteja a casa d'Albert Quintana i té alguna participació en el pronunciament revolucionari de la ciutat. Passa després a Barcelona, on esdevé vocal de la Junta Revolucionària Definitiva (octubre 1868), president de la Diputació Provincial (octubre de 1868/febrer de 1869) i president de la Junta d'Instrucció Pública de la Província de Barcelona (octubre de 1868/febrer de 1869). Essent ministre de la Governació Sagasta, va ser nomenat governador civil de Màlaga, però refusà el càrrec per poder continuar en el seu lloc a Barcelona. Va ser també durant uns dies governador civil interí de Barcelona, a finals de novembre i principis de desembre de 1868.

En la segona via d'actuació, el 1869 surt diputat per Manresa a les Corts Constituents (1869-71), iniciant així la seva llarga carrera parlamentària. Amb aquest motiu, s'instal·la a Madrid, primer sol i després ja acompanyat de la seva esposa. A partir d'aquest moment, viurà ja durant tota la seva vida en aquesta ciutat. Especialment a partir dels anys vuitanta, combinarà la seva vida a Madrid amb períodes anuals de dos a tres mesos a Barcelona, Vilanova i la Geltrú i el Montseny.

Com a diputat va ser molt actiu³⁰. A les Corts Constituents intervé en temes com la Constitució, els pressupostos generals de l'Estat, la cessió a Barcelona dels terrenys de la Ciutadella, venda dels béns de la Corona, protecció al treball nacional i arbitris provincials i municipals. Forma part de les comissions d'instrucció pública i d'organització provincial i municipal, des d'on treballa a fons els temes de l'ensenyament i de la descentralització administrativa. El juny de 1869 és secretari de la comissió del Congrés encarregada del nomenament del regent, que proposa Francisco Serrano, que és acceptat per la cambra. Presenta també exposicions del FPN, amb el que mantenia una estreta relació. El juny de 1870, ell i altres diputats catalans presenten una esmena al projecte de llei de tractats de comerç amb diversos països, que s'aprova.

Formà part de la comissió de diputats que es traslladaren a Itàlia per comunicar al duc d'Aosta el seu nomenament com a rei d'Espanya i per acompanyar-lo a la seva anada a Madrid. De fet, dins de totes les candidatures preses en consideració des de principis de 1869, Balaguer havia vist amb simpatia la portuguesa (Ferran o Lluís), des del punt de vista d'aconseguir una unió ibèrica. El fracàs de les successives candidatures, fa que Balaguer hagi de treballar a fons per tranquil·litzar els diversos sectors liberals que a Catalunya venien donant suport a la revolució de 1868 i que demanaven solucions diferents. El novembre de 1870, Balaguer adreça una circular als seus coreligionaris de Catalunya afirmant la candidatura del duc d'Aosta.

Balaguer i els altres diputats surten el 24 de novembre i viatgen per mar fins Itàlia. Ell forma part del reduït grup de diputats que es queden a Itàlia per acompanyar Amadeu al seu viatge per mar fins Cartagena. Sobre aquest viatge, escriu un dels treballs de *Memorias de un constituyente* (1872)³¹, reproduït després al ja esmentat *Mis recuerdos de Italia*. Com a recompensa pels seus treballs a Itàlia, rep la gran creu i insígnies de gran oficial de l'ordre de la Corona d'Itàlia, que coincideix en el temps amb una altra condecoració: el gran cordó de l'ordre imperial de Mejdíé del sultà.

30. Sobre la seva activitat parlamentària fins 1880, veure: *Vida política y parlamentaria ...*

31. BALAGUER, Víctor: *Memorias de un constituyente*. *Estudios históricos y políticos*, 1872.

Davant de les eleccions de 1871, i ja amb la nova divisió electoral en districtes uninominals, pensa primer en presentar-se simultàniament pel districte 2n de Barcelona i per Terrassa. Des del Govern se'l fa desistir de presentar-se per Barcelona i, en canvi apareix la possibilitat de Vilanova i la Geltrú. Cal dir que si bé ara Vilanova apareix ja com a districte, anteriorment formava part de la circumscripció de Manresa, pel que es tractaria d'una zona ja representada per Balaguer. Finalment, a les eleccions perd a Terrassa, però guanya a Vilanova. Cal dir que des de l'estiu de 1870 venia fent gestions al Ministeri de Foment per obtenir la creació d'una carretera de Vilanova a Barcelona, per les costes de Garraf, i que poc abans de les eleccions les seves gestions obtenen l'èxit.

D'aquestes eleccions en surten les Corts de 1871-72. Dissoltes aquestes molt abans d'exhaurir el seu temps i convocades noves eleccions, torna a guanyar a Vilanova i representa aquest districte a les encara més breus Corts de 1872-2a. En aquestes darreres Corts, va ser vicepresident del Congrés i redactor del projecte de contestació al discurs de la Corona, intervenint també durant el debat, però ja essent ministre de Foment.

El periodisme polític constitueix la tercera via d'actuació. De retorn de l'exili, la publicació que venia editant a Barcelona, *La Montaña de Montserrat*, passa a anomenar-se *La Montaña Catalana*, i en ella es defensa la unitat entre els partits liberals que havien participat en la revolució i es dóna un matís més de descentralització que la *Crónica de Cataluña*. Ja instal·lat a Madrid, va dirigir o va tenir relació durant aquests anys amb la revista *La América* i els diaris *La Iberia* i *La Nación*. La primera d'aquestes capçaleres inicia una nova etapa el gener de 1870, amb Balaguer de director. Es tracta d'un quinzenari en el que escriuen personatges de molt diverses filiacions polítiques, tot i que amb predomini de la liberal. Combinava informacions sobre Ultramar, amb articles d'anàlisi política, divulgació científica i força atenció a la instrucció pública, col·laboracions literàries i també una línia d'anàlisi proteccionista. A la majoria de números, Balaguer publicava un article polític o literari

L'exercici de càrrecs de govern, constitueix la quarta via d'actuació. El juliol de 1869 és nomenat director general d'Estadística, càrrec que comportava la vicepresidència de la Junta d'Estadística. Ambdós organismes depenien aleshores de la Presidència del Consell de Ministres, que ocupava Prim. Cal dir que la relació entre Balaguer i Prim era molt estreta des de feia anys. Balaguer, interessat en continuar exercint el càrrec de diputat i conscient que el de director general era incompatible amb ell, va demanar poder exercir aquest darrer en comissió i, per tant, sense el corresponent sou. Aquesta actuació va merèixer força adhesions. En aquests primers mesos d'exercici d'un càrrec de govern, Balaguer té una especial cura en proveir les places per rigorosa oposició i en adquirir els materials per al seu departament per subhasta pública. Va reorganitzar la direcció, cercant una connexió més gran entre les diverses seccions i amb les delegacions provincials. Assistí també al Congrés Internacional d'Estadística de La Haia de setembre de 1869, essent rebut pel rei d'Holanda. En el mateix viatge, va visitar també París i va fer una missió diplomàtica confidencial a Alemanya, per encàrrec de Prim. En acabar el seu mandat, el desembre de 1869, tenia a punt una estadística comercial i industrial, inexistent fins aleshores. A principis de 1870, ell i Francisco García Martino, que l'havia substituït en el càrrec durant el seu viatge per Europa, publiquen una memòria dels treballs de la Direcció entre octubre de 1868 i desembre de 1869. Encara en aquest mateix ram, cal afegir que l'octubre de 1870 és nomenat vocal de la nova Junta Consultiva d'Estadística, ara ja depenent de Foment, càrrec en el que romangué fins la recomposició d'aquest organisme, l'abril de 1873. Cal dir, però, que aquesta Junta pràcticament no va funcionar.

L'estiu de 1870 rep el nomenament d'ambaixador a Mèxic, però refusà el càrrec. L'agost se l'anomena vocal de la comissió de classificació dels serveis dels empleats del Cos de Duanes, depenent de la Direcció General de Rendes del Ministeri d'Hisenda.

Ja amb Amadeu com a rei, va ser director general de Comunicacions (gener/ setembre de 1871), depenent del Ministeri de Foment, que durant el seu mandat passa a Direcció General de Correus i Telègrafs, essent ell també el titular (setembre/octubre de 1871), com a continuació de l'anterior. Des d'aquest lloc va publicar un *Diccionario de Correos de España* i un mapa telegràfic, va decretar l'aprofitament de les línies telegràfiques ferroviàries per a l'ús general i va introduir l'abaratiment de taxes en el transport per correu de diaris i revistes. L'estiu d'aquest any, va acompanyar el rei en el seu viatge per Catalunya, Aragó i València.

Cessa de la Direcció General per ocupar la cartera d'Ultramar (5-10/21-12-1871), en el gabinet del contraalmirall Malcampo, encetant així una altra de les seves línies d'actuació: l'interès pels temes d'Ultramar. En els dos mesos i mig del seu mandat, va presentar a les Corts un projecte d'arranjament del Deute de Cuba, amb la idea d'unificar-lo i donar-li solidesa, un altre de pressupostos de Cuba, condicionat pel context de guerra i en el que intentava retallar despeses a base de reduir els sous dels alts funcionaris i dels alts càrrecs de l'Església, i un altre de pressupostos de Puerto-Rico. La clausura de les Corts va impedir-ne l'aprovació. Per la via dels decrets, va introduir algunes reformes en el ram de personal i va reorganitzar alguns serveis.

D'altra banda, abans de rebre el nomenament de ministre d'Ultramar, el Govern havia valorat nomenar-lo intendent general de Filipines o ambaixador espanyol a Florència, i després de cessar, comissari reial a Cuba. Balaguer, però, prefereix continuar la seva activitat política a la península. El març de 1872 rep la *Gran Cruz de Carlos 3º*, que no fa efectiva en no pagar les taxes corresponents. Entre dues legislatures d'aquest any viatja a França.

Ocupa la cartera de Foment (26-5/13-6-1872), en un Govern presidit pel duc de la Torre. En un mandat tan breu, no té ocasió de desenvolupar cap projecte, tot i que anuncia a les Corts la seva intenció de presentar una reforma de la llei d'instrucció pública.

Segons Manuel Espadas, el 1872 es formen unes comissions de treball a partir del *Círculo Hispano-Ultramarino de Madrid*, davant de la imminència de les reformes a les Antilles i, concretament, per oposar-se a l'abolició de l'esclavatge; hi hauria representació d'un molt ampli ventall de partits, des del carlí fins el Conservador de la Revolució, representat per Balaguer³². En aquest terreny, cal assenyalar que el novembre de 1869 Balaguer té relació amb la *Sociedad Abolicionista Española*, presidida per Castelar, que li demana que organitzi una secció a Barcelona. En l'altre extrem, en la seva gestió com a ministre d'Ultramar de 1871, però també en la de 1874, no té cap actuació directa en els dos temes més candents des d'un punt de vista liberal: l'abolició de l'esclavatge a Cuba i Puerto-Rico i de l'estanc del tabac a Filipines, que representava una forma de semi-esclavatge per als indígenes. En aquest terreny, la política seguida pel seu partit va ser que mentre durés la insurrecció cubana calia no impulsar reformes a les colònies, tampoc a les que no tenien un conflicte obert. Quan Balaguer ocupa novament la cartera, entre 1886 i 1888, mostra la seva adhesió a l'abolició de l'esclavatge i també del patronat a ambdues Antilles.

32. ESPADAS: *Alfonso XII ...*, p.288.

La cinquena via d'actuació, seria la seva actuació dins del partit. Entre les forces liberals catalanes que participen de la nova situació política, Balaguer es va configurant com a un dels seus màxims exponents i com a representant permanent a Madrid, amb la particularitat de ser acceptat tant pels antics progressistes (*Círculo Liberal de Barcelona*: CLB) com pels demòcrates (*Círculo Democrático de Barcelona*). Aquí cal tenir present també la mort gairebé simultània, a finals de 1871, de Prim i de Madoz, les dues figures del progressisme amb dimensió espanyola i relació amb Catalunya, que reforça el paper de Balaguer de representant a Madrid dels liberals catalans, però també dels sectors industrials catalans, interessats en l'adopció de polítiques aranzelàries proteccionistes. Quan la coalició de partits monàrquic-liberals que donaven suport a la revolució es fragmenta, segueix Sagasta al PC, també anomenat en algunes ocasions *Conservador de la Revolució*, com hem vist al principi d'aquest capítol.

La sisena via d'actuació, és la seva vinculació a la maçoneria. Crec que aquesta vinculació es produeix arran del seu ascens polític, però que en el transcurs de la seva vida no constitueix una activitat preferent. Va assolir directament el nivell de Gran Inspector del Grau 33è *del Gran Oriente de España*. Significativament, adoptà com a nom simbòlic *Tamarit*, el defensor de les llibertats catalanes amb les armes a la mà³³.

En la segona etapa, que correspon als governs radicals i republicans, Balaguer obté la seva quarta acta de diputat, també per Vilanova i la Geltrú. En aquestes Corts de 1872-3a-1873, és un dels pocs membres de la minoria constitucional que obté representació parlamentària. Presenta una proposició demanant mesures per solucionar la situació a Catalunya.

A partir de la clausura d'aquestes Corts i ja amb governs republicans, es manté políticament molt menys actiu que els anys precedents. A les eleccions fetes el 1873, ja sota la República, defugirà de presentar-se com a candidat, seguint la consigna de retraïment del partit. A finals d'any, el partit dissenya una estratègia consistent en donar suport tàctic a l'ala més conservadora del republicanisme i, si aquest no aconseguís imposar-se als sectors més extremistes, preparar un cop de mà militar. Segons explica León y Castillo a les seves memòries, Balaguer és el missatger que el 3 de gener de 1874 es trasllada de l'edifici de l'*Asamblea Nacional*, per comunicar a Pavía la derrota de Castelar a la cambra, senyal convingut per a l'entrada en acció del general colpista³⁴.

Passem així a la tercera etapa, que correspon als governs sagastins, amb Corts tancades, de 1874. En el primer d'aquests governs, Balaguer torna a ocupar la cartera d'Ultramar (3-1/13-5-1874) en un executiu presidit primer pel general Serrano i, quan aquest accedeix a la presidència de la República, pel marquès de Sierra-Bullones. Va ser també ministre interí de Foment durant un parell de dies.

En aquesta ocasió, disposa d'una mica més de temps —cinc mesos i escaig— per impulsar algunes reformes des del Ministeri, sempre per decret, ja que les Corts es mantenen tancades durant dos anys, i ja des dels primers dies actua amb decisió. Reestructura el ministeri i alguns dels organismes depenents; crea la figura dels governadors generals de Cuba, Puerto-Rico i Filipines, pensant en una futura administració civil d'aquestes possessions (càrrec que es va mantenir fins la fi de la dominació espanyola, tot i que sempre va ser exercit pel capità general); té diverses actuacions en el ram de personal,

---

33. Sobre la seva filiació maçònica, veure SÁNCHEZ I FERRÉ: *La maçoneria a Catalunya (1868-1936)*, 1990, p.199.

34. LEÓN: *Mis tiempos*, p.140-141 del 1r tom.

iniciant una campanya de moralització de l'administració de Cuba, en la que arriba a autoritzar el governador general per nomenar els funcionaris que considerés més aptes i incorruptibles, tot prescindint dels procediments ordinaris; elabora un complet reglament d'obres públiques de Puerto-Rico; reforma l'aranzel de Filipines, amb un tracte preferent al comerç amb la metròpoli; i els pressupostos de Cuba, que són els únics que hi ha, i a més, impresos, durant força anys, en els que es queixa de la despesa extraordinària de guerra que cal fer, que l'impedeix destinar partides més grans a Foment.

El maig de 1874, en una reestructuració del gabinet, cessa com a ministre. El juny passa a presidir el Tribunal de Comptes de la Nació (després, *del Regne*), càrrec del que dimití el gener de 1875, ja amb la nova situació política, creada després del pronunciament de Martínez Campos. Aquest organisme, dedicat a la persecució d'irregularitats comeses per funcionaris amb accés a diner públic, és un altre episodi de la seva particular croada contra la corrupció. El problema, era que les causes incoades per aquest tribunal duien uns quinze anys d'endarreriment.

Si el Sexenni significa un punt important en la carrera política i parlamentària de Balaguer, també ho representa, i com a conseqüència de l'anterior, en la seva carrera com a especialista en gestionar afers dels diversos sectors econòmics catalans, ja sigui en forma de demandes de les corporacions industrials, ja sigui com a demandes de companyies. Miquel Izard ha estudiat la relació de Balaguer amb les corporacions industrials catalanes durant el Sexenni. D'aquesta manera, esmenta les gestions de Balaguer davant Prim el 1870 de cara a la reobertura del Port de Barcelona, tancat per una epidèmia de tifus, i la seva participació, junt amb Madoz, en la campanya de les corporacions contra els tractats de comerç i especialment contra el previst amb Bèlgica³⁵. La seva gestió davant Prim va fer possible atenuar les mesures lliurecanvistes previstes per Figuerola en base al nou aranzel i particularment als nous acords comercials; respecte aquests, presentà junt amb Pasqual Madoz, Estanislau Figueras i Francesc Pi i Margall una esmena, que va ser aprovada a les Corts amb mediació de Prim, en la que es fixava una clàusula que preveia la possibilitat de denúncia per la part espanyola. Izard assenyala també el paper de les corporacions industrials catalanes de suport a la seva primera elecció per Vilanova i la Geltrú, el 1871.

També hi ha contactes entre les corporacions i el periòdic *La Nación*, proper a Balaguer, de cara a finançar la publicació a canvi de disposar de les seves planes. A més, el FPN ofereix a Balaguer el lloc de representant seu a Madrid, amb un sou de 12.000 rals (18,03 euros) anyals de representació. Segons Izard, el FPN efectua pagaments mensuals de 2.000 rals (3,01 euros) a Balaguer, com a mínim, entre octubre de 1870 i abril de 1871³⁶.

D'altra banda, el març de 1869 es crea a Madrid una associació proteccionista, amb el suport del FPN. La nova entitat rebé el nom d'*Asociación Protectora del Trabajo Nacional* i comptava a la seva Junta amb personatges com Madoz, Pi i Margall i Balaguer, que ocupà la vicepresidència tercera. L'associació no va tenir gaire bona relació amb el FPN, que hauria volgut que adoptés aquest nom igual que s'estava fent en altres ciutats, i es dissolgué a finals de juliol. Tot seguit, però, hi hagué un intent de reconstrucció per part de Madoz, proper a l'IIC, que coincidí en el temps amb un altre projecte de crear un FPN a Madrid, amb el suport de Balaguer. En aquest mateix terreny de les corporacions madrilenyes, Balaguer apareix el 1874 com a soci de la SEMAP i president de la comissió que organitza el seu

35. IZARD: *Manufactureros ...*, p.55-56.

36. IZARD, p.232-234.

centenari. El novembre de 1874, és nomenat vocal de la comissió del ministeri de Foment encarregada de fer el seguiment de l'Exposició Universal de Filadèlfia.

El gener 1871, de retorn del seu viatge a Itàlia, Balaguer pren consciència que la mort de dos dels grans defensors dels interessos de les corporacions catalanes a Madrid, Prim i Madoz, el deixava a ell, que a més, es disposava a ocupar responsabilitats ministerials amb el nou rei, en millors condicions en aquest terreny. En un esborrany de carta adreçada a l'IIC, ofereix els seus serveis a la corporació: *Al presidente del Instituto Industrial de Cataluña. Muerto Madoz me ofrezco para todo a ese Centro. Intereses proteccionistas. Cosas de Cataluña, etc.*³⁷.

Pel que fa a la seva vinculació a interessos empresarials, també és durant aquest període que Balaguer posa els fonaments del que serà la seva activitat en aquest terreny: d'una banda, com a gestor de demandes concretes de companyies, generalment a canvi d'alguna remuneració, i de l'altra, incorporant-se directament als consells d'administració d'algunes companyies. D'aquesta manera, durant aquests anys rep peticions de membres significatius dels sectors burgesos catalans, com Manel Girona, Josep Ferrer i Vidal, Ferran Puig, Antonio López, Ramon Estruch i altres. Comença a rebre ja bitllets de lliure circulació i compartiments reservats del *Norte* i MZA. Fa gestions per a les companyies ferroviàries de França, de Sant Joan de les Abadesses i dels projectes ferroviaris per connectar Vilanova i la Geltrú a la xarxa principal. També per a la MTM, l'*Herrería de Nuestra Señora del Remedio* i la *Sociedad Catalana de Alumbrado por Gas*. I, en l'altra línia d'actuació, el maig de 1872 s'incorpora al consell d'administració de la *Compañía del Ferro-carril de Córdoba a Sevilla*, societat controlada pels Péreire, i el desembre 1873 a la de la societat d'assegurances *El Fénix Español*. D'altra banda, el febrer de 1872 se l'anomena conseller del *Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Madrid*, càrrec no ben bé empresarial, sinó oficial, ja que depenia de la *Dirección General de Beneficiencia, Sanidad y Establecimientos Penales*.

El juliol de 1874 crea i presideix una Comissió Catalana, composta per diversos personatges que havien ocupat càrrecs de diputat als anys immediatament anteriors: Joan Fabra i Floreta, Antoni Ferratges, Frederic Pons i algunes col·laboracions d'Albert Quintana. El seu objectiu era gestionar als ministeris i d'una manera professional les demandes procedents dels diversos sectors econòmics catalans.

Balaguer no deixa de banda tampoc el que podríem anomenar interessos catalans generals. Així, a més de les seves gestions davant del ministre de Foment per obtenir la carretera Vilanova-Barcelona per les costes de Garraf, vistes anteriorment i a les que posteriorment s'afegeix l'arribada del telègraf a la comarca, fa una proposició de llei de creació d'una línia de vapors regulars amb Filipines i s'interessa pel Port de Barcelona, pels terrenys de la Ciutadella i en obtenir rebaixes de contribucions per als gremis.

La gran activitat política de Balaguer d'aquests anys, va anar en detriment de la seva producció literària i històrica. Dins del ja esmentat *Memorias de un constituyente*, trobem alguns treballs de component històric i missatge polític. És l'únic treball editat en aquest període.

---

37. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, núm. 7100263, esborrany de 19-1-1871. Veure també núm. 7100305, carta de Joan Jaumandreu a Balaguer de 25-1-1871.

D) Actuacions en el terreny cultural i periodístic a partir de 1875.

Si durant el Sexenni l'activitat política de Balaguer l'obliga a deixar un tant de banda les seves altres activitats, al primer tram de la Restauració, en el que viurà a l'oposició, les reprèn novament. El 1876 i el 1879 presenta dos treballs de recopilació de la seva obra teatral, anomenats *Tragèdies* i *Noves Tragèdies* respectivament, que combinaven treballs anteriors amb produccions noves. A successives edicions, però també a les seves versions castellanes, va anar ampliant-les i modificant títols; alguns d'aquests serien: *La mort d'Aníbal*, *Saffo*, *La tragèdia de Llivia*, *Lo guant del degollat*, *Las esponsallas de la morta*, *Coriolano*, *L'Ombra de Cèsar*, *La mort de Neron*, *La festa de Tíbulo*, *L'última hora de Colon*, *Lo comte de Foix* i *Raig de Lluna*. Donat el seu èxit, arribaria a publicar alguns d'aquests títols independentment. Cal esmentar molt especialment els seus treballs *Los Pirineus*, traduït a diversos idiomes i musicat per Felip Pedrell, amb estrena del primer acte a Venècia.

Participà durant molts anys als jocs florals que se celebraven a altres punts de l'estat. A més de les recopilacions parcials dels seus discursos inaugurals en forma de fullet, el 1895 els recopilà en el volum *Los juegos florales en España*. Els títols d'aquests discursos són *La poesía lemosina* i *Saludo a Valencia* (València, 1880), *Las bodas de plata* (Barcelona, 1883), *Los félibres de Provenza* (Pontevedra, 1884), *La idea latina* (Granollers, 1884), *La tierra catalana* (Reus, 1893), *Las glorias de Aragón* (Saragossa, 1894). El 1896 presidí els jocs florals de Calatayud, el 1897 els de Granada i el 1899 els de Saragossa; en tots ells pronuncia discursos, que són impresos. El 1891 escriu *Lo romiatge de l'ànima* i el 1895 *Celistias*.

En narrativa va escriure *La damisela del castell*, *Historia d'un mocador*, *La espasa del mort*, *Los Almogàvers al Orient*. El 1891 edita la seva recopilació *Novelas*, feta en castellà, amb alguns títols nous: *Un cuento de hadas*, *El ángel de los Centellas* i *El anciano de Favencia*. Igualment, publicà alguns d'aquests títols independentment.

Com a resultat del seu interès per la poesia provençal, escriví el 1877 *De la poesía provenzal en Castilla y León*, que era un capítol de la *Historia política y literaria de los trovadores*, inèdita aleshores i que editaria entre 1878 i 1879, en 6 volums. Escriví també *Los trovadores* (1882-83).

El curs de 1881-82 presidí la secció de literatura i belles arts de l'AM, essent Cánovas el president de la junta. El 12 de juny de 1882 hi pronuncià el discurs de clausura de les conferències literàries del curs, que havien seguit un cicle anomenat "El naturalismo en el arte".

El febrer de 1883 ingressa a la *Real Academia de la Lengua*, de Madrid, on hi pronuncia un discurs d'entrada sobre les literatures regionals, que rep una gran quantitat d'adhesions des de diversos llocs de l'estat. El 1885 publicà *Discursos académicos y Memorias literarias*. El gener de 1899 opta, sense èxit, al càrrec de bibliotecari de l'Academia. Als anys noranta, va ser nomenat soci de mèrit de les corporacions i entitats de Saragossa, destacant la *Real Academia de Bellas Artes de San Luís de Zaragoza*.

Pel que fa a la seva activitat periodística, fundà a Madrid el periòdic polític i literari *La Mañana*, que es va editar entre 1876 i 1882 i que es feia ressò de les seves múltiples activitats polítiques i culturals, alhora que combinava una línia editorial de liberalisme (primer en sintonia amb el PC i després amb el sector esquerrà del PLF) i de defensa dels interessos dels diversos sectors econòmics, amb una especial sensibilitat envers els catalans (recordem

que les corporacions industrials catalanes finançaven en part aquesta publicació). També fundà *La Mañana de Ultramar*, d'aparició desenal. Als anys setanta, col·laborà amb *La América*, que havia dirigit el 1870, i el 1883 amb *El Economista*, setmanari madrileny de caire proteccionista. L'abril de 1893 va fundar a Barcelona la revista *Pro-Patria*, ja amb alguns treballs en català, capçalera que després passa a a Madrid. Als anys noranta, publicà nombroses col·laboracions a premsa de Barcelona i de Madrid.

Continuà amb les seves publicacions de treballs divulgatius: *Guía del viajero en Piedra* (1882), *El monasterio de Piedra. Sus historias, sus valles, sus cascadas, sus grutas, sus tradiciones y leyendas* (1882) i *Las ruinas de Poblet* (1885). El 1893 edita el seu *Epistolario. Memorial de cosas que pasaron*, on, en forma de carta, realitzava ressenyes sobre temes diversos, amb un tractament a mig camí entre el periodisme de divulgació, la història i la narrativa. En anys successius l'aniria ampliant diverses vegades. En la mateixa línia, però sense el format de carta, escriu el 1894 el seu treball *Añoranzas*, amb treballs de viatge i de divulgació, però també amb poesia; la part dedicada a Burgos s'editaria independentment el 1895 (*En Burgos. Recuerdos de esta ciudad insigne*). Altres treballs de contingut divers, foren *Al pie de la encina. Historias, tradiciones y recuerdos* (1893), *Historias y tradiciones* (1896) i *A Granel* (1896).

L'abril de 1875 ingressa a la *Real Academia de la Historia*, on pronuncia un discurs d'entrada sobre la literatura catalana (*De la literatura catalana*, publicat el 1876). Com a acadèmic, impulsà l'edició als anys vuitanta de textos de les Corts catalanes i formà part, entre 1885 i la seva mort, de la Junta Facultativa del Cos d'Arxivers, Bibliotecaris i Antiquaris, depenent del Ministeri de Foment. Probablement el mateix 1885, va presidir també la Junta Inspector de la Biblioteca i Museus Nacionals, cessant d'aquest càrrec el gener de 1887, per la molta feina que li representava l'exercici de la cartera d'Ultramar. Altres treballs històrics seus són: *Estudios históricos y políticos* (1876), *Castilla y Aragón en el descubrimiento de América* (conferència, 1892), *Cristóbal Colón* (1892), "Los Reyes Católicos" (1894, dins la *Historia general de España*), *Instituciones y reyes de Aragón* (1896), *Disquisiciones históricas (Reyes Católicos)* (1898) i *Las guerras de Granada* (1898). Entre 1885 i 1887 edita una segona edició, corregida i augmentada de la *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*.

El 26 d'octubre de 1884 inaugura a Vilanova i la Geltrú la Biblioteca-Museu Balaguer, amb importants fons de la seva propietat, que aniria incrementant. Als anys següents, va construir la casa annexa, que nomenà de Santa Teresa, on s'instal·lava en les seves estades a la població, va ampliar l'edifici, i cedí definitivament la institució a la ciutat. Aquesta cessió, es va fer efectiva en un acte celebrat l'1 de gener de 1900³⁸. Cal tenir present que a l'època va significar un equipament cultural de primera línia a Catalunya. Des d'aquesta base, però també pel fet de ser membre alhora de les acadèmies de la Història i de la Llengua, a Madrid, de la de *Bellas Artes de San Luís*, a Saragossa, i de la RABLB, als anys noranta Balaguer va bastir un ambiciós projecte de creació d'una Acadèmia de la Corona d'Aragó, composta de cent membres (en honor del seu admirat Consell de Cent), que havien de ser naturals o oriünds de Catalunya, València, Mallorca i Aragó, o bé estar-hi vinculats per alguna actuació destacada. Entre els objectius més immediats d'aquesta acadèmia, estava el d'elaborar un diccionari i una gramàtica de la llengua catalana.

---

38. BALAGUER, Víctor: *Memoria leída por el Excmo. Sr. D. ... al dar posesión a la Junta Consultiva de la Biblioteca-Museo-Balaguer de Villanueva y Geltrú*, 1º de Enero de 1900 (full volant).

S'interessà per la conservació de documents, com és el cas dels referents a la presència espanyola a Florida, que gestionà com a ministre d'Ultramar als anys vuitanta, traslladant-los a l'*Archivo de Indias*. També, pel patrimoni monumental, especialment els grans monestirs catalans.

Als anys vuitanta, va ser membre de la Societat Barcelonesa d'Amics de la Instrucció. El 1891 va ser nomenat vocal de la *Junta Organizadora del IX Congreso Internacional de Americanistas*. L'any següent, participà activament en els actes commemoratius del 400 aniversari del descobriment d'Amèrica. El febrer de 1892, pronuncia a l'AM la conferència *Castilla y Aragón en el descubrimiento de América*. També per aquestes dates, era membre de l'*Asociación de Escritores y Artistas*. Com a tal, va ser membre de la Junta organitzadora del *Congreso Literario Hispano-Americano*, acte celebrat també en el context del 400 aniversari. Va ser membre també del *Círculo de Bellas Artes* de Madrid; l'octubre de 1894 renuncià a la presidència d'aquest centre, que se li oferia. El febrer de 1893 presidí el jurat d'un certamen literari celebrat a Reus en honor de Prim.

Va presidir fins la seva mort la Biblioteca-Museo de Ultramar, creada per ell mateix, des de la seva fundació, arran de l'Exposició de Filipines de 1887. Va fer importants donacions de la seva obra a la Biblioteca de l'AM. Entre 1891 i la seva mort, presidí la Biblioteca del Senat.

Era membre de diverses societats culturals espanyoles i franceses i mantenia relació epistolar amb nombrosos personatges del món cultural internacional, sobretot de França i d'Itàlia. Entre 1882 i 1899 s'anaren editant les seves obres completes, en un total de 37 volums, de tal manera que la seva darrera producció s'edità ja directament dins seu.

E) Un període d'oposició: 1875-1880.

Com hem vist, el gener de 1875 Balaguer dimiteix de la presidència del Tribunal de Comptes, per palesar el seu rebuig al nou règim sorgit a partir del pronunciament de Martínez Campos. Això, no obstant, la correspondència creuada amb Cánovas sobre aquest afer, demostra la molt bona sintonia personal entre ambdós polítics³⁹. S'inicia així per a Balaguer un període d'oposició de sis anys, en el qual cal destacar fins a sis línies d'actuació: 1) continuació del periodisme polític, 2) consolidació com a cap del partit a Catalunya i representant seu a Madrid, junt amb el seu creixent pes dins de la direcció espanyola, 3) fixació definitiva pel districte de Vilanova, 4) treballs parlamentaris com a membre de la minoria constitucional, d'una banda, i com a cap de tots els parlamentaris catalans, de l'altra, 5) inicis de la dissidència a l'esquerra del partit després de la fusió liberal, i 6) representant d'interessos catalans a Madrid. De la primera d'aquestes línies d'actuació, cal destacar la seva fundació del periòdic madrileny *La Mañana*, que hem vist més amunt i sobre el que no cal insistir més. Passem, doncs, a les següents.

En la segona via d'actuació, Balaguer es consolida plenament com cap del partit a Catalunya i com a un dels caps polítics del mateix en l'àmbit espanyol. El maig de 1879, els constitucionals de Barcelona i de Tarragona l'obsequien amb banquets d'homenatge, mentre que l'octubre de 1880 en rep un altre a Barcelona, un cop ja realitzada la fusió liberal. En aquests actes, es fa ben palès com les diverses agrupacions provincials del partit el

39. Veure Museo Lázaro Galdiano, legajo 6/carpeta 1ª: "Balaguer", carta de Víctor Balaguer a Antonio Cánovas del Castillo de gener de 1875; veure també BMVB, Manuscrits núm. 430/72.

reconeixen com el seu cap davant del directori de Madrid. El segon d'aquests actes se situa en una gira de propaganda que realitza Balaguer el 1880 pel País Valencià, Catalunya i Aragó després de la fusió liberal i per afirmar l'opció esquerrana del partit (ho veurem tot seguit). En aquesta gira, Balaguer és el protagonista directe de diversos actes culturals i polítics, en els que aconsegueix aplegar les planes majors del partit als tres territoris esmentats. I és que és en aquesta zona en la que Balaguer treballa més a fons la seva presència cultural i política i on construeix xarxes d'adhesió més significatives. Finalment, en la seva actuació a Madrid, passa a ser vocal directiu del *Círculo Constitucional de Madrid* (CCM) el desembre de 1877 i president a partir de desembre de 1880. En un altre ordre de coses, era també soci fundador de l'*Asociación General para la Reforma Penitenciaria de España*.

En la tercera via d'actuació, a les primeres eleccions de la Restauració, el 1876, surt novament diputat pel districte de Vilanova, que ocuparia ininterrompudament fins 1889, llevat dels períodes en què exerceix càrrecs governamentals incompatibles amb el de diputat. Maribel Ollé (i altres) assenyalen que els conservadors ja no presentaven candidat en aquest districte, com a resultat d'un pacte de repartició d'escons d'àmbit espanyol⁴⁰. La importància de la seva trajectòria parlamentària rau en el fet de sortir també electe en períodes d'oposició, com havia fet ja el 1872.

Els seus treballs parlamentaris com a membre de la minoria constitucional i com a cap de tots els parlamentaris catalans, representen la quarta via d'actuació. En aquests primers anys de la Restauració, té una activitat parlamentària molt intensa, com a membre de l'oposició, interessant-se, a més dels temes polítics més generals, per les qüestions d'Ultramar i per les econòmiques. A la primera legislatura de la Restauració (1876-77), intervé en els debats sobre contestació al discurs de la Corona, sobre nova Constitució, sobre l'emprèstit de Cuba.

S'encarrega també en aquesta primera legislatura de la tramitació dels permisos de concessió del ferrocarril Valls-Vilanova-Barcelona, un entre d'altres que tramitarà, però particularment significatiu per al municipi de Vilanova i important en la seva consolidació com a diputat inamovible per aquest districte. Apareix també vinculat als diversos projectes ferroviaris proposats per Francesc Gumà, que culminaran en el ferrocarril directe Madrid-Barcelona, enllaçant amb la línia Valls-Vilanova-Barcelona. Cal destacar també que el 1876 va presentar una proposició de llei en la que torna a demanar una línia subvencionada de vapors regulars entre Barcelona i Manila.

A la legislatura de 1877-78, encara dins de les mateixes Corts, segueix la consigna del partit de no intervenir, com a mesura de protesta pel nomenament a la part permanent del Senat d'un nombrós contingent de senadors permanents. Tot i no intervenir directament, la seva activitat no s'atura. Així, el veiem el maig de 1877 presidint una reunió de parlamentaris catalans en la que s'aprova oposar-se al nou impost sobre exportació de vins, previst al projecte de pressupostos. El juny participa a una reunió de diputats de la província de Barcelona, convocada per escoltar els comissionats del FPN, que s'oposaven a modificacions a l'aranzel. L'agost, ell i el senador Juan Magaz s'entrevisten amb el ministre d'Hisenda, pel tema de la reforma aranzelària continguda a la llei de pressupostos i per les reclamacions del FMSJA i de la TBF de ser incloses als beneficis de la llei de 1876 d'avançament reintegrable. El setembre, ell i el diputat Pau Turull acompanyen els

---

40. OLLÉ, Maribel; RENOM, Mercè; SANTACANA, Carles; TRIBÓ, Gemma: "Comportament electoral al Baix Llobregat en la primera etapa de la Restauració, 1875-1890 (eleccions generals i provincials)", 1989, p.273, nota 21.

comissionats de l'IIC, del FPN i centres de Sabadell, Terrassa i Olesa en les seves gestions davant del president del Consell de ministres i del ministre d'Hisenda, en el tema de les rebaixes aranzelàries en les llanes.

A la legislatura de 1878-79, darrera d'aquestes primeres Corts, planteja al Govern el tema de la crisi industrial a Catalunya, interessant-se també pels efectes de la sequera a l'agricultura i per la situació de la marina mercant. Es refereix als esdeveniments del gas d'aquest any a Barcelona, dins de la interpel·lació de Rius i Taulet⁴¹ i sobre els provocats per la qüestió de consums a Manresa i a Marchena, primer com a intervenció seva i després dins de la interpel·lació de León y Castillo⁴².

En aquesta mateixa legislatura, Balaguer presideix la comissió parlamentària de la nova llei d'imprensa, alhora que formava part d'una comissió del PC encarregada d'estudiar aquest tema. Emet un vot particular al dictamen de la majoria, que plantejava un extens articulat de 96 articles, amb una important part doctrinal. En realitat, el seu vot no esmena cap article o títol concret de la llei, sinó que demana un replantejament complet d'aquesta. Tant el text del vot particular com la posterior intervenció de Balaguer, se centren en demanar que els delictes comesos a través de la premsa es castiguin d'acord amb les prescripcions del Codi Penal, és a dir, sense una legislació específica, i que el tribunal del jurat sigui l'únic competent per jutjar aquests delictes, anticipant així un altre tema (el del jurat) que reprendrà anys més tard.

S'interessa també pel dret diferencial de bandera, pels pressupostos de Filipines, forma part de la Comissió de Pressupostos per a Puerto-Rico i presideix les de cessió a l'Ajuntament de Barcelona de l'exconvent de Sant Gaietà i d'ampliació de la llei de magatzems generals de dipòsit, entre molts altres temes.

Igual que en les legislatures anteriors, els seus treballs com a diputat no es limiten a les intervencions al Congrés. Així, el trobem el març i l'abril de 1878 presidint una comissió permanent de diputats i senadors catalans creada per tractar el tema de la crisi industrial i de la marina mercant, apuntant-se ja clarament com a cap de tots els parlamentaris catalans, amb el mèrit afegit de no formar part de la majoria, sinó de l'oposició. En aquesta ocasió, ell i Frederic Nicolau s'entrevisten amb el ministre d'Hisenda, el marquès d'Orovio, i amb el president del Consell de Ministres, Cánovas, per demanar-los solucions. El maig d'aquest any, presideix una reunió de diputats i senadors de les províncies marítimes, encarregada de proposar solucions per a la crisi de la marina mercant. El juny, ell i altres parlamentaris catalans acompanyen els membres de la comissió de les companyies ferroviàries FMSJA i TBF, en les seves gestions davant del ministre d'Hisenda, per poder beneficiar-se de la llei d'avançaments reintegrables atorgats a altres companyies el 1876.

Balaguer afronta les segones Corts de la Restauració, les de 1879-81, encara a l'oposició. En elles forma part de dues comissions permanents del Congrés: la de Govern Interior i el Tribunal d'Actes Greus. És un dels principals impulsors de la creació de la DC, de la que n'és proclamat president.

41. Sobre aquest conflicte i intervencions parlamentàries, veure RISQUES: "Un exemple ...", p.69 i seg.

42. Aquesta darrera intervenció es troba reproduïda a LEÓN Y CASTILLO, Fernando: *Discursos de los Señores D. ... y D. Víctor Balaguer, D. José Luís Albareda y D. Antonio Romero Ortiz sobre la política del Gobierno en las sesiones del Congreso de los días 13, 15, 16 i 17 de Julio de 1878*, 1878, p.27-49.

A la legislatura de 1879-80, en tres ocasions (contestació al discurs de la Corona, interpel·lació de Portuondo al ministre d'Ultramar⁴³ i proposició incidental de Labra sobre reformes a Cuba) defensa la seva actuació com a ministre d'Ultramar durant el Sexenni, alhora que insisteix en la necessitat d'introduir reformes urgents a les Antilles i que explica el programa del PC al respecte. En el primer d'aquests debats, a més, respon les al·lusions de Cánovas del Castillo i de Fabié, tot esbossant els seus plantejaments de proteccionisme més llibertat. D'altra banda, presenta una esmena a la partida de despeses del Ministeri de Gràcia i Justícia, demanant un petit increment per poder crear dos jutjats nous a Barcelona, alhora que és un dels signants d'una altra esmena, de Duran i Bas, a la secció d'obligacions civils del pressupost de despeses del mateix Ministeri, en la que es proposava la modificació dels partits judicials per adequar-los millor a la secció d'obligacions civils del pressupost de despeses del ministeri esmentat.

Entre moltes altres intervencions seves, cal ressaltar també la defensa que fa de la proposició de llei de construcció d'un ferrocarril directe de Madrid a Barcelona, com a continuació de la línia Valls-Vilanova-Barcelona, que supera amb èxit tots els tràmits parlamentaris, amb la particularitat que a les anteriors Corts ho havia intentat infructuosament el diputat Antoni Sedó, essent rebutjades les seves proposicions com a resultat de les pressions de les companyies ferroviàries rivals (les poderoses *Norte* i *MZA*), que veien en el nou projecte una competència per als seus interessos. D'altra banda, el maig de 1880, ell i altres parlamentaris de Barcelona i de Girona es reuneixen al Congrés per escoltar una comissió dels surers.

Després de la seva gira de propaganda de 1880 i a la breu legislatura de 1880-81, intervé novament al debat sobre contestació al discurs de la Corona, polemitzant amb alguns oradors conservadors, coneixedors del que Balaguer havia anat exposant en els seus banquets polítics en temes com la seva visió de les institucions catalano-aragoneses i la fórmula de jurament del rei.

Entre 1876 i 1880 és membre de la Comissió Inspector del Deute, organisme depenent de les Corts i format per tres senadors i tres diputats, que tenia com a missió fer un seguiment de les operacions del Deute en curs, de cara a detectar possibles irregularitats, negligències i fraus del Ministeri d'Hisenda i dels seus funcionaris. Fixem-nos que aquesta política de control de la corrupció és una constant en l'activitat de Balaguer. A la legislatura de 1878, és el secretari d'aquesta comissió

Passem així a la cinquena via d'actuació del nostre personatge en aquest període. Balaguer no aprova la fusió liberal de maig de 1880, en considerar que els nouvinguts (sector Martínez Campos i SC de Manuel Alonso Martínez) no s'incorporen al partit tot acceptant-ne el programa, sinó que estan protagonitzant un desplaçament a la dreta. En aquest context, fa la gira de propaganda esmentada més amunt. En ella hi haurà actes culturals i econòmics, però sobretot polítics, fent servir aquí Balaguer una fórmula de contacte personal amb diversos comitès provincials del partit, en base a banquets que aplegaven els membres més significatius de cada província, amb els corresponents discursos. L'objectiu d'aquesta gira de Balaguer, era mostrar la seva malfiança envers la fusió, per l'entrada dels nous elements, que podien fer inclinar la línia del partit fora dels plantejaments que havia sostingut als darrers anys. Visita València, Xàtiva, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, Barcelona,

---

43. Sobre la seva intervenció en aquest debat, veure LEÓN Y CASTILLO, Fernando: *Documentos parlamentarios. Discursos que con motivo de la discusión sobre las reformas de Cuba pronunciaron el Excmo. Sr. D. ... en las sesiones del 5 y del 7 de febrero y el Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer en las del 13 y 18 del mismo mes, 1880.*

Sabadell, Cervera, Lleida i Saragossa, tot combinant els actes polítics amb els culturals i institucionals. En tota aquesta gira, Balaguer se situarà clarament a l'esquerra del PLF, defensant plantejaments liberals difícilment assumibles pels sectors més dretans del partit⁴⁴. De moment, la dissidència es manté dins d'un partit a l'oposició; quan aquest formi govern, l'escletxa s'anirà eixamplant, fins arribar a l'escissió.

Pel que fa a la seva activitat com a representant d'interessos catalans fora de les Corts (ja que dins, bona part de la seva actuació, així com la creació de les agrupacions de parlamentaris catalans, van en aquesta línia), practica a Madrid algunes gestions per a l'IIC i per al FPN. Amb aquest darrer, relació és més estreta i, així, l'estiu de 1876 Balaguer rep a Barcelona una comissió d'aquesta corporació, mentre que no gaire més tard visitava en persona els locals de l'entitat. Com ja hem vist al capítol dedicat a les corporacions, el 1877 el FPN agafa com a representant a Madrid José Sánchez Gadeo, recomanat de Balaguer. D'altra banda, el novembre de 1879 el CIMG el fa soci honorari. Té relació també amb la UCCLEB, per a la que presenta una exposició al Congrés pel tema de la crisi industrial. Era soci de la SEBAP i també de la SEMAP, alhora que arriba a ser membre de la comissió permanent de les societats econòmiques de Barcelona, Girona i Gràcia a Madrid.

El setembre de 1878, és nomenat vocal de la comissió especial aranzelària, encarregada d'analitzar la situació de la indústria llanera i de la marina mercant. Després de les eleccions de 1879, assisteix en persona a una sessió de la directiva del FPN, en la que reitera la seva adhesió a la causa proteccionista i la seva disponibilitat en la defensa dels *interessos del país productor*. Les mateixes idees i oferiments de compromís proteccionista planteja al banquet organitzat per les corporacions industrials catalanes als parlamentaris catalans recentment electes, aspecte aquest que ja hem vist al capítol dedicat a les corporacions.

Des de la creació de l'IFTN, el 1879, la seva relació amb aquesta corporació es fa més estreta encara que amb les precedents. En el capítol dedicat a les corporacions, hem vist també el seu paper en els intents d'organització d'un centre proteccionista a Madrid durant 1879 i 1880, concretament la SPDTPN i el CPE, en sintonia amb les intencions de l'IFTN. La nova corporació el fa aviat soci de mèrit, alhora que continua subvencionant *La Mañana* i que li encarrega la resolució de diversos afers a Madrid.

D'altra banda, si durant el Sexenni ja havia encetat una participació directa en la direcció d'empreses diverses, a la Restauració amplia aquesta representació. Agafant aquests anys i els immediatament següents, en el sector ferroviari forma part dels consells d'administració de la *Compañía de los Ferrocarriles de Cuenca*, del SFPC, del FCC, del FELSA, que arribaria a presidir, de la CFDMZB, amb la que va tenir una molt estreta relació des dels seus inicis en tractar-se de la unió ferroviària de Vilanova amb la xarxa principal, i de la Junta Inspectora de la CFZPB, on coincideix amb Moret. D'altra banda, continua rebent regularment abonaments anuals de lliure circulació per la xarxa d'algunes companyies ferroviàries, o bé bitllets d'anada i tornada en compartiments reservats, quan ho demanava. En el sector de les finances, destaca la seva participació al *Banco General de Madrid*, presidit pel duc de la Veragua, i a la seva continuïtat a *La Unión y el Fénix Español*. El maig de 1879 és nomenat vocal d'una comissió del Ministeri d'Ultramar, encarregada d'estudiar el conreu del tabac a les Filipines i possible arrendament de l'estanc, qüestió d'interès per al *grup català* de finances.

44. Sobre aquesta gira, veure *La Mañana* i *El Bien Público* i també CONGRESO: *Antología ... 1879 y 1881*, p.285.

F) Ideologia política.

Arribats aquí, pot ser interessant donar una ullada als plantejaments ideològics balaguerians, plantejats ja en períodes anteriors d'una manera clara, però que en aquests moments passen per un intens procés de definició doctrinal, que va associat a la seva també intensa activitat política. Hi ha quatre temes que configuren els grans eixos de la seva ideologia política: liberalisme, proteccionisme, qüestió catalana i qüestió d'ultramar.

Si hi ha un punt en el que es fa evident la connexió entre la seva producció erudita i les seves tesis polítiques, és en la constant referència al model de les institucions de l'antiga Corona d'Aragó com a precedent de monarquia constitucional i de sistema representatiu. En treballs com *La libertad constitucional* (1857), *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón* (1860-63; ampliada, 1885-87), *Memorias de un constituyente* (1872), *Estudios históricos y políticos* (1876) i *Instituciones y Reyes de Aragón* (1896), entre altres, però també en molts dels seus discursos polítics, analitza a fons el model institucional catalano-aragonès, en una línia històrica romàntica i amb bones dosis d'idealització. Balaguer fa una reflexió entorn a la llibertat, que en forma d'institucions representatives, hauria estat un bé defensat amb fermesa pels ciutadans de l'antiga Corona d'Aragó, fins el punt de condicionar la seva lleialtat al monarca al compliment per part d'aquest de la llei pactada. Veu en les Corts medievals un sistema representatiu, sobretot per la presència dels síndics de les ciutats, amb mandats molt concrets i als que s'exigia un fidel compliment. Considera que el poder reial estava limitat per l'actuació de les Corts i de la Diputació del General. Creu que el monarca, a través de la fórmula del jurament, tenia el compromís en la defensa dels furs i de les llibertats del país, perdent la legitimitat en el moment en què deixava de complir-la. Justifica plenament la revolta catalana contra els monarques conculcadors de les llibertats del país, així com el dret a escollir-ne un altre, amb condicions. En aquest sentit, considera la revolució de 1868 i l'elecció d'Amadeu I com una justificació a nivell espanyol de la revolta catalana dels segles anteriors, que hauria estat una avantguarda en la lluita per la llibertat. Exalta igualment les institucions municipals, i en especial, el Consell de Cent barceloní, ressaltant les seves grans atribucions d'autogovern i la proximitat a altres ciutats de la mediterrània llatina.

Balaguer contraposa aquest model institucional al d'altres monarquies de l'època, com França i Castella, caracteritzat per l'absolutisme polític, el centralisme administratiu i la intolerància religiosa, concloent que hauria estat desitjable que el procés d'unificació espanyola s'hagués fet agafant com a base el model catalano-aragonès i no pas el castellà. Per a ell, la monarquia hispànica dels Àustria i dels Borbó, agafant com a base el model castellà, no sols hauria liquidat el model representatiu i pactista català, sinó que hauria impedit que aquest es consolidés en els territoris de la Corona de Castella.

Balaguer, en les seves disquisicions històriques, al·ludeix en diverses ocasions a la idea de proximitat catalano-occitana, que hauria permès la formació d'una nacionalitat comuna medieval, caracteritzada per les seves institucions representatives, pel seu progrés econòmic i artístic i pel seu esperit de tolerància. De vegades, inclou aquest marc en un altre de més gran, al que anomena la *Mar Llatina*, és a dir, els territoris catalano-aragonesos, occitans i de la Itàlia occidental, ressaltant les seves afinitats medievals en autogovern municipal, puixança econòmica i desenvolupament cultural. En la seva intervenció en els jocs florals de Granollers de 1884, es refereix a aquesta idea: *Cataluña, Valencia, las Baleares, unidas por su historia y por su lengua catalana o lemosina (dígase como se quiera, que el nombre no hace a la cosa), representan el Mediterráneo, la mar latina, y representan también las*

*aspiraciones eminentemente democráticas de toda esta región mediterránea, que tenía ciudades libres gobernadas por consejos casi soberanos y príncipes augustos casi electivos, con una civilización creciente, cada vez más rica en artes, en ciencia y en industria*⁴⁵. Aquesta proximitat, però, la veu no sols en el passat, sinó també en el seu present. A *Mis recuerdos de Italia* (1889) es pot apreciar el seu entusiasme per aquest país i pel seu procés d'independència i de formació de la monarquia constitucional; i, en la seva estreta relació amb els poetes provençals i el Felibritge, es manifesta novament la idea de proximitat en temps present. Finalment, parla de l'iberisme com a ideal futur d'unió entre els estats peninsulars.

Estableix en algunes ocasions aquest ordre: el país, la llibertat i la monarquia constitucional. Col·loca, doncs, la monarquia en tercer lloc i la condiona al fet de ser constitucional. A més, utilitza sovint la fórmula condicional *i si no, no*, que atribueix al jurament dels súbdits catalano-aragonesos. Aquesta qüestió del jurament, que esmenta àmpliament en la seva gira de propaganda de 1880, el fa entrar en una polèmica erudita. Així, el gener de 1881, polemilitza al respecte al Congrés amb altres diputats durant el debat de contestació al discurs de la Corona. El dia 30, a més, presenta a la Reial Acadèmia de la Història Antonio Romero Ortiz, que fa un discurs d'ingrés precisament sobre la llibertat en la monarquia catalano-aragonesa; Balaguer fa la contestació sobre el mateix tema, en presència d'una significativa representació de la classe política.

Tot plegat, configura un Balaguer esquerrà, que reclama l'esperit de la revolució de 1868 i de la Constitució de 1869 i que es col·loca a l'avantguarda liberal. Es defineix com el més avançat dins d'una monarquia que considera sols un règim polític, igual que la república, i que desitja profundament constitucional i basada en la sobirania nacional, única font legítima del poder per a ell.

Insisteix també en la necessitat de plantejar les reformes liberals amb fermesa, amb idèntic criteri a l'oposició que al poder. Aquestes serien, en resum: llibertat d'imprensa, jurat en els judicis, llibertat religiosa, sufragi universal (masculí), foment de l'ensenyament públic, paper prioritari del poder legislatiu, sanejament i reordenació de l'administració pública i netedat del procés electoral.

En les seves demandes de proteccionisme aranzelari, Balaguer també té present el component històric. Creu que de la mateixa manera que els síndics de les ciutats designats per assistir a les Corts havien de ser del país i havien d'executar fidelment el mandat per al qual havien estat escollits, els parlamentaris del seu temps havien d'anteposar els interessos del país pel qual sortien electes a tota altra consideració. Fixem-nos que la darrera part d'aquest raonament coincidia perfectament amb allò reclamat des de les corporacions econòmiques catalanes i que hem pogut veure al capítol corresponent.

Balaguer analitza el context internacional, conclouent que els estats europeus estarien adoptant polítiques aranzelàries d'acord amb la situació real del desenvolupament econòmic de cadascun. En el cas espanyol, la situació real reclamaria un aranzel protector, per defensar la indústria de la competència estrangera, no pas com a solució indefinida, sinó mentre no existissin les condicions per competir en un mercat internacional obert. Presenta aquestes demandes de proteccionisme no com únicament favorables als interessos

45. "La idea latina. Discurso pronunciado al presidir los juegos florales celebrados en la villa de Granollers el día 4 de Septiembre de 1884 (Traducción del catalán, idioma en que fue pronunciado el discurso)", dins BALAGUER, Víctor: *Los juegos florales en España. Memorias y discursos*, 1895, p.74.

industrials catalans, sinó com una harmonia d'interessos entre tots els sectors econòmics espanyols. Alhora, voldrà mostrar la plena compatibilitat entre el proteccionisme econòmic i el seu liberalisme polític, qüestionada per molts companys seus de partit, especialment pels de la ILD⁴⁶.

Pel que fa a la qüestió catalana, sovint, en els seus treballs parlamentaris en defensa dels interessos industrials, Balaguer constatarà un cert "fet diferencial" per part del diputat català, que el fa entrar en oberta oposició a la seva pròpia majoria en tractar-se de reformes de l'aranzel i també ser l'objecte d'àcides crítiques per part d'altres oradors. Per reflexionar sobre l'articulació Catalunya/Espanya, Balaguer treu una altra vegada el component històric. Novament la Corona d'Aragó li serveix de referència, tot considerant que en la seva organització confederal, la unitat política s'aconseguia no pas en base a un projecte nacional uniformador, sinó com la suma de territoris amb una personalitat, llengua i institucions pròpies, que quedaven plenament garantits dins d'una unitat política superior. També aquí, doncs, Balaguer hauria preferit que el procés d'unificació espanyola que, d'altra banda, accepta plenament, s'hagués fet agafant el model catalano-aragonès i no pas el castellà. Esbossa una articulació de la unitat nacional espanyola basada en la suma de les diversitats regionals, amb algunes al·lusions a una idea final d'una Ibèria unificada.

Veü Catalunya com un país amb una personalitat molt definida ja des de la baixa edat mitjana, amb una llengua pròpia, un desenvolupament econòmic plenament diferenciat del d'Espanya i, sobretot, amb un estat independent en el passat i no pas un estat qualsevol, sinó capdavanter en institucions polítiques, expansió econòmica i presència internacional. Constata la unitat lingüística i històrica del que avui anomenem Països Catalans; per designar la llengua, en algunes ocasions utilitza el terme *llemosí*, segons ell per evitar susceptibilitats de valencians i mallorquins.

Se'l pot considerar com el fundador i principal representant del catalanisme progressista, ben bé fins el primer tram del Sexenni, moment en què passa a ocupar responsabilitats ministerials. Aquest corrent, en el que cal incloure altres personatges, com Torres, Quintana, Baró, Pons i Maluquer, associa la situació d'opressió patida per Catalunya a l'actuació de governs absolutistes primer, liberals reaccionaris després, per concloure que la llibertat de Catalunya hauria de venir de la mà d'una situació de llibertat política a nivell espanyol.

De fet, en alguns dels escrits de Balaguer, sobretot a la premsa impulsada per ell mateix als anys cinquanta i seixanta, les crítiques a la situació de Catalunya respecte a Espanya adquireixen un to que en algunes ocasions permetrien una lectura gairebé independentista. I és que fins principis dels setanta, l'eix al voltant del qual gira l'actuació de Balaguer en tots els terrenys (literari, històric, periodístic i polític) és *á sostener los drets polítichs de la patria catalana*, segons ens explica al seu treball *Esperansas y recorts*⁴⁷.

Les continuades al·lusions a un catalanisme que utilitza també la política per assolir els seus objectius, permeten entreveure una dimensió diferent i anterior a la que tradicionalment s'ha considerat com a catalanisme polític: la d'assumpció d'un programa polític propi, amb reivindicacions específicament catalanes, dins dels partits espanyols. En aquest sentit, si el proteccionisme de Balaguer va ser una visió del tot diferent a la dels seus companys de partit

---

46. Sobre els plantejaments de proteccionisme i liberalisme en Balaguer, veure ROCA GARCÍA, Antonio: *Escritores proteccionistas ...*, p.131-158; ROCA GARCÍA, Antoni: "El ressorgiment català dintre de la Restauració: la defensa de la personalitat catalana i els interessos morals i materials del país", 1992, p.206.

47. BALAGUER, Víctor: *Esperansas y recorts. Poesías Catalanas que forman la segunda part del Trovador de Montserrat*, 1866, p.70.

en dimensió espanyola, la seva visió de la unitat política de l'estat també va ser discrepant de la concepció monolítica d'estat-nació dels liberals espanyols. Per a Balaguer i el seu sector polític en clau catalana, l'objectiu fins principis dels setanta serà la descentralització administrativa (Balaguer és un dels redactors de la llei orgànica municipal i provincial de 1870), alhora que el desig d'una unió ibèrica, amb el previsible objectiu d'aconseguir que la inclusió d'un estat sobirà com Portugal servís d'exemple per repensar el model d'articulació espanyola seguit fins aleshores.

Crec que fins un cert moment, el sector polític i intel·lectual comandat per Balaguer representa una visió a l'avantguarda del catalanisme. A partir dels anys setanta i sobretot dels vuitanta i noranta, és desbordat per altres manifestacions del catalanisme, especialment per les que plantegen ja la necessitat de marxar cap la formació d'un partit català. Allò remarcable, és que el nou catalanisme es nodreix en bona part de les moltes vies d'actuació emprades per Balaguer i pel substrat ideològic deixat pel seu intens treball de propagandista. I és que Balaguer va ser un precursor en molts terrenys: la construcció de mites de l'imaginari col·lectiu, com Montserrat, el Canigó, el comte Arnau o Serrallonga, l'interès pel patrimoni monumental i la demanda de restauració dels grans monestirs catalans, l'excursionisme de divulgació, la restauració dels Jocs Florals o el projecte d'una gramàtica catalana.

Cap el final de la seva vida, si bé es reconeix a si mateix com a un dels iniciadors del catalanisme i el principal exponent de la seva vessant progressista, en el treball *El Regionalismo y los juegos florales* (1897) vol marcar distàncies amb el regionalisme de nova generació, que ha anat creixent i eixamplant els seus plantejaments.

En qualsevol cas, i igual que la majoria de polítics espanyols del dinou, l'anàlisi que fa Balaguer de la qüestió nacional és sempre en primera persona i una mateixa situació és reivindicada o condemnada segons si el projecte nacional propi és l'agressor o l'agredit. En aquest sentit, l'antítesi del seu discurs més catalanista i reivindicatiu, és la seva visió de la qüestió colonial.

Si hi ha una idea central en el seu pensament pel que respecta a la qüestió colonial, és la defensa a ultrança de l'espanyolitat de les colònies, que per a ell està per damunt de les picabaralles dels partits. D'aquí la seva condemna als insurrectes cubans i filipins la seva exaltació dels esforços militars dels ocupants espanyols. El 1896 edita dos fulls volants d'exaltació de les armes espanyoles per sufocar les sublevacions independentistes⁴⁸. Al costat d'un llenguatge més dur, però, hi ha també una anàlisi de la situació de cada colònia i una proposta reformadora. Dedicava la seva atenció en primer lloc a les Antilles i sobretot a Cuba. Sempre rebutjant l'autonomia, a la que considera un precedent perillós que pot dur a la independència, proposa una progressiva assimilació a la península a tots els nivells: lleis d'administració local, establiment del cabotatge, eliminació de les traves aranzelàries, reforma de l'administració, entre altres. Aquesta assimilació hauria d'arribar, segons ell, a fer de les Antilles unes províncies més, finalment no ja dependents del Ministeri d'Ultramar, sinó de l'administració ordinària. Per al període de guerra, admet que hi hagi una legislació especial, però amb control parlamentari.

Dedicava també força atenció a Filipines, censurant el que creu poca presència espanyola a l'arxipèlag, que fa que es desaprofiti els seus recursos naturals i que bona part del comerç estigui en mans d'estrangers. Demana una urgent legislació especial a l'arxipèlag i la creació

48. BALAGUER, Víctor: *¡Por España y para España!*, 10 de Noviembre de 1896; *Filipinas por España*, [1896].

d'un organisme administratiu propi. En aquest cas, però, no parla tant de l'assimilació i es refereix a unes *condicions especials* de l'arxipèlag que ho impedeixen. En alguna ocasió, acaba admetent que aquestes condicions no són altra cosa que l'escassa presència de població d'origen espanyol, d'on resultaria senzillament que fora perillós atorgar als indígenes filipins els mateixos drets que als espanyols. Per això, demana sense embuts el foment de l'emigració espanyola, especialment de la que estava anant a tercers països. Proposa l'establiment de produccions de cotó i de carbó, que serveixin per a la indústria espanyola com a alternativa a les importacions nord-americanes i britàniques.

Pel que fa a les possessions menors, a Àfrica i al Pacífic, proposa l'extensió de l'administració espanyola, i l'exploració i incorporació de nous territoris, en línia amb el que estaven fent les potències colonials.

G) Dissident esquerrà dins del Partit Liberal, 1881-1882.

D'aquest període, cal veure quatre línies d'actuació de Balaguer: 1) treballs parlamentaris, 2) creixent dissidència dins del partit, després de la formació del primer Govern liberal, 3) defensa dels interessos industrials catalans i 4) actuació en el terreny de la instrucció pública.

En la primera d'aquestes línies d'actuació, Balaguer surt novament diputat per Vilanova i la Geltrú a les eleccions d'agost de 1881. A les eleccions per al Senat del mes següent, surt també electe senador per Barcelona, optant aleshores per la representació al Congrés. La legislatura de 1881-82, primera de les Corts liberals de 1881-84, és molt intensa per a Balaguer en tres sentits: pel seu paper com a parlamentari de primer ordre d'un dels grans partits dinàstics, com a representant dels interessos proteccionistes de les corporacions econòmiques catalanes i com a membre del sector esquerrà del partit al govern. En el primer cas, Balaguer és vicepresident del Congrés, per segona vegada, i membre d'algunes comissions significatives: Govern Interior, correcció d'estil, reforma de la llei orgànica del Tribunal de Comptes, Tribunal d'Actes Greus, contestació al discurs de la Corona i contribució d'immobles, conreu i ramaderia, entre altres. El novembre de 1881 assisteix a una recepció reial de diverses autoritats, amb motiu de l'aniversari del rei, i hi pronuncia un breu discurs en nom del Congrés dels diputats.

En la segona via d'actuació, si Balaguer venia mostrant la seva inquietud pel gir dretà del partit durant el període d'oposició, amb la formació del nou Govern Sagasta, els seus temors es confirmen. Veu que mentre ell no en forma part, sí, en canvi, els sectors més dretans del partit, els recentment incorporats al PLF. La constatació que té importants suports dins del partit, s'aprecia en el fet que els liberals de Madrid intenten presentar una candidatura a Corts alternativa a l'oficial i tenen Balaguer com a candidat preferent. Un següent episodi, es troba en la constitució de l'agrupació parlamentària liberal, un cop obertes les Corts en les que té majoria. El setembre de 1881, els diputats liberals aproven la candidatura oficial de José Posada Herrera per ocupar la presidència de la cambra, però desautoritzen la d'Antonio Romero Ortiz per a la primera vicepresidència i mostren la seva predilecció per Balaguer, que compta, a més, amb el suport del duc de la Torre. Segons valoració de Pi i Margall, aquest afer constituí una certa derrota de Sagasta davant del sector esquerrà del partit⁴⁹.

---

49. PI Y MARGALL, Francisco; PI Y ARSUAGA, Francisco: *Historia de España en el siglo XIX. Sucesos políticos, económicos, sociales y artísticos, acaecidos durante el mismo. Detallada narración de sus acontecimientos y extenso juicio crítico de sus hombres*, 1902. Tomo VI, p.203-204.

Quan aquest executiu obre les Corts i comença a desenvolupar el seu programa de govern, l'escletxa s'eixampla. Cal dir aquí que coincideixen en el temps dues qüestions diferenciades d'oposició de Balaguer a la seva majoria parlamentària: el tema proteccionista (que veurem a continuació) i el tema polític. Ara bé, aquest darrer té un primer episodi parlamentari durant el debat de la base 5ena, pel que ambdós es confonen en el temps. Balaguer, cada cop més molest dins del partit i començant a veure ja com a inevitable la seva separació, crea en aquest debat parlamentari una situació que el defineix com el baluard dels antics constitucionals, descontents amb les vacil·lacions del PL en el poder. Es produeix un cos a cos entre ell i Sagasta, acusant Balaguer al cap de l'executiu d'haver claudicat dels principis sostinguts a l'oposició un cop ha arribat al poder, com a resultat de l'aliança amb els antics centralistes, fet que suposa l'inici de la ruptura entre ambdós. En la seva intervenció Balaguer afirma: *debo decir que es verdad que desde los primeros momentos como un amigo cariñoso me dirigí al Sr. Sagasta, a quien veía ya, como veo hoy, prisionero de guerra del general Martínez Campos, como el general Martínez Campos lo había sido un tiempo del Sr. Cánovas*⁵⁰.

El següent episodi en la seva ruptura amb el partit, arriba durant el debat al Congrés sobre establiment dels tribunals col·legiats i del judici oral i públic. Ja abans del debat, Balaguer i Sagasta conferencien als passadissos del Congrés, davant d'altres diputats, sobre aquest projecte. El primer mostra el seu desig de dimitir de la presidència del Consell d'Instrucció Pública (el seu nomenament i actuació en aquest càrrec els veurem a continuació), per palesar la seva disconformitat amb la línia seguida per l'executiu, però no encara del partit. La discussió entre ambdós polítics va pujant de to i finalment es produeix una certa ruptura entre ells. Cal dir que Balaguer dimiteix finalment del seu càrrec de president del Consell d'Instrucció Pública i que volia dimitir també del de vicepresident del Congrés; el president de la cambra, José Posada Herrera, el farà desistir, tot al·legant que seria un acte sense precedents.

Durant el debat parlamentari, Balaguer dóna suport al vot particular d'Aureliano Linares Rivas, reclamant el programa del PC de 1875, que ha mantingut mentre ha estat a l'oposició, i que, en aquesta qüestió concreta, s'hauria de concretar en l'establiment del jurat en els judicis. El vot particular és rebutjat per la cambra, però obté 55 vots favorables, entre els quals hi havia 27 de les diverses fraccions democràtiques i 28 de la majoria, entre ells els de Balaguer, Linares Rivas i el general López Domínguez. Hi ha, a més, 31 abstencions del sector Navarro Rodrigo, més propens al vot particular, però que no desitjava votar contra el Govern. Aquesta votació mostra a Balaguer quina correlació de forces s'està produint en aquests moments dins del sector esquerre de la cambra i fins a quin punt pot ser viable una confluència entre el sector dissident del partit en el govern amb una part dels sectors democràtics.

La següent fita parlamentària en el procés de ruptura és la interpel·lació de Moret, amb qui Balaguer havia començat un important procés de confluència, sobre sistema polític i situació de l'actual Govern, de juny 1882. El general López Domínguez explica que Balaguer li ha deixat una carta en la que explica que si bé ha de marxar de Madrid per motius polítics (la recepció triomfal de les corporacions econòmiques a Catalunya, que veurem tot seguit), dóna suport al que ell pugui dir i que aposta per la creació d'una esquerra dinàstica. L'escissió del partit i creació de la ILD estava en marxa.

50. DSC, legislatura de 1881-82, 3-6-1882, núm. 143, p.3978.

Passem així a la tercera via d'actuació, la representació d'interessos, que té en aquest període un dels seus punts àlgids en la trajectòria de Balaguer. Si l'inici de la nova situació política no és del gust de Balaguer, per la composició dretana de l'executiu, molt aviat es troba davant d'un altre afer que el disgusta profundament: l'evolució de la situació dins la comissió especial aranzelària nomenada el 1878. Com hem vist, el setembre de 1878 havia estat nomenat vocal d'aquesta comissió. El març de 1881 els vocals catalans presenten llur dimissió per palesar la seva disconformitat per la derrota dels vots particulars proteccionistes, i les trameten a Balaguer per conducte de Francesc López Fabra, president de la CCUDIL, per què les presenti quan ho cregui oportú. Mentre, el vicepresident de la comissió aranzelària havia dimitit i Balaguer sabia que el ministre d'Hisenda nomenaria en el seu lloc Salvador Albacete. Aquest era autor del dictamen que havia motivat la dimissió dels vocals catalans, pel que el seu nomenament semblava una presa de postura; a més en el decret d'admissió de la dimissió dels vocals catalans no s'havia fet servir l'habitual fórmula de cortesia (*quedando muy satisfecho del celo e inteligencia con que lo ha desempeñado*). L'abril, Balaguer decideix presentar la dimissió, per què el ministre d'Hisenda pogués fer el nomenament d'Albacete sense por de ferir la seva susceptibilitat (de Balaguer). Però, per incompetència, apareix publicat primer el decret de nomenament d'Albacete que el d'acceptació de la dimissió de Balaguer, semblant així que aquest actuava per despit; a més, en aquesta acceptació també s'ometia la fórmula de cortesia. Aquests fets provoquen la irritació de Balaguer, que envia una nota a la premsa⁵¹. Enmig del seu disgust, rep una adhesió des de Barcelona, impulsada per les corporacions industrials i amb milers de signatures, i una altra de Béjar amb més de mil sis-cents signatures més; *La Mañana* reproduïx ambdós documents i totes les signatures⁵². En un altre ordre de coses, el març rep el nomenament de vocal de la *Junta Central para la Exposición General Española de la Industria y de las Artes*, depenent de Presidència.

En el context dels temors de les corporacions econòmiques catalanes a un possible gir lliurecanvista del nou Govern liberal, és convidat a presidir alguns dels mitings proteccionistes que se celebren a diverses ciutats catalanes. En no poder assistir-hi personalment, envia des de Madrid missatges d'adhesió i és nomenat president honorari d'aquests actes.

L'IFTN recorre novament a ell en diverses ocasions: per què s'informi al Ministeri d'Estat de com es troben les negociacions diplomàtiques amb Gran Bretanya, per què intercedeixi per a l'elecció de Joaquim Maria Paz com a senador per la SEBAP, entre altres. L'abril s'entrevista amb el capità general de Catalunya, Luís Prendergast, per retransmetre-li les pretensions de les corporacions econòmiques catalanes. Com a vicepresident honorari del CIC i junt amb l'industrial Claudi Arañó, soci protector de la corporació, acompanyen el juny Roca i Galés a entrevistar-se amb Sagasta, per comentar la crítica situació econòmica del país.

Un cop constituïdes les Corts, l'octubre de 1881, Balaguer convoca la resta de diputats catalans per constituir la DC o reunió dels diputats catalans en el Congrés espanyol, essent proclamat el seu president. El seu objectiu explícit era defensar els interessos industrials catalans, amenaçats pels projectes aranzelaris i financers del Govern i per la tendència lliurecanvista de la majoria de la cambra⁵³. De fet, ja a les primeres sessions de treball de la

---

51. Reproduïda a *El Eco de la Producción*, núm. 27, 1-5-1881, article "Una carta del señor Balaguer", p.255-260.

52. *La Mañana*, 4-5-1881 i seg. i 1-5-1881, respectivament.

53. Sobre la seva intervenció, *La Época*, 21-10-1881.

DC, s'ofereix una audiència a una comissió de l'IFTN que gestionava a Madrid la no restitució de la base 5ena. Pocs dies després, l'agrupació dels diputats catalans es proclama oficialment proteccionista.

En el tema de la DC val la pena aturar-se una mica, encara que el veurem més àmpliament al capítol següent, ja que és aquí on s'aprecia el seu paper com a cap de tots els parlamentaris catalans, no sols dels liberals. Balaguer presideix la DC a les Corts de 1879-81, a la legislatura de 1881-82 i, novament, el 1886. La iniciativa de creació d'aquesta entitat sol ser seva. El fet remarcable és que el 1881 i el 1886 té una certa lògica la seva presidència, ja que era el parlamentari ministerial català amb una carrera política més important, però el 1879 és membre de l'oposició i es podria pensar que aquest lloc hauria correspost al cap dels ministerials catalans, Manel Duran i Bas. La importància parlamentària de Balaguer està en què presideix l'agrupació de parlamentaris catalans també quan forma part de les minories. El propi Duran, essent novament cap dels ministerials catalans el 1885, escriu Balaguer amb motiu del debat parlamentari sobre el *modus vivendi*, assenyalant el paper principal que creu que té aquest dins del grup de diputats catalans, tot i ser membre de la minoria esquerrana: *entiendo también que debes intervenir en el debate, peleando en sitio distinguido. Yo puedo ir a tu lado, no delante de ti*⁵⁴. En l'excel·lent relació entre ambdós polítics, el propi Duran i Bas no deixa d'apreciar el paper principal de Balaguer com a cap de tots els parlamentaris catalans.

El febrer de 1882, Sagasta ofereix a Balaguer el càrrec d'ambaixador a Itàlia, però aquest respon que prefereix romandre al seu lloc a Madrid, en defensa dels interessos per ell representats. I és que durant aquesta legislatura de 1881-82, hi ha tres temes especialment candents per a les corporacions catalanes: el nou reglament de la contribució industrial, el tractat de comerç amb França i la restitució de la base 5ena. El primer no es tradueix en treballs legislatius a les Corts, però sí en gestions al Ministeri d'Hisenda; en aquest cas, Balaguer participa en reunions entre els diputats catalans i representants dels gremis de les quatre províncies catalanes, que pretenien obtenir una representació dins de la Junta per a la reforma de les taxes i del reglament definitiu de la contribució industrial. També lliura al ministre l'exposició de l'IFTN sobre aquest afer.

Molt més densa és l'activitat parlamentària al voltant del tractat de comerç amb França. Aquí, Balaguer practica intenses gestions dins i fora de l'hemicicle: reunions amb els parlamentaris catalans, amb els comissionats arribats des de Catalunya i entrevistes amb membres del Govern. Intervé al míting donat per la comissió d'obriers catalans que havia anat a Madrid a gestionar contra el tractat, fet al *Teatro Capellanes* (escenari d'alguns dels mítings lliurecanvistes)⁵⁵. La DC crea una comissió de treball que de vegades es reuneix a casa de Balaguer. Fins i tot telegrafia els diputats catalans absents de Madrid en aquells moments demanant-los que ocupessin llurs escons. Pel que fa als treballs parlamentaris, presenta una esmena demanant la inclusió d'una clàusula de revisió, redactada en els mateixos termes que la de 1870, que en aquesta ocasió no s'accepta. En la seva defensa, esbossa novament els seus plantejaments de liberalisme més proteccionisme. En aquest tema, els diputats ministerials catalans, amb Balaguer al capdavant, s'oposen frontalment a la seva pròpia majoria.

54. BMVB, Manuscrits núm. 376/10; carta de Manel Duran i Bas a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 9-2-1885.

55. Veure la seva intervenció a *La Mañana*, 29-3-1882, article "Los obreros catalanes. El meeting de ayer".

Més polèmica és la tercera de les qüestions plantejades, ja que aquí una part dels diputats catalans fa costat al vot particular de Pere Antoni Torres, mentre una altra, Balaguer inclòs, s'hi oposa. També aquí, són intensos els treballs de Balaguer, dins i fora de la cambra. En el debat parlamentari, utilitza el primer torn contra la totalitat i intervé en successius tornos. Com hem vist, durant aquest debat es produeix el seu enfrontament amb Sagasta i la seva sortida del partit, que té un clar rerefons polític. Crec que Balaguer fa coincidir ambdues qüestions; de fet, alguns diputats i el propi Sagasta afirmen que és ell mateix, aprofitant l'aproximació amb Moret, president de la comissió, qui accelera la presentació del dictamen i la discussió d'aquesta reforma aranzelària. Ara bé, de la mateixa manera que és important la qüestió política en l'escissió de Balaguer, l'econòmica també ho és. Si hem de fer cas al que el propi Balaguer ens diu als seus dietaris, encara ho seria més. D'aquesta manera, quan el 1891 Camacho es passa als conservadors i es valora la possibilitat que entri a formar part del Govern Cánovas, Balaguer anota al seu dietari una valoració dels fets de 1882 en la que la qüestió econòmica adquireix més i més protagonisme: *Si entra Camacho, mi asombro será mayor todavía. El librecambista Camacho, siendo ministro de Hacienda con Sagasta, tuvo conmigo aquella ruidosa cuestión por la que me fui del partido y estuve tres años reñido con Sagasta. Será de ver que el librecambista de entonces entre a ser ahora el ministro proteccionista de Cánovas*⁵⁹.

En qualsevol cas, la seva ruptura amb Sagasta el fa aparèixer com el baluard dels interessos de les corporacions industrials catalanes, que veien com una part dels diputats catalans desobeïa les seves consignes i transigia amb el Govern. La seva figura de defensor dels interessos del *país productor* per damunt de les obediències polítiques adquireix unes proporcions gairebé d'heroi. D'aquesta manera, quan ell i altres parlamentaris catalans es traslladen a Catalunya després dels debats parlamentaris esmentats, són saludats per multituds al pas del seu tren per Lleida, Manresa, Terrassa i Sabadell, essent rebuts triomfalment a Barcelona. Reben actes d'homenatge a Barcelona (amb un multitudinari te al Teatre Líric), Mataró i Arenys de Mar. Balaguer és rebut també en bany de multituds a Vilanova. En la carta que adreça el president de l'IFTN a Balaguer just després del seu enfrontament amb Sagasta, i que hem vist al capítol dedicat a les corporacions econòmiques, es pot apreciar el suport incondicional d'aquestes a la seva carrera política en el cas que aquest trencament li portés conseqüències.

En aquest context de ruptura amb Sagasta i de creixement de la figura de Balaguer com a defensor dels interessos *del país*, el catalanisme polític voldrà que trenqui definitivament amb els partits dinàstics espanyols i que se situï al capdavant del Partit Català. Balaguer, però, no es mou en aquesta direcció i en la creació del nou partit dinàstic espanyol conflueix, a més, amb els sectors més radicalment lliurecanvistes del moment.

A banda d'aquests temes, Balaguer s'interessa també durant aquests mesos per l'enllaç dels ferrocarrils a Barcelona, presidint una comissió de diputats i de membres de la TBF, que practica intenses gestions a la Presidència del Govern i al Ministeri de Foment. Forma part, igualment, d'una altra comissió de diputats catalans creada per atendre les reclamacions dels naviliers. Finalment, participa en una altra reunió de diputats catalans, destinada a debatre quina postura s'adoptava davant la proposició de llei de Silvela, secundada per la minoria conservadora, en el sentit que no es podia proclamar l'estat de guerra a Barcelona estant les Corts obertes; no hi ha acord entre els diputats catalans i Balaguer s'absté a la votació.

---

59. BMVB, Dietari de Víctor Balaguer, 22-11-1891.

Pel que fa a la quarta via d'actuació, el novembre de 1881 passa a ocupar la presidència del Consell d'Instrucció Pública, càrrec en el que romandria fins el maig de 1882, en què dimiteix per la seva creixent oposició a Sagasta dins del partit. Aquest és un altre dels temes en els que convé aturar-se una mica, ja que constitueix un dels punts principals d'interès de Balaguer. Tot i que el Consell era un òrgan consultiu, podia prendre iniciatives en forma de propostes al ministre de Foment. A més, tenia assignada la funció de designar quins llibres eren admesos oficialment com a aptes per a l'ensenyament en tots els seus nivells.

D'aquests sis mesos al front d'aquest organisme —i aclarint d'entrada que les disposicions legislatives duen sempre la signatura del ministre, José Luís Albareda, i que la participació de Balaguer en elles cal anar-la deduint d'altres factors— cal destacar la creació del Patronat General de les Escoles de Pàrvuls, del que el nostre personatge és el primer president durant dos anys, que va acompanyada d'una reforma a fons dels continguts d'aquest tram de l'ensenyament i de la creació d'un curs especial de professores a l'Escola Normal de Madrid. El Patronat és durant els dos anys de funcionament, un organisme executiu absolutament en tots els afers relacionats amb aquesta etapa educativa. Incorpora al seu equip les pedagogues Carmen Rojo (directora de l'Escola Normal) i Concepción Arenal, en un dels primers casos en què la dona forma part d'un organisme executiu espanyol, situació a la que afegeix la reserva per a la dona de la docència en pàrvuls. Crea un ambiciós programa de formació de professorat, en el que hi ha les darreres pedagogies europees, alhora que impulsa un programa d'ensenyament integral, mixt, laic i gratuït per a infants d'entre 3 i 7 anys.

A més d'aquest ambiciós programa, duu el segell balaguerià durant aquest període la creació del Museu d'Instrucció Primària, que incloïa també biblioteca, educació de mestres, publicació de novetats pedagògiques i promoció dels avenços en el sector. Preveia també el foment d'una indústria autòctona d'elements relacionats amb l'ensenyament. Finalment, té relació amb el *Congreso Pedagógico Nacional* de 1882.

H) Etapa de la Izquierda Liberal Dinástica, 1882-1885.

D'aquest període cal ressaltar cinc vies d'actuació: 1) paper dins del nou partit, 2) trajectòria parlamentària, 3) novament la representació d'interessos catalans, destacant aquí el seu paper al Consell d'Estat, 4) representació d'interessos cubans i 5) actuació des dels organismes dels que forma part (Patronat General de les Escoles de Pàrvuls i Consell de Filipines i de les possessions del Golf de Guinea).

En la primera d'aquestes vies d'actuació, l'actitud de Balaguer durant la legislatura de 1881-82, el fa cobrar un enorme prestigi entre els sectors més progressistes del PLF, descontents amb el que consideren una política de claudicacions dels principis de 1868 per part de Sagasta, i que veuen en el polític català el defensor d'aquests. Cal tenir en compte que durant tot el primer tram de la Restauració, Balaguer era el referent a Madrid de molts cercles i comitès del partit, sobretot dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó, especialment preferits per ell. Així, per exemple, el gener de 1882, el comitè constitucional de la província de Castelló l'havia nomenat el seu president honorari.

Junt amb altres dissidents del partit i personatges provinents de les diverses fraccions democràtiques, entra al procés de formació de la ILD, convençut que Sagasta s'ha deixat atrapar pel SC de la fusió. En la correspondència amb Moret, queda clar el paper central de Balaguer dins dels constitucionals escindits. Moret li suggereix crear comitès amb el sector

constitucional que li és afí, i que aquests incorporin la paraula *progressista*⁶⁰. Balaguer impulsa la creació dels CCP, nom que significativament recupera les dues denominacions anteriors del partit, que posteriorment conflueixen amb els sectors democràtics en la creació de la ILD.

Balaguer assumeix un paper important en la creació del nou partit, tant a nivell espanyol com català. Passa a ser membre del directori polític i del comitè directiu de la ILD i s'encarrega de la seva estructuració a Catalunya. El setembre de 1882 fa una gira de propaganda per Girona i Lleida, en la que llença una crida per a la creació del nou partit, a partir de la qual es formen diversos comitès locals, 94 segons la *Izquierda Dinástica*⁶¹.

Quan l'octubre de 1883 aquest partit formi govern, passa a ocupar la presidència del Consell d'Estat. El febrer de 1884 intervé per solucionar les divergències dins la ILD de la província de Barcelona, de cara a unificar postures davant les eleccions d'abril d'aquest any. En aquestes eleccions, és l'únic membre de la ILD que aconsegueix sortir electe per dos districtes alhora, Vilanova i L'Havana, tot i estar a l'oposició.

En la segona via d'actuació, afronta la següent legislatura d'aquestes Corts, la de 1882-83, ja no com a membre de la majoria, sinó com a membre d'una nova oposició, per l'esquerra, al partit en el govern. El seu nomenament de president del Consell d'Estat, l'obliga a deixar el càrrec de diputat, ja que tenien condició d'incompatibles. De fet, rep el nomenament de la presidència del Consell el 19 d'octubre i no cessa en el seu càrrec de diputat fins el 17 de desembre, ja que les sessions del Congrés no es reprenen fins el 15 d'aquest mes. No obstant, manté el districte de Vilanova vacant i a la seva disposició. Quan ha de dimitir del Consell (qüestió que veurem tot seguit), aconsegueix la reelecció a una velocitat increïble. No arriba a prendre possessió del seu escó, perquè la crisi del Govern de la ILD obliga a la formació d'un nou Govern, que comporta la dissolució de les Corts.

A les següents eleccions, d'abril de 1884, repeteix elecció per Vilanova, però també pel districte de L'Havana⁶², com a membre d'una candidatura de la *Unión Constitucional*, i amb intervenció de la colònia catalana a l'illa. Opta pel seu fidel districte de Vilanova. Afronta les Corts de 1884-86 com a membre de l'oposició esquerrana i repeteix en el càrrec de membre de la Comissió de Govern Interior

Com a actuacions parlamentàries d'aquest període, cal esmentar la seva intervenció al debat sobre interpel·lació de Becerra sobre situació política del Govern, de desembre de 1882, en el que delimita la seva postura en la dissidència del PLF i formació de la ILD. Presenta també una proposició de llei de creació d'un Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, que seria l'equivalent a Ensenyament i Cultura, en uns moments en què l'administració espanyola no disposava de res semblant i les competències d'aquests dos sectors estaven repartides entre diversos ministeris. La proposició, però, no prospera.

En la tercera via d'actuació, la defensa d'interessos catalans, Balaguer es troba amb una evidència: si lliurecanvistes eren els liberals, molt més ho són els esquerrans. La bel·ligerància en aquest terreny dels seus nous companys, a més de xocar amb els seus propis plantejaments, inspirava el màxim rebuig per part de les corporacions econòmiques catalanes, que no deixaven de ser un dels suports bàsics en els que el diputat per Vilanova

---

60. BMVB, Manuscrits núm. 329/15, carta de Moret, datada a Madrid, 12-8-1882, amb membret del *Partido Demócrata-Monárquico*.

61. *La Izquierda Dinástica*, 5-10-1882, article "Efectos innegables".

62. L'elecció de Balaguer de 1884 per L'Havana no consta al diari de sessions del Congrés. Veure BMVB, Manuscrits núm. 229/131.

basava la seva estratègia d'actuació i s'assegurava la seva continuïtat política i parlamentària. En quant a la visió dels directius de les corporacions catalanes, probablement fan una lectura pràctica del que ben segur que bona part dels seus directius considerava en privat com a aventura esquerranosa de Balaguer: ja que semblava inevitable la formació d'un partit a l'esquerra del PLF amb possibilitats de formar govern, valia més que dins seu hi hagués un home important i de confiança, que defensés els interessos del *país productor* al centre mateix de les forces enemigues.

En les seves converses amb Moret, prèvies a la creació del nou partit, ambdós polítics discuteixen llargament la qüestió aranzelària, sense posar-se d'acord. Finalment, acorden deixar lliure la qüestió dins del partit. El propi Balaguer es mostra optimista en quant a la seva situació com a proteccionista dins del nou partit.

El setembre de 1882 visita els locals del CIC i de l'IFTN. En aquest darrer, defensa la idea de formar una gran lliga proteccionista, amb persones de totes les tendències polítiques i socials, i d'àmbit espanyol.

Durant la legislatura de 1882-83, novament hi ha un tema de l'interès de les corporacions econòmiques catalanes i novament hi intervé en sintonia amb els seus desitjos. Es tracta del debat parlamentari sobre la llei de primeres matèries. En aquesta ocasió, té alguns contactes amb el FPE (corporació amb la que tenia escassa relació) als preliminars del debat i acompanya una comissió d'industrials que havien arribat a Madrid per medicació de l'IFTN, en les seves gestions per eliminar del projecte la part relativa als estams filats. En el debat parlamentari, intervé per aclarir el polèmic telegrama enviat per l'IFTN al president de la comissió del Congrés, Cristino Martos, que ja hem vist al capítol dedicat a les corporacions econòmiques.

L'episodi en el que ha de treballar més a fons, però, és el protocol d'acord comercial amb Gran Bretanya, signat pels seus companys de partit. Des de la presidència del Consell d'Estat, el 9 de gener de 1884 i amb el seu vot de mèrit, que es comptabilitzava com a dos vots, desfà l'empat que existia al si del Consell i aquest es declara contrari a l'acord⁶³. Un dictamen del Consell d'Estat tenia sols caràcter consultiu i, per tant, no vinculava les decisions finals d'un govern. No obstant, si un projecte era rebutjat pel Consell, que era el màxim òrgan consultiu de l'Estat, el Govern quedava moralment desautoritzat per tirar-lo endavant, si més no sense modificar-lo.

La decisió de Balaguer era per a ell força delicada: si s'oposava al protocol inclinava definitivament la postura del Consell cap la seva desaprovació, com desitjaven fervorosament les corporacions econòmiques catalanes, però propiciava per al seu partit una derrota en uns moments en què, a més, estava també a punt de perdre una votació al Congrés (de majoria encara liberal); a més, ell quedava moralment obligat a dimitir del càrrec, en oposar-se obertament al Govern que l'havia nomenat. Si s'abstenia, inclinava la postura del Consell cap l'aprovació del projecte, no perjudicant el partit, però entrant en franca contradicció amb els desitjos de les corporacions que, no ho oblidem, constituïen una de les bases més fermes de la seva continuïtat com a diputat inamovible per Vilanova. Si votava a favor de l'acord, a més d'anar en contra dels seus propis plantejaments, quedava completament desautoritzada la imatge que havia anat construint d'ell mateix amb el pas dels anys, com a polític conseqüent que anteposa els interessos del país als interessos de la política.

63. Veure *La Izquierda Dinástica*, 10-1-1884.

Balaguer fa aquí alguns càlculs. Analitza la situació política del Govern de la ILD i veu que aquest està a punt de perdre una votació important al Congrés, que això precipitarà la seva crisi i la formació d'un nou govern, probablement conservador, junt amb la convocatòria de noves eleccions. En aquest sentit, una desautorització del Consell d'Estat al Govern no seria el responsable primer de la seva crisi, sinó que quedaria en segon lloc davant la importància de la derrota al Congrés. Veu que, per lògica, de totes les maneres possibles ha d'anar acomiadant-se de la presidència del Consell d'Estat, sigui per dimissió pròpia després de votar contra els desitjos del Govern esquerrà, sigui per la imminent crisi d'aquest. Valora també la postura absolutament contrària al protocol de les corporacions econòmiques catalanes i en el suport constant que ha anat rebent d'elles i que continuarà rebent sigui quin sigui el partit al poder, sempre i quan no faci marxa enrera en els moments decisius. Pensa en les seves discussions teòriques amb Moret i en la conclusió d'ambdós que les qüestions econòmiques havien de ser lliures dins dels partits, i pensa també en la seva trajectòria de polític proteccionista conseqüent. I arriba a la conclusió que si el Govern va cap la crisi i ell cap la pèrdua de la presidència del Consell d'Estat, que si no ha ocultat als seus companys esquerrans el seu compromís proteccionista i que si el suport de les corporacions és gran però no sense condicions, l'única sortida intel·ligent és oposar-se al protocol i dimitir tot seguit del Consell d'Estat. El resultat final serà el mateix, però amb la diferència que podrà aparèixer davant de l'opinió pública de Catalunya com el polític conseqüent, que no ha dubtat en sacrificar la seva posició política per defensar els interessos del *país productor*.

En els dies immediatament anteriors a la votació al Consell d'Estat, creua una intensa correspondència amb Ferrer i Vidal, president honorari de l'IFTN i un dels màxims representants dels interessos de les corporacions industrials i acèrrim opositor al protocol d'acord comercial amb Gran Bretanya. Balaguer li comunica confidencialment la seva decisió de votar contra el protocol i de dimitir del Consell i li demana que mobilitzi els seus importants recursos per assegurar-li una reelecció immediata com a diputat per Vilanova. En una de les cartes que Ferrer li escriu, podem veure perfectament expressada aquella idea de les corporacions que ja que calia passar per un Govern esquerrà, valia més comptar-hi amb un element de confiança dins seu. A més de mostrar-li el seu suport per a la reelecció (pensem que Ferrer era conservador i no pas poc, mentre que Balaguer era esquerrà), afirma:

Hizo V. perfectamente al aceptar el cargo de Presidente del Consejo de estado en el que tan grandes servicios puede prestar; puede tener V. la seguridad absoluta de que nadie sabrá por mí el propósito de V. que tanto ha de contribuir a elevar todavía más su esclarecido nombre, pero deseo de V. el favor de decirme por telegrama el día en que pueda yo comunicar al Instituto de Fomento del Trabajo Nacional, y a todo el mundo que V. ha sacrificado su elevado cargo, y acaso y sin acaso, su posición política una vez más, para favorecer la causa santa del trabajo Español⁶⁴.

Balaguer presenta el seu vot de mèrit dins del Consell d'Estat i a continuació dimiteix del càrrec. Tot seguit, és reelegit diputat per Vilanova.

Si la seva oposició a la seva pròpia majoria liberal durant el debat parlamentari de la base 5ena l'havia fet aparèixer davant els ulls de les corporacions econòmiques catalanes gairebé com un heroi, amb el seu paper dins del Consell d'Estat, la seva figura creix encara més. Rep les més caloroses felicitacions de les corporacions industrials i l'IFTN li lliura un àlbum commemoratiu, amb centenars de signatures, alhora que valora des de les planes de la seva revista l'acte de Balaguer com *raro alarde de independencia política a favor de la más*

---

64. BMVB, Manuscrits núm. 371/44; carta de Josep Ferrer i Vidal a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 8-1-1884.

*preferente de todas las causas, la del país productor y contribuyente*⁶⁵. El CIC, per la seva banda, envia una comissió a Vilanova —on es trobava Balaguer el març de 1884— per felicitar-lo en persona.

El propi Balaguer, ens dóna aquesta visió del seu paper com a representant d'interessos catalans:

Si se trata de Cataluña, ahí están, aunque pobres, mis obras literarias e históricas, mis discursos en las Academias Española y de la Historia, mis campañas, que así puedo llamarlas, sobre el tratado de comercio con Francia y sobre la base 5ª, mis discursos todos en las Cortes desde que tengo la honra de ser diputado y desde el primero que pronuncié, mi actitud, por fin, en el Consejo de Estado cuando la cuestión del tratado con Inglaterra.

Con la mano sobre mi conciencia puedo asegurar que no hay un solo acto de mi vida que no haya sido en honor de Cataluña y en defensa de sus intereses.

(...)

De tal modo es así, finalmente, que no vacilé en romper con amigos de toda mi vida como el Sr. Sagasta, primero, y no vacilé tampoco, más tarde, en romper con mis amigos políticos, y en dimitir la presidencia del Consejo de Estado, el más alto cargo de la nación, al encontrarme entre mis afecciones políticas y personales y mi deber como representante de Cataluña⁶⁶.

Ja a la legislatura de 1884-85, reapareix el tema de l'acord comercial amb Gran Bretanya, en forma de *modus vivendi* amb aquest país, fet a partir del protocol que ell havia contribuït a rebutjar des del Consell d'Estat, amb algunes modificacions. En aquesta ocasió, a més de presentar al Congrés les exposicions de l'IFTN i de la SEGRAP, apareix com a signant d'algunes esmenes i consumint torns de paraula, en els que defensa la gestió del Consell d'Estat i s'oposa novament al projecte.

Pel que fa a la quarta via d'actuació, la representació d'interessos cubans, tot i optar pel districte de Vilanova, pren l'elecció pel de L'Havana com si realment exercís també aquesta representació. Així, el veiem participar en reunions dels parlamentaris cubans i interessant-se pels afers de l'illa. Així, com a resultat de diverses reunions de parlamentaris catalans i cubans presidides per ell, pren la iniciativa de posar-se al capdavant d'alguns diputats cubans i presentar una esmena al projecte de contestació al discurs de la Corona, plantejant algunes importants reformes econòmiques per a l'illa. Apareix també com a signant de diverses esmenes de diputats antillans a la llei de disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afectaven els serveis de les illes de Cuba i Puerto-Rico i de la península, demanant reformes econòmiques diverses.

En la cinquena via d'actuació, cal dir que quan Balaguer dimiteix de la presidència del Consell d'Instrucció Pública, en canvi no fa el mateix amb la presidència d'aquest organisme, sobrevivint-se a si mateix per poder continuar la seva tasca reformadora en aquest camp d'actuació, fins la liquidació del Patronat per part del nou ministre conservador i neocatòlic Alejandro Pidal, l'estiu de 1884. Com a diputat, presenta a la legislatura de 1882-83 una addició al projecte de pressupostos de despeses de Foment, destinat a les escoles de pàrvuls, que s'accepta.

S'interessa novament per la creació d'un Ministeri d'Instrucció Pública, amb una nova proposició de llei, que tampoc no prospera. La idea de Balaguer era clara: si l'ensenyament i la cultura es concentrassin en un únic centre, es podria aconseguir que sense gaire despesa

65. *El Eco de la Producción*, núm. 86, 10-5-1884, article "Obsequio del Instituto de Fomento al Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer", p.168.

66. BMVB, Manuscrits núm. 349/1. Esborrany de carta sense data, probablement de finals de 1884 o principis de 1885, adreçada a directius de la ID i defensant-se de les acusacions d'una carta que algú havia enviat al general López Domínguez. La carta sencera es troba a l'apèndix 17è.

addicional (ja que eren serveis ja existents, però mal organitzats), hi hagués una optimització de resultats, alhora que es donaria un nou impuls a ambdós sectors.

L'abril de 1884 és nomenat vocal d'una comissió del Ministeri d'Ultramar encarregada de fomentar la immigració a les Antilles. L'abril de 1885, amb Govern conservador, per tant, és nomenat president del Consell de Filipines i de les possessions del Golf de Guinea. Cal dir que fins aquest moment, aquest organisme, amb el nom de *Consell de Filipines*, era l'òrgan consultiu sols per als afers d'aquest arxipèlag, però que a partir d'aquesta data s'incorpora els territoris africans, la resta de territoris en el Pacífic i tots aquells que en el futur es pogués incorporar a la sobirania espanyola. Si fins aquell moment, el Consell era presidit pel ministre d'Ultramar, a partir d'ara el nou Consell passa a tenir un president propi, que havia de ser un exministre d'Ultramar. En aquest sentit, hi ha converses prèvies entre Cánovas i Balaguer, de les que finalment en surt el nostre personatge com a primer president del nou organisme.

I és que hi ha força sintonia entre Balaguer i Cánovas, tot i ser adversaris polítics. Ja hem vist l'episodi del Tribunal de Comptes, als que es pot afegir la coincidència a la directiva de l'AM, el curs 1881-82, a la *Real Academia de la Historia* i, el que aquí més ens interessa, a la *Sociedad Española de Africanistas y Colonialistas*, després de *Geografía Comercial*. El 1885, ja amb aquest darrer nom, Balaguer és un dels vicepresidents, mentre que Cánovas n'és el president honorari. Cánovas, amb la creació d'un organisme d'aquestes característiques, s'anticipava així als conflictes amb les potències colonials.

En els mesos que Balaguer presideix aquest organisme encara amb Govern conservador, ha d'afrontar el conflicte amb el Govern alemany per l'incident a les illes Carolines, els inicis de la colonització de Río de Oro i la reforma de *la Junta Central de Agricultura, Industria y Comercio de Manila*.

I) Reincorporació al Partit Liberal i Govern llarg de 1885-1890.

D'aquesta etapa, cal destacar: 1) paper dins dels partits, 2) la seva activitat parlamentària, 3) representació d'interessos catalans, 4) representació d'interessos cubans, 5) actuació respecte Ultramar, i 6) actuació respecte instrucció pública.

En la primera d'aquestes vies d'actuació, el juny de 1885 es reincorpora al PL, junt amb la plana major de la ILD. A Catalunya, la majoria dels comitès del partit el segueixen, rebutjant els oferiments de Becerra i de López Domínguez de mantenir-se en el sector que no s'integra al PL⁶⁷. El mateix mes se l'anomena president honorari del *Nuevo Círculo de la Izquierda Liberal de Madrid*, ja unificat amb el sagastí. La importància de Balaguer en aquest procés és gran: si el 1882 marxa del partit que es presentava com l'alternativa als conservadors com a cap del sector dissident, el 1885 retorna amb aquests mateixos elements, més destacats membres dels antics sectors democràtics, que passen a engruixir i donar consistència al PL com a alternativa ja més sòlida de govern. Rius i Taulet l'escriu tot felicitant-lo pel reingrés i posant-se a les seves ordres, al mateix temps que li oferia les planes d'*El Barcelonés*, recuperant Balaguer el lloc de cap dels liberals catalans i representant seu a Madrid⁶⁸.

Balaguer esdevé durant aquests anys un *notable* del PL i ja ho és fins la fi dels seus dies. Si el 1868 havia mostrat el seu entusiasme pel destronament dels Borbons, en aquestes

---

67. Sobre aquest procés, veure PARTIDO DE LA IZQUIERDA LIBERAL. JUNTA DIRECTIVA: Sr. D. ... *Presidente del Comité*, de Junio de 1885 (full volant).

68. BMVB, Manuscrits núm. 378/44. Carta de Rius i Taulet a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 6-6-1885.

dates ja és un dinàstic convençut, arribant a mantenir una relació d'amistat amb la pròpia Isabel II.

En el segon terreny d'actuació, a les eleccions de 1886 surt diputat novament per Vilanova i per L'Havana, optant, com sempre, pel seu fidel districte de Vilanova. A la primera legislatura de 1886, passa a ser per tercer cop vicepresident del Congrés. El RD de 26-10-1889 el nomenava senador vitalici, càrrec del que pren possessió el 18 de novembre següent.

Durant aquestes Corts, destaca primer les seves intervencions com a vicepresident de la Cambra, generalment en qüestions pròpies del càrrec. El gruix de la seva activitat parlamentària, però, gira al voltant del seu càrrec de ministre d'Ultramar. Cal dir que els membres del Govern podien intervenir indistintament a ambdues cambres i que, per tant, Balaguer assisteix al Congrés i continua amb la seva participació en debats del Senat iniciada al Sexenni, fins el punt que les seves intervencions com a ministre a l'alta cambra superen les fetes al Congrés. Balaguer intervé, doncs, com a ministre a ambdues cambres sobretot en afers propis del seu ministeri, ja sigui en forma de temes generals relatius a la política colonial del Govern del que formava part, ja sigui responent a qüestions molt diverses plantejades pels diputats i senadors. Igualment, ha d'intervenir també en nom del Govern Sagasta en altres qüestions més generals. Potser el tema més llarg i polèmic que ha d'afrontar és el de la rescissió (i revisió) del contracte amb la CT de les línies subvencionades a Ultramar.

En el tercer àmbit d'actuació, el 1886 restableix la DC, que torna a presidir. El motiu de la seva creació torna a ser un tema del màxim interès per a les corporacions econòmiques catalanes: el tractat de comerç definitiu amb Gran Bretanya. En aquesta ocasió, Balaguer presenta al Congrés exposicions de les corporacions i treballa per al nomenament de diputats catalans a la comissió corresponent, però no intervé directament als debats parlamentaris.

En l'apartat de vinculació a interessos empresarials, continua formant part dels consells d'administració vistos anteriorment, als que cal afegir un altre de fonamental, el de la CGTF, al que s'incorpora el 1886. L'elecció per part d'aquesta companyia de Balaguer no és casual: president del Consell de Filipines i de les possessions del Golf de Guinea (a banda del període en què és ministre d'Ultramar, durant el qual ha de cessar dels consells d'administració), estava magníficament situat de cara als interessos del *grup català*. Cal dir que va mantenir aquest càrrec fins a la seva mort, llevat dels períodes amb responsabilitats ministerials. D'altra banda, un cop absorbida la CFDMZB, de la que n'era directiu, per la TBF, s'incorpora al consell d'administració d'aquesta.

En la quarta via d'actuació, repeteix l'esquema de les anteriors Corts. És a dir, tot i optar per representar el districte de Vilanova, considera la seva elecció per L'Havana com si ocupés realment l'escó i assisteix regularment a les reunions dels diputats i senadors cubans i realitza treballs parlamentaris en nom seu. El mateix 1886 arribaria a presidir la Diputació Cubana alhora que la DC, essent ambdues agrupacions de parlamentaris les que tenien una personalitat més definida dins de les Corts espanyoles del període.

En la cinquena, quan s'inicia el Govern liberal ell és encara president del Consell de Filipines i de les Possessions del Golf de Guinea i ho continua essent fins el gener de 1887, mesos després d'ocupar la cartera d'Ultramar. Ocupà aquesta cartera, per tercera vegada en la seva vida, entre el 10 d'octubre de 1886 i el 14 de juny de 1888. Una de les seves

actuacions com a ministre, va ser convertir el Consell de Filipines en Consell d'Ultramar, que incloïa també les Antilles. Poc després de deixar la cartera d'Ultramar, concretament el novembre de 1888, passa a presidir aquest organisme. L'octubre de 1889, el ministre Manuel Becerra suprimeix aquest Consell i restableix el de Filipines. Balaguer enllaça la presidència d'ambdós consells i s'hi manté fins l'octubre de 1890. Tot plegat dóna un període de cinc anys gairebé sense interrupció, en els que Balaguer es troba al davant d'un o altre organisme relacionat amb Ultramar.

En la primera etapa com a president del Consell de Filipines, elabora un projecte de museu i exposició dedicats a l'arxipèlag. Ja com a ministre, inaugura el 30 de juny de 1887 l'Exposició de Filipines, que donaria peu després a la Biblioteca-Museo de Ultramar. Igual que en el cas del Museu d'Instrucció Primària, a més de la vessant de divulgació cultural d'aquesta institució, hi havia el desig de fomentar l'economia. En aquest sentit, Balaguer va fer alguns assaigs de producció de cotó i d'extracció de carbó a Filipines, amb la idea de fomentar el seu consum per la indústria catalana, trencant el cicle d'importacions dels Estats Units i de Gran Bretanya per un cicle interior entre possessions espanyoles, alhora que afavorint l'emigració peninsular a Filipines, especialment dels sectors que estaven emigrant a tercers països.

Com a ministre, dedicà força atenció a l'elaboració dels pressupostos de cada territori, amb la idea que eren la base d'una correcta administració. En ells, igual que en els períodes anteriors, va adoptar la dinàmica de no ocultar el deute pendent i de recercar un estalvi general. Fent seu, una vegada més, el discurs de les corporacions econòmiques catalanes, va retallar els sous dels alts funcionaris i les despeses militars, per intentar aconseguir alguns diners més per a Foment. Completà aquesta actuació econòmica amb operacions de conversió del Deute, destinades a donar-li unitat i estabilitat; amb reformes aranzelàries i de simplificació de les ordenances, encaminades a afavorir el comerç amb la península i també a alleugerir les taxes d'exportació dels productes colonials; i amb l'afavoriment dels bancs d'emissió a cada territori.

D'acord amb les seves tesis d'assimilació, va estendre a les colònies part de la legislació vigent a la península. Va dirigir una particular croada contra la corrupció i l'empleomania a Cuba, que va generar fortes polèmiques i, segons ens explica al seu treball *En el Ministerio de Ultramar* (1888), l'enemistat de personatges influents, en veure desateses les seves recomanacions. Aquest treball, que va precedir d'una memòria preliminar, inclou la seva obra legislativa al davant del Ministeri, amb observacions i comentaris⁶⁹.

Tot i les penúries del Tresor, va desplegar una ambiciosa política de foment, en transports marítims, sistema de fars, telègrafs i cables submarins, construcció de carreteres i ferrocarrils, creació de cambres de comerç i instrucció pública. Va impulsar la creació d'escoles de formació del professorat i d'arts i oficis, que combinà amb la inauguració d'estacions agronòmiques, destinades a la formació i a assaigs. Creà el Museu-Biblioteca de Manila, seguint el model que hem vist fins ara (Instrucció Primària, Vilanova, i Ultramar). En el cas dels transports marítims, el nou contracte amb la CT, plantejava connexions regulars amb tots els territoris colonials i continuacions a diversos ports d'Amèrica, Àsia i Àfrica. De fet, va generar força polèmica parlamentària, en considerar alguns sectors que s'hauria d'haver procedit per la via del concurs públic i no pas per l'adjudicació directa.

---

69. BALAGUER, Víctor: *Memoria que precede a los dos volúmenes de documentos que publica el Excmo. Sr. D. ... acerca de su gestión en el Ministerio de Ultramar durante el desempeño de su cargo como ministro del ramo desde 11 de octubre de 1886 hasta 14 de junio de 1888* (83p.), 1888; *En el Ministerio de Ultramar*, 1888.

S'interessà força pels territoris menors africans i asiàtics, estenent-hi l'administració espanyola, incloent-los dins dels itineraris de les línies de vapors correus, delimitant-ne els límits respecte les pretensions de les potències europees, intentant atraure emigració espanyola i afavorint les exploracions científiques

Finalment, en la sisena de les vies d'actuació esmentades, Balaguer repeteix en el càrrec de president del Consell d'Instrucció Pública. Va ser nomenat el gener de 1886 i va cessar l'octubre del mateix any, després d'ocupar la cartera d'Ultramar. Cal dir que abans del nomenament, s'havia valorat el seu nom per presidir novament el Consell d'Estat. D'altra banda, el gener d'aquest any, forma part d'una comissió dependent de la Direcció General d'Agricultura, Indústria i Comerç, encarregada d'estudiar algunes qüestions relacionades amb la piscicultura. I el juny, és nomenat president d'una comissió dependent de la Direcció General d'Instrucció Pública, encarregada de l'adquisició i repartiment dels manuscrits i obres de la biblioteca dels ducs d'Osuna i d'Infantado.

Des de la presidència del Consell d'Instrucció Pública, i comptant amb Eugenio Montero Ríos al front del Ministeri de Foment, va tornar a elaborar un complet esborrany per a la creació d'un Ministeri d'Instrucció Pública, probablement pensant en ell mateix com a primer titular. En aquesta ocasió, aconseguí que el Govern Sagasta assumeixi els seus plantejaments, i el RD de 7-5-1886 suprimia el Ministeri de Foment i en el seu lloc creava un Ministeri d'Instrucció Pública i Ciències, Lletres i Belles Arts, i un altre d'Obres Públiques, Agricultura, Indústria i Comerç. Tot i que el Govern va arribar a agafar un edifici per al nou Ministeri, finalment el projecte va quedar aturat, sense que quedin gaire clares les causes, però, en tot cas, amb una enorme decepció per part de Balaguer, que inicia aquí un desencís polític que s'aniria incrementant amb el pas dels anys.

Treballà molt a fons també en un complet programa de reforma de tots els ensenyaments tècnics, alhora que posa les bases de l'educació d'arts i oficis, amb una organització i reglament nous i un pla d'estudis de segell balaguerià, al que afegeix la creació de nous centres, un dels quals a Vilanova i la Geltrú. Crida també l'atenció el decret que retira a ajuntaments i diputacions competències en ensenyament primari i secundari, en considerar que no pagaven les nòmines del professorat, obligant el Tresor Públic a fer-se'n càrrec.

Va presidir a mitjan anys vuitanta la Junta Inspectora de la Biblioteca i Museus Nacionals. A partir de 1885, s'incorpora a la Junta Facultativa del Cos d'Arxivers, Bibliotecaris i Antiquaris, com a representant a l'Acadèmia de la Història.

J) Actuació als anys noranta.

El juliol de 1890 acaba el Govern llarg de Sagasta. Com hem vist, Balaguer cessa del seu càrrec de president del Consell de Filipines i de les possessions espanyoles del Golf de Guinea l'octubre d'aquest any. A partir d'aquí, es pren un temps d'una certa relaxació de la seva activitat política. La seva etapa al davant de la cartera d'Ultramar, li havia provocat un important desgast, sobretot per la seva croada contra la corrupció i l'empleomania, que li va reportar l'enemistat de personalitats influents. Vol, doncs, distanciar-se un tant de la primera línia de la política i atorgar més atenció a la seva producció històrica i literària. Tot i així, no pot evitar del tot el context polític que l'envolta.

En el terreny parlamentari, des de la seva senadòria vitalícia adopta la postura de no intervenir en els debats de la cambra alta. Això, però, no vol dir que no participi de l'activitat

parlamentària. Mirant els seus dietaris, es pot comprovar com freqüentment, en els períodes en què les Corts estan obertes, assisteix primer al seu escó al Senat i, quan aquesta cambra tanca la sessió, va al Congrés per ocupar una tribuna i seguir els debats. La part central de la seva actuació com a senador, cal anar a cercar-la en els seus importants treballs a les comissions. Entre abril de 1891 i la seva mort, presidí ininterrompudament la comissió de foment i conservació de la Biblioteca del Senat, molt en línia de les seves afeccions en la matèria. Durant moltes legislatures, presidí també la comissió de correcció d'estil. En altres, presidí la comissió d'actes i comissions de temes d'Ultramar, entre elles les de pressupostos de Cuba i de Puerto-Rico. Presidí igualment la comissió que s'ocupava el trasllat de l'estació del ferrocarril de Sarrià a Barcelona a l'Eixample, coincidint en ella amb els seus particulars amics Duran i Bas i Ferran Puig, la de divisió electoral a la província de Barcelona per a eleccions a diputats a Corts i provincials, la de llei hipotecària i la que s'encarregava del cos d'arxivers, bibliotecaris i antiquaris, entre moltes altres. Dedicà també força atenció a la construcció de carreteres, sobretot catalanes, formant part de diverses comissions i presidint-ne algunes.

Com a senador, va ser novament membre de la Comissió Inspectora del Deute Públic, aquest cop entre 1893 i 1896, seguint així en una de les seves línies d'actuació habituals. El mateix es pot dir de la seva presència a la Junta Central del Cens Electoral, creada el juliol de 1890, arran de la nova llei de sufragi universal masculí. En la seva condició d'expresident del Congrés, en va formar part primer com a substitut i, a partir de febrer de 1892, com a titular, mantenint-s'hi ja fins la seva mort. El setembre de 1898, des del seu lloc de senador ha d'afrontar la crua realitat de la pèrdua de bona part de les possessions colonials espanyoles, objecte de tants treballs seus: ell és un dels 57 senadors que en sessió secreta de l'alta cambra, aproven el projecte de llei del Govern de renúncia a la sobirania de Cuba, Puerto-Rico i Filipines⁷⁰.

El desembre de 1892, en el context del nou Govern Sagasta, aquest li oferí una presidència del Consell d'Estat i l'ambaixada al Vaticà, però Balaguer refusà ambdós càrrecs. El març de 1894, amb un Govern conservador, ocupà novament la presidència del Consell de Filipines, de la que ja no es pogué fins la dissolució d'aquest organisme, el gener de 1899. Va viure, doncs, des de primera línia la pèrdua de Filipines. El 1895 publicà el treball *Islas Filipinas*, dedicat a Cánovas, amb una anàlisi de la situació de l'arxipèlag i noves propostes, com la celebració d'exposicions parcials, l'assaig de produir-hi cotó i carbó a gran escala i la formació d'un centre administratiu dedicat sols a aquestes illes⁷¹. El febrer de 1894, ocupà la presidència de la Junta Central de Drets Passius del Magisteri de Primer Ensenyament de Cuba i Puerto-Rico, en un tema que havia merescut la seva atenció ja als anys anteriors.

A finals de 1895, va ser nomenat vocal del nou Consell d'Instrucció Pública, per elecció del professorat de les escoles d'arts i oficis. Aquest organisme es torna a reestructurar l'octubre de 1898 i el març següent i Balaguer passa a ser membre de la seva Comissió Permanent, en tant que president de la secció segona (ensenyament secundari i arts i oficis, entre altres), alhora que era vocal de la quarta (enginyers, belles arts i arquitectura). El desembre de 1899, publica un full volant demanant novament la conveniència de potenciar la

---

70. Archivo del Senado. Sesiones secretas. Actas de las sesiones secretas de 1894 a 1903. Sessions secretes dels dies 5, 9 i 10 de setembre de 1898.

71. BALAGUER, Víctor, De las Reales Academias Española y de la Historia: *Islas Filipinas (Memoria)*, 1895.

instrucció pública, a través d'un ministeri propi⁷². El RD de 18-4-1900 creava aquest Ministeri, aconseguint així Balaguer la culminació d'un dels seus camps d'actuació durant vint anys. El gener de 1900 cessa de la Comissió Permanent del Consell, ja que duia temps a Vilanova treballant en la seva Biblioteca-Museu. El maig de 1900 es torna a reestructurar aquest organisme, un cop creat el Ministeri d'Instrucció Pública, i Balaguer ja no en forma part.

El 1888, participà a diversos actes de l'Exposició Universal de Barcelona. Als anys noranta, el FTN el fa soci de mèrit. L'octubre de 1892 presideix honoràriament el Congrés Econòmic Mercantil que l'Acadèmia Científica Mercantil de Barcelona.

El setembre de 1891 se'l fa president honorari de la *Sociedad de Ferro-carriles de Montaña a Grandes Pendientes*, per a la que havia fet diverses gestions. Als anys noranta és també vocal de la *Unión Ibero Americana*.

En el transcurs de la seva vida, alguns municipis el nomenen fill adoptiu, com ara els de Sant Boi de Llobregat, Cervera, Vilanova i la Geltrú, Saragossa (on, a més, el 1896 és nomenat soci de mèrit de les corporacions culturals i econòmiques locals) i Calatayud. El gener de 1894 torna a rebre la condecoració *Gran Cruz de Carlos III*, que ja havia rebut el 1872, sense fer-la efectiva en no satisfer els drets; en aquesta ocasió, mostra la seva intenció de no satisfer-los tampoc, però se li concedeix en la modalitat de lliure de drets. En dues ocasions va rebre oferiments de títols nobiliaris, que refusà. Als anys vuitanta, apareix un Centre Familiar Balaguer, al que el nostre personatge fa donacions dels seus llibres. El gener de 1891, aquest centre passa a ser Colla de l'arròs-Societat Balaguer.

5.2.1.2. Manel Duran i Bas.

La figura de Duran i Bas també ha anat apareixent als capítols anteriors, tant per la seva activitat política i parlamentària, com pel seu paper com a pont entre l'associacionisme cultural i l'econòmic.

La família de Manel Duran i Bas⁷³ (Barcelona, 29-11-1823/10-2-1907) es traslladà a Madrid el 1832, per tal que el pare exercís de metge de cambra del rei. El 1835 inicià estudis de Llatí i d'Humanitats al Col·legi dels Jesuïtes de Madrid. Ja de retorn a Barcelona, va estudiar Dret a la Universitat, essent també deixeble de Ramon Martí d'Eixalà, antic catedràtic apartat de la Universitat per motius polítics, a les classes que aquest donava a un grup d'estudiants a casa seva. El 1846 es llicencià i el 1852 es doctorà en Dret Civil i Canònic, amb un treball sobre l'individualisme i el Dret, que publicà el mateix any amb el títol *El individualismo y el derecho*. Va combinar el seu despatx d'advocat amb les classes a la Universitat, amb la seva participació en la política, les col·laboracions periodístiques i els seus articles erudits de Dret.

72. BALAGUER, Víctor: *De instrucción pública. Carta abierta al Sr. Antonio Sánchez Pérez*. Villanueva y Geltrú, Diciembre de 1899 (full volant).

73. Sobre ell, veure ELÍAS DE MOLINS: *Diccionario biográfico ...*; LLAVALLOL, José: *Necrología del Excmo. e Ilmo. Sr. D. Manuel Duran y Bas*, 1907; FITER: *Enciclopedia ...*; *Sessió necrològica dedicada a la memoria del Excm. Sr. Don Manuel Duran y Bas per el Col·legi d'Advocats y Academia de Jurisprudencia y Legislació de Barcelona el día 10 de Febrer del any 1916*, [1916]; *Anuario de la Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona. Vida de periodistas ilustres (Pi y Margall, Mañé y Flaquer, Feliu y Codina, Duran y Bas, José Ixart, Prat de la Riba y M. de los S. Oliver)*. *Seguido de otros documentos sobre la vida de la "Asociación de la Prensa de Barcelona" y de la "Federación de la prensa Catalano-Balear" y del primer catálogo de la "Biblioteca del Pueblo"*, MCMXXII; BERTRAN I PIJOAN, Lluís: *Glossa Biogràfica a Manuel Duran i Bas*, 1923; BASTINOS: *Españoles ...*; MALUQUER I VILADOT, Joan: *Les meves noces d'or amb el molt il·lustre col·legi d'advocats de Barcelona 1877-1927. Records de 50 anys professionals, polítics i locals*, 1929; SABATER: *Diccionario biográfico ...*; CAMPS I ARBOIX, Joaquim: *Duran i Bas*, 1961; SOLERVICENS, Juan Bautista: *Manuel Duran i Bas*, 1965; TARIN IGLESIAS, Josep: *Duran i Bas*, 1985; FIGUERAS PAMIAS, Montserrat: *La Escuela Jurídica catalana frente a la codificación española. Duran y Bas: su pensamiento jurídico-filosófico*, 1987; RIQUER: "Manuel Duran ...", *Epistolari polític ...*

El 1855 es casà amb Claudiona Ventosa. Posseïa les condecoracions de *Gran Cruz de Isabel la Católica* i la *Gran Cruz de Carlos III*, però va rebutjar un títol nobiliari. A les planes següents veurem la seva activitat com a jurista, com a professor, com a periodista, la seva trajectòria política i la seva vinculació a l'associacionisme cultural i econòmic.

Com a jurista, cal dir que el seu despatx d'advocat va assolir gran prestigi. El 1846 ingressà al Col·legi d'Advocats (de Barcelona, CAB), del que en seria degà entre 1885 i 1891. El 1857 va ingressar a l'AJLB, que presidí entre 1868-71 i 1893-94.

Va ser vocal de la CGC, encarregada de redactar un projecte de nou Codi Civil espanyol unificat, treballant intensament pel manteniment dels anomenats drets civils forals. En aquest sentit, el 1883 redactà la seva *Memoria acerca de las instituciones del derecho civil en Cataluña*, text bàsic de tot l'ordenament jurídic català posterior. A la seva introducció, feia una veritable apologia de les institucions jurídiques de Catalunya i una reflexió entorn als problemes inherents a la codificació. A la seva primera secció, agrupava les institucions del Dret Civil català en quatre apartats: les que podien incorporar-se al codi general i passar a ser Dret comú, les que calia conservar íntegrament com a excepció, les que calia conservar, però amb reformes i les que calia eliminar; a la segona secció, formulava l'articulat de totes les que segons ell calia conservar.

Al Congrés de juristes celebrat el 1881 a la UB, les seves postures varen quedar un tant aïllades enfront de tot un sector d'advocats catalans que s'oposaven a qualsevol codificació nova. Al Congrés de juristes espanyols de 1885, defensà altre cop els seus plantejaments, però aquest cop enfront de les tendències codificadoras centralitzadores. Les seves intervencions al Congrés i al Senat foren decisives de cara a aconseguir un redactat favorable als drets civils no castellans. El 1885 aconseguí, a partir d'una transacció, que el projecte de Llei de bases admetés els drets forals als territoris on fossin vigents, en els quals el Codi Civil general s'aplicaria sols com a Dret supletori. La Llei de bases de 1888 no va alterar aquesta idea. El 1899, com a ministre de Gràcia i Justícia, va redactar els apèndixs previstos a la Llei de bases del Codi Civil, tot rellevant d'aquesta tasca a la CGC, on els representants dels territoris amb una legislació no castellana eren minoria; aquest treball es publicaria posteriorment com a *Apéndice de derecho catalán al código civil*.

El 1869 va ser un dels fundadors i president de la secció espanyola de l'escola jurídica alemanya de Savigny. Va adaptar les doctrines històriques del jurista alemany a Catalunya, tot intentant rebatre les acusacions d'anacronisme fetes al Dret català pels partidaris de la unificació jurídica espanyola. El 1878 prologà l'edició castellana del treball de Savigny *Sistema del Derecho romano actual*⁷⁴.

Va aplegar un grapat de càrrecs honorífics: magistrat honorari de l'audiència de Barcelona, vocal de la *Real Academia de Ciencias Morales y Políticas*, de l'*Academia de Jurisprudencia y Legislación de Madrid* i soci honorari de l'Acadèmia de Dret de Barcelona.

Va publicar diverses recopilacions de treballs i discursos. *Estudios políticos y económicos* (1856) és potser la recopilació més estructurada internament; recollia articles relatius al procés constituent del Bienni Progressista. A *Escritos. Primera serie "Estudios Jurídicos"* (1888) incloïa discursos i articles exclusivament de tema jurídic. A *Escritos. Segunda serie "Estudios morales, sociales y económicos"* (1895) inclou treballs més variats.

---

74. Sobre Duran i Bas i l'escola jurídica catalana, veure FIGUERAS: *La Escuela ...*

De fet, la seva producció teòrica cal anar a cercar-la en aquest tipus de treballs més breus, articles de premsa i discursos a les diverses entitats que presidí⁷⁵. El gruix d'aquests treballs reflexiona sobre temes jurídics: *La teoría del derecho en la ciencia nueva de Vico* (RABLB, 1859), *Consideraciones sobre las teorías individualistas en relación con el derecho penal* (UB, 1862), *Consideraciones sobre la historia de la ciencia del derecho* (UB, 1863), *La Ciencia del Derecho en el siglo XIX* (AJLB, 1868), *Las legislaciones en la tradición histórica del principio nacional del Derecho* (AJLB, 1868), *El Derecho en las instituciones penales del siglo XIX* (AJLB, 1871), *El derecho en las legislaciones civiles del siglo XIX* (AJLB, publicat el 1875 com a recull dels seus discursos inaugurals de 1868, 1869 i 1871), *Verdadero principio social orgánico de las sociedades humanas* (AB, 1876), *Concepto fundamental del Derecho en el desenvolvimiento científico en el siglo XIX* (UB, 1877), *La Codificación y sus problemas* (UB, 1889), *La escuela jurídica catalana* (AJLB, 1891), *La acción del Estado según la ciencia contemporánea* (AJLB, 1893), *Historia de las ideas jurídicas de España en el presente siglo* (AJLB, 1894), *Crisis actual del derecho* (AJLB, 1894), *Las leyes según Platón, Cicerón, el P. Suárez y Montesquieu. Concepto fundamental de la Ley y su valor en la Ciencia* (UB, 1897-98), *Derecho positivo* (obertura dels tribunals de Barcelona del curs 1899-1900), *Dictamen acerca de la Memoria sobre derecho civil catalán* (AB, sense data coneguda). El 1879 adaptà l'obra del seu mestre Ramon Martí d'Eixalà *Instituciones del Derecho Mercantil de España*.

S'interessà també en fer una anàlisi del Dret en relació als principis cristians —ell era molt catòlic— destacant en aquest sentit les seves col·laboracions a congressos catòlics. Publicà, en un mateix volum, les conferències pronunciades al de Sevilla de 1892 i al de Tarragona de 1894, amb els títols *Necesidad de la Acción Católica para resolver satisfactoriamente la cuestión social y formas prácticas de hacer sentir su benéfica Influencia* i *Necesaria influencia de la filosofía cristiana en los Códigos penales y en las instituciones penitenciarias de nuestros días*. Cal destacar també la seva conferència *La doctrina moral de Santo Tomás*, pronunciada a l'acadèmia del mateix nom el 1882 i publicada el mateix any.

En dedicà també alguns a temes socials: *Ante la primera, más importante y más general tendencia social de nuestro siglo, ¿cuáles son los deberes de los individuos? ¿Cuál es el carácter y destino de las Corporaciones?* (AC, 1867), *El socialismo contemporáneo* (AB, 1872), *Causas y caracteres de la situación moral y social de los pueblos europeos* (AB, 1872).

Finalment, va dedicar algunes de les seves conferències a fer biografies, generalment de personatges relacionats amb el món del Dret: Francesc Permanyer (1870), Joan Agell (AB, 1871), Ramon Anglasell (AB, 1878), Reynals Rabassa (RABLB, 1883), Sant Ramon de Penyafort (RABLB, 1889), Felip Vergés i Melcior Ferrer (SEBAP, 1891), Víctor Arnau (UB, 1893) i Martí d'Eixalà (RABLB, 1902). Tots aquests treballs es publicaren, bé en forma de fullet o de separata, bé formant part de volums editats pels centres en els que foren pronunciades les conferències.

Pel que fa a la seva activitat com a professor, va iniciar la seva carrera docent el 1848, amb classes d'economia política i mercantil a l'escola especial de comerç creada al Col·legi Mercantil. El 1850 passà a la UB, com a auxiliar de càtedra, tot impartint classes de Dret romà i de gairebé totes les matèries. El 1862 pren possessió de les càtedres de Dret Mercantil i Penal, amb el discurs *Consideraciones sobre las teorías individualistas en relación*

75. Sobre les aportacions doctrinals de Duran i Bas, veure RÍQUER: "Manuel Duran ..."; CASASSAS: *Intel·lectuals ...*, p.59 i seg.

con el *Derecho penal*. Exercí ambdues fins el moment de la seva jubilació, el 1899. El 1874 els seus alumnes editaren *Apuntes de Filosofía del Derecho*, a manera de síntesi de les seves classes. Alguns dels seus discursos en actes acadèmics varen ser editats en forma de fullet.

Va ser degà de la Facultat de Dret i el 1896 passà a ser rector de la Universitat (RD de 16-9-1896). Des del rectorat, impulsà la creació d'una càtedra de Dret Civil català i una altra de literatura catalana. Es jubilà per edat el 1899. Rebutjà aleshores un títol nobiliari que se li oferia, a proposta del Consell d'Instrucció Pública. El mateix 1899, impulsà la creació dels Estudis Universitaris Catalans, que presidí i que pretenia cobrir aspectes que la Universitat no agafava. Encara el 1903, rebria el títol de catedràtic honorari de la facultat de Dret. Als anys noranta, va ser membre del Consell d'Instrucció Pública.

Com a periodista, inicià la seva activitat el 1848, tot dirigint el *Boletín Municipal* de Barcelona. El mateix any, el seu treball *Memoria sobre las casas de corrección* guanyà un premi de la SEBAP, societat a la que havia ingressat feia poc. Altres memòries seves també reberen premis: *Ensayo sobre cuestiones sociales* (SEMAP; 1850), *Consideraciones sobre el origen e historia de la familia y su misión en el siglo actual* (Societat Filomàtica de Barcelona, 1850), *Memoria para la extinción de la mendicidad* (SEMAP, 1851), *La emancipación de la mujer* (SEBAP, 1855), *La abertura [apertura] del istmo de Suez y el puerto de Barcelona* (SEBAP, 1857). El treball sobre qüestions socials es publicaria el 1851 i el de Suez el 1858, mentre que els altres romandrien inèdits.

El 1849 passa a ser redactor en cap d'*El Locomotor*, diari que es definia com a polític, industrial i cultural i que comptava amb la col·laboració de Mañé i Flaquer i de Reynals i Rabassa. Va començar a escriure articles de caire proteccionista a *El Bien Público*, publicació lligada a l'IIC. El 1854 dirigí la secció "Crónicas parlamentarias" del *Diario de Barcelona*. Al mateix diari, va publicar diverses sèries d'articles: "Estudios sobre la caridad", "Cuestiones administrativas", "La reforma administrativa", "Casas de corrección. Colonias agrícolas, penitenciarias y de beneficencia", "La filosofía de las leyes bajo el punto de vista cristiano por M.L. Bantini".

Al conservador *La Dinastía*, publicà el 1890 la sèrie d'articles "El problema económico". Aquesta sèrie, en forma de cartes adreçades a parlamentaris catalans, és el seu treball proteccionista més elaborat, amb anàlisis detallades de tots els aspectes en debat a l'època.

Va escriure també a la *Revista Jurídica de Cataluña*, a *La Veu de Montserrat* i a la *Revista Contemporánea* de Madrid.

Té també alguna vinculació al món dels negocis. Així, el 1860 formava part del consell d'administració de la companyia ferroviària MEZOV. Posseïa un immoble al carrer Governador de Barcelona.

Entre 1852 i 1854 va ser secretari de l'Ajuntament de Barcelona, càrrec més funcional que no pas polític, i des del que redactà una memòria adreçada a la reina Isabel II. En ella s'exposava la necessitat d'enderrocar les muralles i d'unir Barcelona amb els municipis del seu pla, tot urbanitzant les zones intermèdies.

Entre juny de 1858 i març 1862 va ser diputat provincial pel districte I de Barcelona, com a membre de la UL, essent secretari de la Diputació el bienni 1860-62. El 1860 ell i uns altres 15 diputats provincials elaboraren una esmena al projecte de llei de règim local, en la que proposaven la província única per a Catalunya i més atribucions administratives.

Presentà candidatura com a moderat a les eleccions a Corts constituents de 1854, sense aconseguir treure acta de diputat. El 1863 sí va aconseguir representació parlamentària, en sortir escollit diputat per Barcelona al Congrés, per la candidatura moderada. El 1865 repetiria l'elecció. Durant aquest període, va realitzar diverses intervencions, iniciant les línies de treball en els temes que seran del seu interès durant la seva llarga trajectòria parlamentària: temes jurídics i temes relacionats amb demandes dels sectors catalans (posteriorment afegirà a aquests temes els relacionats amb l'ensenyament). Així, el trobem participant en temes com l'enjudiciament civil (tema en el que, a més, era membre de la comissió parlamentària), impost sobre els viatges en ferrocarril, reforma del Codi de Comerç, incompatibilitats parlamentàries, modificació de la llei hipotecària, associacions industrials, cobrament de contribucions, pressupostos, muralles de Barcelona, entre altres. Destaca la presentació d'una proposició de llei, el març de 1866, sobre descentralització administrativa, junt amb Ferrer i Vidal, Paz i altres diputats catalans. Aquest projecte, reduïa el nombre de províncies i atorgava a les diputacions més atribucions⁷⁶.

Durant el Sexenni, va formar part del sector alfonsí comandat per Cánovas, tot rebutjant, però, el comitè presidit pel comte de Foxà (Enric de Foixà i de Bassols). De fet va ser l'impulsor de la LOS, que hem vist fa poc. Va ser també membre de la LN.

Després del cop d'estat de Martínez Campos, va refusar l'ofertament de governador civil de Barcelona. Va ser membre de les comissions de recepció del príncep Alfons a la seva entrada a Barcelona, el gener de 1875.

Va concórrer a les primeres eleccions pel districte primer de Barcelona, essent derrotat per Pere Collaso i Gil. Sí seria diputat per Barcelona entre 1879 i 1881. El 1880, essent diputat per Barcelona, surtí electe per Berga, optant per mantenir l'escó per Barcelona. Com ja s'ha dit anteriorment, la confecció de les candidatures conservadores per Barcelona de 1879 es va fer a través de reunions corporatives de sectors econòmics i professionals, que designaven els seus propis candidats; Duran seria candidat pels propietaris de finques urbanes i professions liberals.

A les Corts de 1879-81, participà en la constitució de la DC, essent ell el vicepresident i entrant a la comissió de mines i aigües. S'interessà en aquestes Corts per diversos temes: presenta una esmena a la llei de pressupostos generals de l'Estat demanant la modificació dels partits judicials, per adequar-los millor a la secció d'obligacions civils del pressupost de despeses de Gràcia i Justícia (alhora que en signava una altra, de Víctor Balaguer, demanant un increment al pressupost de despeses del mateix ministeri per a la creació de dos nous jutjats a Barcelona); presenta també una proposició de llei demanant la reforma de la d'enjudiciament civil, plantejant, entre altres qüestions, que als territoris amb Dret Civil propi, a cada sala de les audiències hi hagués un magistrat amb un mínim d'anys d'exercici o de docència al propi territori; Duran formà part de la comissió parlamentària i durant la legislatura s'aprovà el dictamen relatiu al Codi de Comerç i es deixà de moment els altres temes que plantejava (al Senat s'estava tramitant una reforma de la llei d'enjudiciament civil). Va presentar exposicions de l'APFUBZE, demanant rebaixes a la contribució territorial, i de l'Ajuntament de Barcelona, s'interessà novament pel tema de la descentralització administrativa, formà part del Tribunal d'Actes Greus i presidí la comissió que atenia l'autorització a la Diputació Provincial de Tarragona per emetre un emprèstit destinat a la construcció de carreteres.

76. DSC, legislatura de 1865-66, 14-3-1866, ap. 1r al núm. 48.

A les eleccions de 1881 no va aconseguir l'acta de diputat per Barcelona per minories, ja que una maniobra de la TBF va aconseguir col·locar el seu president, Frederic Marçet, en aquest lloc, com hem pogut veure al capítol dedicat al món dels negocis.

El 1883 va ser un dels fundadors i president del CCLB. Ell adoptaria una postura més independent i conservadora dins del partit, més propera al *Diario de Barcelona*. Se'l pot considerar com el cap dels conservadors catalans durant tot el primer tram de la Restauració.

Va ser novament diputat per Barcelona a les Corts de 1884-86, tot i que no va prendre possessió de l'escó fins 1885, per ocupar-se de la qüestió del *modus vivendi* amb Gran Bretanya. En aquest afer, Duran es mostrà molt actiu i desenvolupà un intens treball de negociacions entre el Govern, els parlamentaris catalans i els comissionats de les corporacions catalanes. Durant el debat, utilitzà el tercer torn contra la totalitat del projecte, plantejant una forta oposició a la seva pròpia majoria, al mateix temps que signa dues esmenes i que presenta una exposició del CCLB⁷⁷. En aquestes Corts, signa també una esmena de Bosch i Labrús a la llei de forces navals de la nació, que entre altres coses, plantejava que tot el procés de construcció es fes en empreses espanyoles, alhora que s'interessa novament per la creació de jutjats a Barcelona. Un altre tema central de la seva actuació parlamentària, és el de la reforma del Codi Civil: Duran forma part de la comissió del Congrés i emet un vot particular defensant la continuïtat dels codis forals, al mateix temps que realitza diverses intervencions en aquest sentit.

Va ser a continuació senador per la SEBAP, a les Corts liberals de 1886-90. Durant aquestes Corts, s'interessà novament pel manteniment dels drets forals dins del Codi Civil, al pas d'aquest projecte per l'altra cambra. Els seus discursos i els dels altres parlamentaris catalans a ambdues cambres en defensa del Dret Civil català, s'editaren en dos volums col·lectius. S'interessà també per altres qüestions de tema jurídic o bé relacionades amb les corporacions econòmiques catalanes: Codi Penal, llei d'enjudiciament civil i Codi de Comerç, establiment del jurat, Palau de Justícia de Barcelona, tractats de comerç, construcció d'una esquadra, entre altres.

A partir de 1889 és desplaçat com a cap del PLC a Catalunya per Manuel Planas i Casals. El 1891 va trencar amb el CCLB, tot al·legant l'incompliment de programes i les habituals pràctiques de clientelisme i definint-se a partir d'aleshores com a *conservador independent*. De fet, la Junta del *Círculo* no li acceptà la renúncia i l'anomenà president honorari, basant-se en uns estatuts que no precisaven la necessitat de ser-ne soci per ocupar tal càrrec.

El març de 1891 va prendre possessió d'una senadoria vitalícia. Com a senador vitalici, va tenir una activitat parlamentària notable als anys noranta, però que va anar minvant a mesura que anava acumulant anys, fins arribar a no intervenir gens en cap tema a les legislatures prèvies a la seva mort, el febrer de 1907. En la seva activitat parlamentària dels anys noranta, apareixen algunes grans línies d'actuació: els temes jurídic, els relacionats amb l'ensenyament i els d'interès de les corporacions econòmiques catalanes. Així, participà, bé intervenint, bé formant part de les comissions parlamentàries, presentant exposicions, fent proposicions de llei o plantejant interpel·lacions al Govern, en temes com la compatibilitat del càrrec de diputat amb el de professor, Codi de Comerç, Codi Penal, circulació fiduciària del BE, regles per a l'exercici de l'advocacia, reformes a l'ensenyament i disciplina escolar,

---

77. Sobre la seva intervenció en aquest debat, veure SOLERVICENS: *Manuel Duran ...*, p.64. També DURAN Y BAS, Manuel: *Discurso pronunciado en el Congreso por el Excmo. Sr. D. ... acerca del modus vivendi anglo-español, s/a.*

ensenyament oficial, establiment a totes les universitats dels estudis de doctorat, pressupostos generals de l'Estat i de Cuba, tractats de comerç, eixample de Barcelona, construcció d'una duana al Port d'aquesta ciutat, trasllat a l'Eixample de l'estació provisional de Barcelona del FSB i dipòsits judicials. Als mesos immediatament anteriors a l'exercici del seu càrrec ministerial, té també alguna intervenció més política, com la interpel·lació al Govern sobre reformes polítiques. Com a ministre de Gràcia i Justícia té també —igual que Balaguer— nombroses intervencions a ambdues cambres de qüestions molt diverses relatives al seu departament ministerial, plantejades pels diputats i senadors.

A partir de 1898 s'apropà a Silvela i a la *Unión Conservadora*. Així, al Govern presidit per aquest, el 1899, Duran va ocupar la cartera de Gràcia i Justícia (4-3/24-10-1999). Des d'ella, a més d'ultimar el tema del Codi Civil, va afavorir el nomenament de Morgades com a bisbe de Barcelona, el de Torras i Bages com a bisbe de Vic i el de Bartomeu Robert com a alcalde de Barcelona. Dimití en part per la lentitud d'aplicació del programa Silvela-Polavieja i en part per la suspensió de garanties a Catalunya motivada pel *tancament de caixes*. Al seu retorn a Barcelona, va ser rebut a l'estació per milers de persones.

En la trajectòria de Duran i Bas, destaca també la seva vinculació a l'associacionisme cultural i professional barceloní. El 1852 va ingressar a la RABLB, entitat que presidiria el 1901 i des de 1904 fins la seva mort, el 1907. Va ser directiu fundador de l'AC, el 1860, presidint-lo el 1868. Va ser també president de l'AB el 1873 (curs 1872-73) i el 1877 (curs 1876-77). Ja hem vist anteriorment els seus discursos a totes tres entitats, posteriorment publicats. Era membre del Consistori dels Jocs Florals i el 1884 va presidir-ne la celebració, tot pronunciant el discurs inaugural, amb el títol "Relació entre l'esperit de les velles institucions dels pobles i el de ses institucions literàries populars", publicat el mateix any. El 1848 va ingressar a la recent creada Societat Filomàtica de Barcelona, entitat de la que en seria vicepresident i president. Fou també un dels promotors dels Cors de Clavé. Durant el Sexenni, va fundar una societat d'escoles dominicals per a obrers. Va ser un dels impulsors de la fundació de la Caixa d'Estalvis. Ja hem vist que era membre del CAB des de 1846 i degà entre 1885 i 1891, així com de l'AJLB des de 1857, presidint-la durant els períodes 1868-71 i 1893-94. El 1888 va ocupar la vicepresidència de la comissió executiva de l'Exposició Universal de Barcelona.

Al mateix temps, Duran actua com a veritable pont entre aquest associacionisme cultural i professional i l'associacionisme d'interessos econòmics. Segons Casassas: *durant un període molt llarg haurem de continuar considerant Durant [sic] i Bas com a un dels personatges més actius en el camí de concretar l'associacionisme intel·lectual-professional i en el de relacionar-lo amb el de les classes productores*⁷⁸. La relació de Duran i Bas amb les corporacions econòmiques, cal veure-la en tres direccions: com a membre directe seu, com a executor de demandes seves i com a impulsor d'una més estreta col·laboració entre elles i aquest altre associacionisme intel·lectual-professional al que pertanyia.

En el primer d'aquests camps d'actuació, ja hem vist el seu treball a *El Bien Público* de l'IIC. Duran hi col·labora a partir de 1849 i publica alguns treballs sobre la qüestió aranzelària⁷⁹. D'altra banda, era soci de l'IACSI, de la SEBAP i del CHU. En el cas de la SEBAP, era soci des de 1848 i posteriorment adquirí la condició de soci de mèrit. En el cas del CHU, n'era soci fundador.

78. CASASSAS: *L'Ateneu ...*, p.19.

79. Sobre la participació de Duran i Bas en aquesta publicació, veure SOLÀ: *L'Institut ...*, p. 251 i seg.

En el segon camp d'actuació, hi ha nombroses intervencions de Duran i Bas responnent a peticions concretes de les corporacions econòmiques. Cal esmentar, en primer lloc, la seva participació en afers col·lectius de les corporacions. Així, el març de 1877, pronuncia unes paraules de recepció a Alfons XII, en nom del claustre de la UB, que era el lloc on se celebrava l'exposició de productes catalans, organitzada per les corporacions industrials amb motiu de la visita del rei a la ciutat. I, com ja s'ha vist als capítols anteriors, la seva candidatura a les eleccions al Congrés d'abril de 1879, es forma a partir de reunions prèvies de sectors socioprofessionals.

Manté força relació amb les corporacions industrials. D'aquesta manera, després de sortir diputat electe el 1879, rep una visita a domicili d'una comissió de l'IIC, que li reitera la necessitat d'un compromís proteccionista per part dels parlamentaris catalans, i ell, per la seva banda, escriu a les tres corporacions industrials que hi havia en aquell moment a Barcelona —IIC, FPN i FPE— tot oferint els seus serveis de diputat electe proteccionista, pràctica que repetirà a les següents eleccions en les que obté acta de parlamentari. L'abril de 1881 intervé com a orador al míting proteccionista celebrat per l'IFTN a Barcelona. El desembre de 1883 el trobem participant a la Junta General extraordinària de l'IFTN, convocada per afrontar el protocol d'acord comercial amb Gran Bretanya, en la que intervé tot recomanant mesures d'actuació. El 1891 enceta un cicle de conferències al FTN, amb el discurs "Economistas catalanes contemporáneos".

Amb l'IACSI, corporació de la que era soci, també manté relació. Així, durant la legislatura de 1879-80, fa gestions per a aquesta corporació davant del ministre de Foment, referents al tema de la fucsina en el vi. El maig de 1880, la corporació li adreça una carta oberta felicitant-lo pel seu nomenament com a membre de la CGC i encoratjant-lo a defensar el Dret Civil català. La relació amb l'IACSI sobre aquest tema es mantindrà als anys següents.

Finalment, va mantenir també relació amb l'ANCB. Assisteix a dues juntes generals de la corporació, el gener de 1881 i el novembre de 1884, convocades per analitzar demandes concretes del sector. A la primera d'aquestes juntes, intervé en nom dels parlamentaris catalans.

Com ja s'ha apuntat al capítol dedicat a les corporacions econòmiques, Duran i Bas té un paper fonamental en la creació de la UCCLEB, el 1876. Des de la presidència de l'AB, convocà diverses reunions de presidents de corporacions de Barcelona, de cara a crear unes bases per a la unió de totes elles, conservant cadascuna la seva independència. El resultat fou la creació de la UCCLEB, que aplegava prop d'una trentena de corporacions dels àmbits cultural, econòmic i professional. Duran farà algunes gestions per a la UCCLEB, com ara la presentació d'exposicions al president de la DC, al Senat i al president del Consell de Ministres, el març de 1878, amb propostes de mesures concretes sobre la crisi industrial.

L'agost de 1890, va ser nomenat vocal de la comissió per a l'estudi de la reforma aranzelària i els tractats de comerç.

5.2.1.3. Josep Ferrer i Vidal.

Als capítols anteriors, la figura de Ferrer i Vidal ha anat apareixent reiteradament, per la seva participació destacada en les corporacions industrials i en el *grup català* de finances, per la seva participació en les juntes d'aranzels, per la seva producció teòrica proteccionista i per la seva activitat com a senador. Se'l pot considerar com un personatge clau en la relació

entre món econòmic català i representació política, amb la particularitat, a més, d'estar plenament immerss en les dues vessants d'aquest món econòmic: la de l'associacionisme d'interessos econòmics en forma de corporacions i la de les companyies privades, molt especialment les del *grup català*.

Josep Ferrer i Vidal⁸⁰ (Vilanova i la Geltrú, 31-7-1817/Barcelona, 9-10-1893) era fill de Josep Antoni Ferrer, de Vilanova i boter, i de Gertrudis Vidal, de La Geltrú. D'extracció humil, va fer els seus primers estudis a Vilanova. El 1832 el seu pare l'envia a Barcelona, a estudiar química, concretament els processos d'elaboració dels vins. El 1835 (1833 segons Rodríguez i Solà) retorna a Vilanova, entrant en el món de la indústria tèxtil.

Es casà amb Conxita Soler i Serra, filla d'un dels socis de la fàbrica, l'indià Pau Soler i Roig. Va tenir cinc fills: Josep, Joan, Lluís, Carme, Josepa i Lluïsa. Ja hem vist anteriorment, el matrimoni del primer dels seus fills amb la germana de l'industrial Eusebi Güell i el matrimoni d'aquest amb la filla del marquès de Comillas. El 1853 va rebre el càrrec de primer comandant de la milícia nacional. Va participar en alguns episodis militars, probablement en la guerra dels matiners. El 1857 s'establí a Barcelona. El 1870, per gestió de Balaguer, va rebre la *Gran Cruz de Isabel la Católica*.

Anem a veure en primer lloc la seva activitat professional i a continuació la seva important vinculació a les corporacions econòmiques catalanes i principals aportacions teòriques i, finalment, la seva trajectòria política i parlamentària.

El 1835, quan retornà a Vilanova, volia anar a Burdeus, a continuar els seus estudis d'enologia, però Sebastià Gumà el retingué a Vilanova per què treballés per a ell. Gumà era el més important fabricant de fils de Vilanova i projectava un eixamplament de la seva fàbrica, anomenada *Roger, Gumà y Cía*. El projecte, però, es va endarrerir, perquè la maquinària que s'havia comprat a Anglaterra fou decomissada en aquell país abans de sortir. Sembla que en aquests moments, el pare de Ferrer ja treballava també per a Gumà.

Treballà un temps com a gerent de Gumà i el 1838 passà a ser un dels socis de l'empresa, que prengué el nom de *Gumà, Ferrer y Cía.*, popularment anomenada *Fàbrica de la Rambla*. Viatjà per diversos centres industrials d'Anglaterra, França i Suïssa, tot estudiant les innovacions tecnològiques per poder-les aplicar a la seva fàbrica.

El 1848 prengué un paper principal a l'empresa, que passà a dir-se *José Ferrer y Cía.*, eixamplant la seva capacitat i incorporant els teixits. El seu sogre, un dels socis de la fàbrica, li féu una donació, amb la que va poder obrir-ne una de nova. Ferrer se separa de l'antiga fàbrica, que passa a dir-se *Ribó, Ràfols y Cía.*, i el 1849, amb antics socis i nous accionistes, en funda una altra, que pren el mateix nom de *José Ferrer y Cía.*, popularment anomenada *Fàbrica de Mar*. Es fa càrrec també d'una fàbrica d'estampats a Sant Martí de Provençals. El 1876 es refereix a l'establiment que duu el seu nom en la seva intervenció al Senat contra el conveni amb Bèlgica: *Uno de ellos [esos grandes establecimientos industriales] es el que lleva mi nombre; pero entiéndase que yo no soy por desgracia rico, como se ha dicho, porque yo no soy sino el gerente de una sociedad cuyos capitales en su mayor parte han*

80. Sobre ell, veure ELÍAS DE MOLINS: *Diccionario biográfico ...*; (ARTIÑANO, Arístides de): *Tributo a la buena memoria del Excmo. e Ilmo. Sr. D. José Ferrer y Vidal leído en la solemne velada necrológica celebrada por el Fomento del Trabajo Nacional en 26 de Enero de 1895, 1895*; SALLARÉS, Juan: *José Ferrer y Vidal y su tiempo. Discurso leído en la Sesión dedicada por el Fomento del Trabajo Nacional a honrar la buena memoria y perpetuar el recuerdo de tan insigne patricio, 1895*; *Catalanes ilustres ...*; PUIG Y ALFONSO, Francesch: *Biografía de D. Joseph Ferrer y Vidal llegida al colocar el séu retrat en la "Galería de Catalans il·lustres", per ... Regidor de la Ciutat de Barcelona, 1907*; BASTINOS: *Españoles ...*; SABATER: *Diccionario biográfico ...*; IZARD: "Dependencia ..."; VAL: *Ferrer Vidal*; MIR, Conxita: *Lleida (1890-1923): caciquisme polític i lluita electoral, 1985*; McDONOGH, Gary Wray: *Good Families of Barcelona. A Social History of Power in the Industrial Era, 1986*.

*venido de América, y que sólo en parte me pertenecen*⁸¹. El 1853 va ser nomenat vicecònsol anglès a Vilanova. El 1860 forma part de la comissió gestora del ferrocarril de Vilanova a Barcelona.

Formava part del *grup català* de finances. El 1864 va ser un dels fundadors del CM, molt lligat al BB dels germans Girona, essent directiu entre 1864 i 1872 i entre 1880 i 1893, alhora que president entre 1872 i 1880. Va ser conseller del BHC, del que n'era a més accionista fundador, i de la CGTF. Va ser també directiu de la CFZPB entre 1875 i 1878; després de la fusió amb el *Norte*, passà a ser directiu d'aquesta companyia i, en algun moment, el seu administrador a Barcelona. Va ser accionista fundador de LP, directiu i el 1882, després de la mort del marquès de Palmerola, president. El gener de 1883, en nom dels consells d'administració de les empreses dirigides pel marquès de Comillas i un cop mort aquest, traspassà al seu fill Claudio tots els càrrecs. Definí en aquesta ocasió al marquès com a *protector, jefe y guía*⁸².

Va ser vocal del consell d'administració de la Caixa d'Estalvis de Barcelona a partir de 1874 i director i vicepresident entre 1877 i 1878 i entre 1889 i 1893. El 1880 passà a ser també president del *Banco de Préstamos y Descuentos*. Va ser igualment vicepresident del *Banco Franco-Español*. D'altra banda, havia adquirit propietats agràries a partir de la desamortització.

Una constant en la seva trajectòria com a defensor de solucions proteccionistes, va ser la seva pertinença a diverses juntes i comissions aranzelàries. Inicia aquesta trajectòria el 1855, entrant a la recent creada Junta d'Aranzels. Des del seu lloc de vocal, s'oposarà el mateix 1855 a la llei aranzelària del ministre Bruil⁸³. El 1865 serà també un dels membres de la comissió especial aranzelària, creada per obrir una informació sobre les indústries de filats i teixits de cotó. L'any següent hi pronuncia un discurs, editat en forma de fullet⁸⁴. En aquesta intervenció, Ferrer contestava els dotze punts que contenia aquest interrogatori, dedicat a la indústria cotonera, atenent-se força a la seva contestació escrita, feta amb anterioritat. Al punt 12 de l'interrogatori, referent a quins medis podria adoptar l'Estat per fomentar la indústria i que aquesta pogués sostenir la competència estrangera, esbossa alguns dels seus plantejaments proteccionistes⁸⁵.

Va ser membre de la JCA entre 1869 i 1876, de la JCAV entre aquesta data i 1881 i de la nova JCAV entre 1882 i 1893. El 1879 és membre de la comissió especial encarregada de dirigir la informació aranzelària oral i escrita. El febrer de 1881 dimiteix, junt amb altres vocals catalans, en ser rebutjat el seu vot particular. El 1887 és membre, en tant que senador, de la comissió oficial creada per analitzar les causes de la crisi agrària i ramadera. El 1889 intervé a la informació sobre la reforma aranzelària, en tant que vocal de la JCAV, en la seva secció

---

81. DSS, legislatura de 1876-77 [DSC 1876], 10-4-1876, núm. 29, p.273.

82. Esmentat per *El Consultor Financiero*, núm. 60, 24-1-1883, sòl "Acto importante", p.9.

83. FERRER Y VIDAL, José: *Discurso pronunciado por Don ..., fabricante de Villanueva i Geltrú, como individuo de la comisión venida de Cataluña para impugnar el proyecto de ley arancelaria presentada a las Cortes Constituyentes por el Excmo. Sr. D. Juan Bruil ministro de Hacienda, en la sesión que el 17 de diciembre de 1855, y en uno de los salones del palacio del Congreso tuvo dicha comisión, con la comisión arancelaria del mismo en presencia de varios señores diputados, bajo la presidencia del Excmo. Sr. D. Salustiano de Olózaga*, 1856.

84. Veure FERRER Y VIDAL, José: *Discurso pronunciado en la información oral de la Comisión especial arancelaria, nombrada por Real Decreto de 10 de Noviembre de 1865. Por D. ... Sesión pública de 21 de Mayo de 1866. Bajo la presidencia del Ilmo. Sr. D. Romualdo López Ballesteros*, 1866.

85. Sobre els seus plantejaments proteccionistes, veure VAL: *Ferrer Vidal*, p.27 i seg.; RODRÍGUEZ SOLÀ, Cèsar: *Josep Ferrer i Vidal, el pensament econòmic d'un vilanoví*, 1983, p.27-54; ARTAL: *Pensament econòmic ...*, p.180-188; ARTAL: *Contingut ...*, p.86; ROCA GARCÍA: *Escritores ...*, p.429-443.

tèxtil. El 1891 també forma part de la comissió aranzelària creada pel nou Govern conservador per estudiar modificacions a l'aranzel general espanyol.

Aviat s'interessà per les postures proteccionistes dels industrials catalans i pel seu associacionisme corporatiu. El 1848 és un dels socis fundadors de l'IIC. Com a resultat dels seus viatges per Europa, establí una xarxa internacional d'informadors sobre matèries econòmiques. El 1861 escriu el seu primer treball proteccionista: *Cuatro palabras a los señores libre-cambistas de Madrid*⁸⁶. En ell contestava les argumentacions de l'ARAA, creada el 1859, que feia utilitzant com a escenari la borsa de Madrid, i concretament la intervenció de Pastor, president de l'acte lliurecanvista celebrat en aquesta ciutat el 8-6-1861.

El 1869 va ser un dels fundadors del FPN, ocupant per un període breu una vocalia a la seva Junta Directiva (recordem que era també soci de l'IIC). Entre 1874 i 1875 va formar part de la comissió d'estudis sobre la legislació duanera, creada a iniciativa de l'AB i amb representants de les corporacions; ell presidí la secció d'indústria.

Ocupà la presidència de l'AC el curs 1865-66 i la de l'AB el curs 1874-75. A la sessió d'inauguració del primer d'aquests cursos, analitzà en el seu discurs la dolenta situació econòmica del país, destacant la creixent dependència envers el capital estranger. A la corresponent a la segona presidència, pronuncià una conferència de tema econòmic, amb el títol *El desarrollo material de España*⁸⁷. En ell analitza la situació de crisi econòmica del moment i al·ludeix llargament a la història espanyola, bevent bàsicament de la *Historia de la decadencia de España*, d'Antonio Cánovas, i conclouent que si el país s'ha pogut refer dels llargs períodes de crisi, ara també ho podrà fer.

Als primers anys de la Restauració, fa alguns treballs per a l'IIC. Així, l'abril de 1876 s'interessa a Madrid per la situació del tractat de comerç amb Bèlgica, pel projecte de línia de vapors a Filipines i pel de Bosch i Labrús d'unió duanera amb Portugal. L'abril de 1878 participa a una reunió als locals de l'IIC, amb assistència d'altres vocals catalans de la JCAV, intervenint en l'acte per palesar la seva convicció sobre la inutilitat d'assistir a les sessions d'aquest organisme, donat l'escàs pes dels proteccionistes i que es tractava d'un cos sols consultiu. De fet, el maig següent presentaria la seva dimissió de la JCAV, que finalment retira.

El 1879, com a soci simultani de l'IIC i del FPN, s'esforçà per aconseguir la fusió d'ambdós, creant l'IFTN. Es mostrava partidari de la fusió de tots els centres proteccionistes de Barcelona, incloent també el FPE, l'IACSI i l'ANCB, amb un edifici de grans dimensions, apte per contenir les diverses seccions de la nova entitat, amb escoles per a obrers, museu i tota mena de serveis. Presidí l'IFTN des de la seva fundació fins el gener de 1882, en què cessà per fer-se càrrec de la seva senadoria i dels previsibles treballs parlamentaris que hauria de dur enfront dels projectes aranzelaris del ministre Camacho; tot seguit, però, se l'anomenà president honorari de l'entitat. Era també soci de l'IACSI, per al que arribà a practicar alguna gestió al Senat, del CIC i de la UBCP.

El mateix 1879 escriu un dels seus treballs més elaborats: *Consideraciones sobre la crisis económica europea*, en el que analitza la situació econòmica internacional, fent especial esment en la sobreproducció industrial britànica, que obligava aquest país a obrir constantment nous mercats amb el sistema dels acords comercials; enfront de la barator extrema de la producció britànica, l'autor aposta novament per un sistema aranzelari que

86. Veure FERRER Y VIDAL, José: *Cuatro palabras a los señores libre-cambistas de Madrid.*, 1861.

87. Veure ATENEO BARCELONÉS: *Acta de la sesión ... 26-11-1874.*; també, CASASSAS: *L'Ateneu ...*, p.44-45.

permetés a la indústria nacional un desenvolupament normal, així com la importació de primeres matèries i productes no produïts al país. Planteja també el lliurecanvisme britànic com a conjuntural i destinat a impedir que els països amb un potencial industrial incipient el puguin desenvolupar.

El 1881 escriu *La escala alcohòlica y la cuestión lanera. Meetings librecambistas de Noviembre de 1880 en Madrid y en Bradford*, des d'on tornava a rebatre els arguments de l'ARAA, reorganitzada el 1879, i que en el seu míting de 14-11-1880 havia plantejat la necessitat d'orientar els esforços productius espanyols cap el sector vitivinícola, fins a convertir-lo en l'eix central dels intercanvis comercials amb els altres països; Ferrer rebutja aquesta possibilitat i aposta novament pel foment del sector industrial. Aquest treball es publicaria també a les planes d'*El Eco de la Producción*.

Té també diverses participacions en actes públics. Així, el maig de 1879 intervé al banquet ofert per les corporacions econòmiques als parlamentaris catalans electes, el març de 1881 assisteix a la manifestació proteccionista de Vilanova i la Geltrú i l'abril següent presideix el míting proteccionista organitzat per l'IFTN a Barcelona, en el que també intervé com a orador.

El mateix 1881 passa a presidir la comissió de defensa de l'IFTN, organisme creat per afrontar una campanya de grans dimensions contra els projectes aranzelarís del nou Govern liberal. L'abril de 1882 manté una molt estreta relació, en la seva condició de senador i de president honorari de l'IFTN, amb la comissió d'aquest centre que s'havia traslladat a Madrid per gestionar contra el tractat de comerç amb França.

El novembre de 1882 torna a participar en una reunió de vocals catalans de la JCAV, feta als locals de l'IFTN. L'octubre de 1883, ell i altres vocals catalans de la JCAV escriuen al nou ministre d'Hisenda de la ILD, José Gallostra, tot demanant-li que no accedeixi a les peticions de rebaixa de l'aranzel i d'acords comercials de l'ARAA. El desembre de 1883 dóna una conferència al CCLB, del que n'era soci fundador i vicepresident de la seva secció econòmica, amb el títol *Situación económica de España y principalmente de su industria*. El novembre de 1884 assisteix, junt amb altres parlamentaris catalans i representants de les corporacions econòmiques, a una Junta General extraordinària de l'ANCB, convocada per tractar afers relatius al moll de Barcelona. El febrer de 1885, ell i Joaquim Maria Paz viatgen de Madrid a Barcelona amb els oferiments del Govern en el tema del *modus vivendi* amb Gran Bretanya, dels que n'informen a les juntes Directiva i Consultiva de l'IFTN.

Va iniciar la seva carrera parlamentària el 1857, essent diputat electe pel districte de Vilafranca del Penedès. En aquesta ocasió, no arriba a prendre possessió del càrrec, però sí l'any següent. És diputat per Barcelona a les Corts de 1865-66 i de 1867-68 i diputat electe (sense prendre possessió del càrrec) el 1866. En aquesta primera etapa com a diputat, es va mostrar molt poc actiu, no arribant ni a prendre possessió de l'escó en dues ocasions i no intervenint en cap tema en altres; el 1866 és un dels signants de la proposició de llei de descentralització administrativa de Duran i Bas.

El gener de 1871, veu amb una certa simpatia el nou rei, Amadeu I, des del punt de vista de l'austeritat de la seva gestió⁸⁸. El mateix any, però, rebutja la possibilitat de presentar-se com a diputat o senador, en part per no desatendre els seus negocis i en part, perquè es

---

88. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, núm. 7100071 i 7100350. Cartes de Josep Ferrer i Vidal a Víctor Balaguer, datades a Barcelona, 9-1-1871 i 26-1-1871.

trobava lluny dels partits en el poder i perquè rebutjava el sufragi universal. Tot i així, els electors el presenten pel districte tercer de Barcelona i surt electe, refusant, però, el càrrec.

Amb la proclamació de la República, és un dels organitzadors de les forces alfonsines a Barcelona. Així, el 1873 és un dels fundadors de la LOS. Després del cop de Pavía, és diputat provincial pel districte segon de Sabadell, entre febrer de 1874 i gener de 1875. Seria novament diputat provincial, però ara per Gràcia, entre gener de 1875 i gener de 1876. El gener de 1875 forma part de les comissions de recepció al príncep Alfons, pronunciant el discurs de benvinguda, que ja hem vist al principi del capítol dedicat a les Corts espanyoles.

Ja als primers anys de la Restauració, apareix com a un dels homes forts del conservadorisme català. El 1879 és un dels impulsors del CCLBA i el 1883 del CCLB. Se situaria en la línia més independent i conservadora (ell, a més, era molt catòlic), propera al *Diario de Barcelona*. Va tenir molta influència en l'elecció de diputats pels districtes de la província de Barcelona, considerant prioritari que fossin proteccionistes.

Va ser senador per Barcelona al primer Senat de la Restauració i a les Corts de 1881-84, 1884-86 i 1886-90. El gener de 1884, Balaguer intentarà aconseguir-li una senadoria vitalícia des del seu lloc de president del Consell d'Estat, sense èxit. Va ser també membre de la JPAICB.

Centrà la seva activitat com a senador en els temes de política aranzelària. Així, els anys 1876, 1882 i 1884 intervé en els primers torns contra la totalitat en sengles debats d'acords comercials amb Bèlgica, França i Gran Bretanya. La segona d'aquestes intervencions es publicà en forma de fullet⁸⁹. El 1882 intervé també contra el projecte de restitució de la base 5ena. Presenta exposicions de l'IFTN contra el tractat amb França, del GFS i l'IIC demanant eliminar la partida dels estams en el projecte de primeres matèries i de l'APFUBZE contra el *modus vivendi*.

Igual que molts parlamentaris catalans de l'època, les seves gestions com a senador no es limiten a les intervencions dins la Cambra. Així, l'abril de 1876, ell i altres senadors catalans conferencien amb el ministre d'Ultramar sobre el port de sortida de la línia de vapors filipins. El juny de 1884 assisteix a una reunió de parlamentaris catalans i cubans, convocada per analitzar diverses mesures per a Cuba. El febrer de 1885 té intenses negociacions amb membres del Govern conservador de cara al *modus vivendi*. En aquesta ocasió, en la reunió de parlamentaris catalans amb Cánovas i Elduayen (ministre d'Estat), acusa públicament al cap de l'executiu d'haver-lo enganyat, ja que se li havia ofert no anar més enllà de la segona columna de l'aranzel⁹⁰.

El 1860 és un dels fundadors i membre de la Junta Directiva, amb el càrrec de comptador de l'AC. El curs de 1865-66 presideix aquesta entitat, predecessora de l'AB, i el de 1872-73 és vocal de la Junta Directiva. Presideix l'AB el curs de 1874-75. Entre els anys 1872 i 1874 pronuncia als ateneus diverses conferències sobre el tèxtil, editades el 1875 amb el títol de *Conferencias sobre el arte de hilar y tejer el algodón*.

Va ser un dels organitzadors de l'Exposició General Catalana de 1871 i de la Universal de Barcelona de 1888, essent vicepresident de la Junta preparatòria d'aquesta darrera. El 1888 és un dels vocals de la Junta creada per impulsar la construcció de la presó de Barcelona.

89. Veure FERRER Y VIDAL, José: *Discurso del Sr. ... pronunciado en el Senado los días 27 y 28 de Abril con motivo de la discusión del tratado de comercio entre España y Francia firmado en París el 6 de Febrero de 1882*, 1882.

90. Veure *El Liberal*, 24-2-1885.

5.2.1.4. Pere Bosch i Labrús.

La figura de Bosch i Labrús també ens ha anat apareixent als capítols precedents, per la seva molt estreta vinculació amb el FPN, primer, i el FPE, després, així com per la seva producció doctrinal de l'anomenat *proteccionisme harmònic* i activitat com a diputat.

Pere Bosch i Labrús⁹¹ (Besalú, 28-6-1827/Barcelona, 20-7-1894), va començar estudis al Seminari i a l'Institut de Girona, però els abandonà abans d'acabar-los. Va estudiar també matemàtiques. Va obrir a Barcelona la sastreria *El Águila*, que basava el seu producte no en la roba feta a mida, com les altres sastreries, sinó en la roba ja confeccionada. Aquesta fórmula comercial va tenir força èxit, ja que aviat va tenir nombroses sucursals a Madrid, València, Sevilla i Cadis i després a Amèrica. Tenia possessions agràries a Mata-Bejid (Jaén). Se'l pot considerar una figura clau l'associacionisme d'interessos econòmics, en la utilització de tots els recursos reglamentaris que el sistema parlamentari ofería per transportar a les Corts aquesta mena de demandes, i en la formulació d'un sistema doctrinal proteccionista que englobés tots els sectors econòmics. Per a Solé-Tura, Bosch i Labrús seria *la ment més lúcida del proteccionisme*⁹².

Aviat s'interessà per la polèmica entre proteccionistes i lliurecanvistes. Vicens Vives i Montserrat Llorenç situen com a fet determinant que el decideix a iniciar la seva llarga tasca proteccionista, la supressió del dret diferencial de bandera feta per Figuerola en triomfar la revolució de 1868⁹³.

El 1869 va ser un dels fundadors del FPN, essent-ne el primer secretari. Al front de la nova corporació, dugué una activitat molt intensa, de la que en caldria destacar la manifestació proteccionista de Barcelona de març de 1869 i l'aparició del diari *El Protector del Pueblo*. Des de Barcelona impulsà la creació de corporacions similars en altres punts de l'estat, donant pas a la *Liga Proteccionista Española*; el diari passaria a ser òrgan d'aquesta, amb el nou nom de *Fomento de la Producción Nacional*.

L'abril de 1869 encapçalà una comissió catalana que es desplaçà a Madrid per gestionar la supressió de la base 5ena de l'aranzel Figuerola, sense gaire èxit. El mateix 1869 passà a ser el president del FPN. El març de 1870 forma part d'una altra comissió, que es desplaça a Madrid per gestionar contra els tractats de comerç i, especialment, contra el previst amb Bèlgica, pel fet de deixar lligat l'aranzel espanyol.

Des del Foment, també organitzà algunes exposicions industrials a Barcelona (1872, 1875 i 1877, la darrera ja com a FPE), encaminades a mostrar els nous avenços tecnològics.

Una de les seves prioritats al front del FPN va ser l'elaboració d'una alternativa proteccionista que englobés tots els sectors productius, tot evitant antagonismes d'interessos; és el que hom anomenà *proteccionisme harmònic* o *proteccionisme integral*⁹⁴.

Amb l'arribada de la Restauració, es manté en el seu lloc de president del FPN. En la seva condició de tal, el gener de 1875 rep al príncep Alfons, recent entrat a Barcelona, a una exposició de productes manufacturats que havia organitzat la corporació. El maig es desplaça a Còrdova, en representació del FPN, per assistir a una reunió de lligues de

---

91. Sobre ell, veure PLA CARGOL, Joaquín: *Biografías de gerundenses (Gerona y sus comarcas)*, 1948; PASARELL DIRLA, Eusebio; FITER E INGLÉS, José: *Velada necrológica en honor del Excmo. Señor D. Pedro Bosch y Labrús celebrada el día 28 de Marzo de 1896. Memorias leídas por los señores ...*, 1896.

92. SOLÉ-TURA: *Catalanisme ...*, p.73.

93. VIVES: *Industrials ...*, p.433.

94. Sobre els seus plantejaments proteccionistes, veure ARTAL: *Pensament ...*, p.189-194; ROCA GARCÍA: *Escritores ...*, p.200-250.

contribuents, en les que tenia en aquestes dates dipositades moltes esperances, en el sentit que constituïrien l'eix vertebrador del *país productor*.

A les eleccions de gener de 1876, surt electe simultàniament per Barcelona i per Vic. Si més no en l'elecció per Barcelona, es presenta dins de la candidatura dels constitucionals, si bé l'únic programa que presentava en les conteses electorals era el del FPN (més endavant, el del FPE). Opta pel districte de Vic, pel que anirà sortint als anys següents. Després de les eleccions, ofereix en persona a la directiva del FPN, que presidia, els seus serveis de diputat electe proteccionista i, per carta, a les corporacions econòmiques de fora de Catalunya amb les que el FPN mantenia relació.

Just iniciades les primeres Corts de la Restauració, protagonitzà un incident que tindria importants conseqüències per a la vida del FPN i que hem vist al capítol dedicat a les corporacions. Bosch intervé breument al Congrés amb motiu de la proposició de Llei de Víctor Balaguer demanant la creació d'una línia regular de vapors subvencionats entre Barcelona i Manila, fent una lleugera indicació sobre el Port de Cadis com a possible punt de sortida (no proposant-lo), recordant una exposició que al respecte tenia presentada el FPN temps enrera. Això seria el detonant d'un llarg procés, que culminaria en l'escissió del FPE. Bosch treu un full volant explicatiu⁹⁵ (que ja hem pogut veure també anteriorment). D'aquest procés, el que convé ressaltar ara és la visió de Bosch i Labrús de la relació amb la resta d'associacionisme econòmic espanyol i molt especialment amb la LCC. Per a ell, era fonamental la recerca d'un consens programàtic amb les altres corporacions d'arreu de l'estat, de tal manera que les demandes provinents de Catalunya no poguessin ser titllades d'exclusivisme i, al mateix temps, que es pogués oferir un ampli front comú de sectors econòmics que multipliqués la força de les seves demandes davant dels centres de decisió de l'Estat.

El maig de 1876 dimiteix de la corporació que havia presidit en els darrers anys i s'afegeix al nou FPE, que, tot seguit, el fa soci de mèrit. Inicialment presidí la nova corporació el Dr. Letamendi i posteriorment el propi Bosch. També el 1876 és vocal de la primera directiva de la UBCP.

Bosch i Labrús es planteja el fet de disposar d'un escó al Congrés, com la manera d'utilitzar aquesta tribuna privilegiada per difondre la seva proposta de proteccionisme harmònic des del centre mateix de les decisions polítiques i, en aquest sentit, la seva intensa activitat parlamentària s'orienta cap a l'aprofitament de tots i cadascun dels recursos que el reglament li oferia: proposicions de Llei, esmenes i vots particulars, treballs en comissions, torns contra la totalitat i, sobretot, la recerca d'un grup de parlamentaris afins no pas en el terreny polític, sinó en l'econòmic, amb els quals constituir una activa agrupació reformadora en matèria de política econòmica⁹⁶. D'aquesta manera, a la legislatura de 1876-77, primera de la Restauració, es mostra molt actiu, interessant-se per tots aquells temes relacionats amb la política aranzelària i fiscal: presenta una esmena al missatge de contestació al discurs de la Corona en el que implícitament es demana no celebrar nous acords comercials i reformar l'aranzel, utilitza el segon torn contra la totalitat del conveni amb Bèlgica, presenta esmenes i intervé contra la Llei de pressupostos, presenta una addició i intervé en la Llei de declaració com a lleis del regne de les resolucions del Ministeri d'Hisenda des de 1873, intervé en el debat sobre arranjament del Deute flotant del Tresor, signa una esmena d'Enrique Vivanco a la garantia eventual de la nació en l'emprèstit de Cuba i demana

95. BOSCH Y LABRÚS: *A mis electores*.

96. Sobre els seus treballs parlamentaris, veure ARTAL: *Contingut...*, p.86-87.

informacions sobre les relacions comercials amb diversos països. I, d'altra banda, és un dels organitzadors de les reunions de diputats i senadors de diverses províncies a la secció tercera del Congrés, en les que s'acorda impulsar proposicions de llei en temes econòmics; és l'agrupació de parlamentaris coneguda com a *secció tercera*, de la que ell forma part de la comissió de treball.

Ja en aquesta primera legislatura, agafa el costum d'editar en forma de fullet alguns dels seus discursos, amb la idea de difondre el missatge de proteccionisme harmònic contingut en ells. En aquesta ocasió edita les seves intervencions en els debats sobre acord comercial amb Bèlgica i sobre pressupostos generals de l'Estat⁹⁷. D'altra banda, manté una estreta relació amb la corporació a la que pertany (primer FPN i després FPE) respecte la seva activitat parlamentària. És habitual trobar a la revista de la corporació informacions puntuals de les gestions de Bosch a Madrid i discursos sencers. L'octubre de 1876 el FPE l'obsequia amb un banquet el dia abans de la seva marxa cap Madrid.

A la següent legislatura d'aquestes primeres Corts, la de 1877, el seu grup de diputats presenta simultàniament 10 proposicions de llei, que contenen un complet programa de temes econòmics i laborals. Però on es mostra més actiu, és en el debat sobre la llei general de pressupostos, que com recordarem, contenia una reforma aranzelària completa. Bosch, com a membre de la comissió i en estret contacte amb el FPE, emet un vot particular proposant una reforma aranzelària, però en sentit proteccionista. En els preliminaris al debat parlamentari, interessa en el seu projecte uns 30 diputats, des del punt de vista de la protecció aranzelària a la indústria i a l'agricultura. Durant el debat, es produeix l'incident esmentat al capítol dedicat a les corporacions: el cos a cos entre Bosch i Sedó, en el que aquest, en nom de l'IIC i de l'IFTN, s'oposa a alterar l'*status quo* aranzelari, fet que confirma Bosch en la seva convicció que les postures defensades per ell i pel FPE, d'una banda, i les defensades per les altres corporacions industrials, de l'altra, no són coincidents. En aquesta ocasió, edità el text del seu vot particular i les seves intervencions en forma de fullet⁹⁸. Presenta també durant aquesta legislatura una exposició de propietaris de Gràcia sobre els desnonaments (dins de la reforma de la llei d'enjudiciament civil).

D'altra banda, continua amb el seu projecte d'agrupació de parlamentaris, que apareix algunes vegades com a *secció tercera* i d'altres com a *secció econòmica*, i que aplega uns 25 diputats, molts d'ells ministerials, amb la idea de presentar projectes econòmics propis i d'oposar-se a alguns del Govern. El protagonisme de Bosch en aquesta agrupació, es pot apreciar en el fet que arriba a reunir-se a la seva casa de Madrid.

De retorn a Barcelona, el juliol de 1877, assisteix a una reunió de corporacions i de parlamentaris catalans, als locals de l'IIC, per analitzar la darrera reforma aranzelària, en la que explica el seu vot particular.

El febrer de 1878 és un dels autors del dictamen de la SEBAP sobre informació llanera. Cal dir que era soci d'aquesta corporació, així com de la SEMAP i també del CAC, en tant que president del FPE. Mesos més tard, presideix la comissió de la SEBAP que elabora el dictamen sobre crisi econòmica i medis de solucionar-la.

---

97. BOSCH Y LABRÚS, Pedro: *Discurso pronunciado por D. ... en la sesión celebrada por el Congreso de los Diputados el 30 de mayo de 1876, con motivo de la discusión sobre el proyecto de ley autorizando al Gobierno para la ratificación del convenio celebrado entre España y Bélgica, s/a.*; *Discurso contra el art. 6º del dictamen de la comisión de presupuestos referente al de ingresos para el año económico de 1876-77, pronunciado por D. ... en la sesión celebrada en el Congreso de los Diputados el día 4 de Julio de 1876, (1876).*

98. BOSCH Y LABRÚS, Pedro: *Voto particular sobre el presupuesto de ingresos presentado a las Cortes para el año económico de 1877-78. Discurso y rectificaciones, 1877.*

El març surt novament cap Madrid per iniciar la legislatura de 1878-79 i és acomiadat a l'estació de Barcelona per comissions. Al pas del tren per Terrassa és saludat per comissions locals.

A la legislatura de 1878-89, novament es mostra molt actiu en els temes de política econòmica: primer torn contra el conveni amb França; intervenció preliminar al tractat amb Bèlgica, amb debat amb el ministre d'Estat; un torn contra la totalitat als pressupostos de despeses (reproduït com a fullet)⁹⁹, amb noves al·lusions a les diferències entre corporacions industrials catalanes; un altre torn contra la totalitat, junt amb esmenes i intervencions vàries al projecte d'alienació de bons del Tresor; esmenes de temes aranzelaris i hisendístics al missatge de contestació al discurs de la Corona; una exposició de 25 pobles del districte de Vic, demanant que no s'apliqués el nou reglament sobre cadastre (*amillaramientos*); i altres. Signa també una proposició de la secció tercera, demanant llibertat de moviments per a les lligues de contribuents.

A més de les intervencions parlamentàries, participa a les reunions dels parlamentaris catalans pel tema de la crisi industrial, proposant demanar la reforma dels aranzels d'entrada a la península dels productes filipins, per afavorir la navegació d'alçada i entrant a la comissió creada per treballar en ambdós temes (crisi industrial i marina mercant). Participa també en la reunió feta al Congrès, amb assistència d'uns 50 diputats, per analitzar els pressupostos de Puerto-Rico i el projecte de reforma aranzelària en aquesta illa, entrant a la comissió creada. Aquesta comissió s'entrevista amb el ministre d'Ultramar, que accepta retirar la reforma aranzelària. S'uneix també a la comissió del FPE que s'havia traslladat a Madrid per donar suport al vot particular de Josep Florejachs a la llei de pressupostos.

El juliol de 1878 retorna a Barcelona, essent saludat al pas del tren en què viatjava per comissions a Olesa, Terrassa, Sabadell i Barcelona. El FPE li dedica una vetllada, junt amb el diputat Florejachs. Tot seguit, participa a una important reunió al FPE, amb assistència d'altres parlamentaris catalans, en la que es decideix concórrer a la informació aranzelària.

El febrer de 1879 assisteix a un banquet organitzat pels naviliers del Maresme, per agrair a la JPAICB el seu interès en organitzar una informació naviliera provincial. L'abril següent surt novament diputat per Vic i torna a posar-se a la disposició del FPE.

A la legislatura de 1879-80, es mostra igualment actiu i sempre centrant la seva actuació en els temes de política econòmica: presenta una esmena al missatge de contestació al discurs de la Corona, en el que es fa una reflexió sobre la situació econòmica del país; s'interessa davant del ministre d'Hisenda sobre la situació de la indústria llanera i de la informació aranzelària; intervé dins del debat sobre la proposició de llei de Moret sobre lliure importació de cereals; intervé en un dels torns contra la totalitat al debat sobre tractat de comerç amb Àustria-Hongria; s'interessa per la fil·loxera; i novament centra la seva atenció en el debat sobre pressupostos generals de l'Estat. Com a membre de la comissió, presenta vots particulars demanant una altra vegada el rearmament aranzelari, realitza intervencions (al·ludint en elles altre cop a la relació entre les corporacions industrials de Barcelona) i presenta una exposició de la LCC. Dedicava també força atenció als pressupostos de Cuba, intervenint contra la totalitat i presentant esmenes al dictamen. Finalment, té una molt llarga intervenció en el debat sobre el Ferrocarril del Nord-est, denunciant les irregularitats en la

99. BOSCH Y LABRÚS, Pedro: *Discurso pronunciado por D. ... contra el presupuesto de gastos para el año económico de 1878-79 en las sesiones celebradas los días 13 y 14 de Mayo de 1878*, 1878.

seva adjudicació. Aquest cop, el discurs reproduït com a fullet és el relatiu a aquest darrer tema¹⁰⁰.

Igual que a les legislatures anteriors, complementa les seves intervencions al Congrés amb altres treballs. Així, el maig de 1880 participa a reunió de parlamentaris de les províncies de Barcelona i Girona, convocada per atendre una comissió de surers, intervenint i formant part de la comissió de treball creada.

D'altra banda, el novembre de 1879 intervé a la informació aranzelària oral sobre la indústria llanera i el maig següent en la de la marina mercant. Prèviament havia intervingut a la informació provincial de la JPAICB. Edita ambdues intervencions en forma de fullet¹⁰¹ (a més d'estar impreses al volum oficial)

L'octubre de 1879, en un interregne parlamentari, presideix a Barcelona una reunió de corporacions feta als locals del CUMM, per analitzar els aranzels de Cuba. El mateix mes, representa el FPE a la reunió de lligues de contribuents feta a Madrid. El març de 1880 rep un te proteccionista a Vic, districte que venia representant al Congrés des de 1876, com a reconeixement als seus treballs parlamentaris. El novembre d'aquest any, pronuncia la conferència inaugural d'un cicle sobre arts i oficis organitzat pel FPE.

La següent legislatura, la de 1880-81, és molt breu i per això no té cap intervenció significativa. No obstant, el gener de 1881 ell i altres parlamentaris catalans assisteixen a una Junta General de l'ANCB, convocada per analitzar el projecte de modificació del dret diferencial de bandera inclòs al darrer discurs de la Corona.

Amb l'arribada al poder del PL, participa activament en la campanya proteccionista de les corporacions industrials davant del temor a un gir lliurecanvista en política aranzelària. Així, intervé a la manifestació proteccionista de Gràcia d'abril de 1881 i presideix un dels cinc actes simultanis de la manifestació del FPE de juny, concretament el celebrat al Circ Eqüestre, en el que, a més, pren la paraula com a orador. L'agost intervé, en la seva condició de president del FPE, al míting als Camps Elisis de Sabadell a favor d'un candidat proteccionista, que comptava amb el suport de les corporacions industrials. Davant de les eleccions d'agost, ell i altres directius del FPE signen un manifest electoral, demanant el vot únicament per a candidats reconegudament proteccionistes i amb interessos al país. En la seva candidatura per Vic, té el suport explícit del FPE.

Obté novament un escó al Congrés per Vic i ofereix al FPE els seus serveis de diputat electe proteccionista. A la legislatura de 1881-82 es manté en la seva línia d'intensos treballs parlamentaris en els temes de política econòmica: intervé contra el tractat de comerç amb França, alhora que signa una esmena de Federico Sánchez Bedoya i que presenta una exposició de la casa Pickman de Sevilla; signa esmenes al primer projecte de primeres matèries; al·ludeix al tema de la contribució industrial dins de la interpel·lació de Romero Robledo sobre indústria i comerç de Madrid; intervé contra el projecte de Deute consolidat al 3% interior i contra el projecte de pressupostos generals de l'Estat, destacant un torn contra el de despeses de Guerra; també, contra la totalitat de la contribució d'immobles, conreu i ramaderia i contra la contribució industrial i de comerç, alhora que presenta una esmena a l'impost de consums i s'interessa per alguns temes econòmics menors més.

---

100. BOSCH Y LABRÚS, Pedro: *Discurso pronunciado por D. ... con motivo de la interpelación sobre la adjudicación de los Ferro-carriles del Noroeste en los días 11 y 15 de Marzo de 1880*, 1880.

101. BOSCH Y LABRÚS, Pedro: *Discurso pronunciado por D. ... en la información lanera siguiendo en el uso de la palabra a D. Gabriel Rodríguez, en los días 22 y 24 de noviembre de 1879*, 1880; *Información naviera. Discurso pronunciado por D. ... en las sesiones de 7 y 10 de Mayo de 1880*, 1880.

L'octubre de 1881 participa en la creació de la DC, passant a ser el seu vicepresident. No aconsegueix entrar a la Comissió de Pressupostos. Igual que Balaguer, assisteix al miting proteccionista de la comissió d'obrers catalans al *Teatro Capellanes* de Madrid.

A la següent legislatura d'aquestes Corts, la de 1882-83, intervé novament en nombrosos temes de política econòmica: en el debat sobre primeres matèries, com a signant d'algunes esmenes, presentant exposicions, entre elles de l'IACSI i del FPE, intervenint en un dels torns contra la totalitat i defensant l'IFTN (en el fons, a desgrat seu) de les acusacions rebudes a la Cambra d'inconseqüència; presenta esmenes, elaborades pel CJMB, al projecte de Codi de Comerç i les defensa; s'interessa novament pels pressupostos generals de l'Estat, amb diverses intervencions, entre altres temes.

En alguna ocasió, *La Crónica de Cataluña* l'havia definit a ell i al FPE com a catalanistes i com a políticament afins a Romero Robledo; segons aquest diari, el FPE seria un *centro romero catalanista-proteccionista que preside el señor Bosch y Labrús*¹⁰². Pel que fa al qualificatiu de *catalanista*, potser aquesta apreciació vingués del fet de compartir l'associació local amb l'ACEC. En qualsevol cas, el gener de 1883 intervé, en tant que president del FPE, a un cicle de conferències sobre proteccionisme i catalanisme organitzat pel CC.

El març de 1883 és un dels fundadors del CCLB, essent vocal de la seva primera Junta Directiva. Amb el temps, se situaria en la línia més canovista. El maig següent, participa en una reunió del cercle, convocada per analitzar els nous pressupostos generals de l'Estat. El març i l'abril de l'any següent, hi pronuncia unes conferències de tema econòmic, amb el títol *Necesidad de fomentar el desarrollo de la producción para tener hacienda; la falta de producción ha sido en todos tiempos la causa principal de las penurias y estrecheces del estado*.

El mateix 1883 apareix com a col·laborador del nou setmanari proteccionista madrileny *El Economista*.

A les eleccions d'abril de 1884, surt novament diputat per Vic. A la legislatura de 1884-85, dedica força atenció al tema del *modus vivendi* amb Gran Bretanya: forma part d'una comissió de parlamentaris catalans encarregada de treballar en el tema, presenta esmenes i realitza intervencions. També mereix la seva atenció la llei de disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afectaven alguns serveis de les illes de Cuba i Puerto-Rico i de la península, en la que presenta una esmena. A la llei de forces navals de la nació, en presenta una altra, demanant que tot el procés de construcció dels vaixells de l'Armada es fes en empreses espanyoles.

La legislatura de 1885-86, com recordarem, és molt breu i per tant no hi ha temps material per emprendre gaire treballs legislatius. Tot i així, presenta una addició al projecte d'autorització per prorrogar els tractats de comerç.

Dins dels plantejaments doctrinals de Bosch i Labrús, àmpliament vistos en el capítol dedicat a les corporacions econòmiques, hi ha un tema en el que cal aturar-se, com és la seva apreciació de les altres corporacions industrials de Barcelona. Per a ell, acèrrim defensor del proteccionisme per a tot i per a tots, aquestes altres corporacions estarien seguint una línia més d'interès immediat propi que de programa econòmic global. Per això, el 1879 i el 1889 es mostrarà reticent als processos de fusió dels centres de Barcelona i en diverses ocasions (reforma aranzelària de 1877, llei de primeres matèries de 1883, llei

102. *Crónica de Cataluña*, 21-3-1882, ed. matí.

d'admissions temporals de 1886), censurà l'actitud de les altres corporacions industrials. Així, per exemple, amb ocasió de la iniciativa de l'IFTN de 1881 d'organització d'una manifestació proteccionista a Barcelona, censura a la reunió de la directiva del FPE el fet que l'altra corporació hagi impulsat un acte d'aquesta magnitud sense comptar amb les altres i afegeix, referint-se al paper de l'ICC i FPN en la reforma aranzelària de 1877: *lamentóse la presidencia de los procederes anómalos de ciertos proteccionistas a los que atribuyó en gran parte el decaimiento de la influencia que a la causa de la protección debería corresponder en la actualidad, después de los esfuerzos y triunfos parciales obtenidos dentro y fuera del Parlamento. Recordó que después de la cuestión de los vapores de Filipinas, en virtud de la cual nos enajenamos el apoyo de las provincias andaluzas, vino lo del 77 en que una comisión catalana fue a destruir las favorables disposiciones en que se hallaba una gran parte del Congreso, determinando la rebaja arancelaria que no tardó en decretarse*¹⁰³.

A les Corts de 1886-90 no obté representació parlamentària, però a les de 1891-93 surt electe simultàniament per Terrassa i per Girona. En no presentar les credencials pel primer d'aquests districtes dins del temps reglamentari, s'anul·la l'elecció i, a la pràctica, es queda amb la representació de Girona. En aquestes Corts, no es mostra tan actiu com als primers anys de la Restauració: sols intervé en una ocasió, amb motiu del debat sobre política del Govern a Cuba i Puerto-Rico, alhora que forma part de tres comissions de ferrocarrils.

El 1890 és membre de la comissió aranzelària creada pel nou Govern conservador per estudiar modificacions a l'aranzel general espanyol.

Va ser un dels vocals del *Congreso Económico Nacional*, celebrat a Barcelona el 1888. El 1889 escriu *Conveniencia de un concierto económico entre las distintas naciones de raza española*, on defensava la seva tesi habitual de la improcedència dels tractats de comerç amb les potències econòmiques, per la inexistència de reciprocitat en les condicions i per la greu competència que representaven al mercat interior, tot impeding el desenvolupament d'una producció industrial pròpia, alhora que apostava per un comerç amb els països de l'Amèrica Llatina que, a més dels lligams de tota mena existents, no es trobaven en condicions de plantejar competència a les manufactures espanyoles i, en canvi, constituïen un enorme mercat.

A principis dels anys noranta, organitzà un moviment proteccionista que aspirava a vertebrar interessos d'àmbit espanyol. Hi intervingueren sobretot el basc Zaracondegui i l'asturià Luís Adaro, amb nombrosos actes de propaganda a Madrid i Bilbao.

El 1929 Manel Pugés, en col·laboració amb els fills de Bosch, editaren el treball de recopilació *Discursos y escritos*.

5.2.1.5. Manel Girona i Agrafel.

Als capítols anteriors també ens ha anat apareixent la figura de Manel Girona, tant per la seva important participació en el món financer català del període i en el *grup català*, com per la seva vinculació a les corporacions econòmiques, aportacions teòriques i activitat com a senador.

Manel Girona i Agrafel¹⁰⁴ (Barcelona, 1-1-1817/31-10-1905) era fill d'Ignasi Girona, natural de Tàrrrega i propietari d'una petita casa de banca, i de Rita Agrafel, de Barcelona. Se'l pot

---

103. AFTN, FPE, "Actas" 4-9-1878/9-7-1884, sessió extraordinària de la Junta Directiva de 15-3-1881.

104. Sobre ell, veure BASTINOS: *Españoles ...*, IZARD: "Dependencia ..."; McDONOGH: *Goof Families ...*

considerar com a una de les principals figures del món financer català de la segona meitat del segle XIX. El seu germà Jaume (que veurem una mica més endavant, ja que va ser també senador) participà en importants negocis financers, ferroviaris i industrials. Un altre germà, Ignasi, va ser una de les principals figures de la metal·lúrgia i indústries mecàniques de l'època. La seva germana Esperança es casà amb Pau Henrich, pare de l'impressor Manel Henrich (que també veurem més endavant, ja que va ser diputat). Manel Girona es casà amb Carolina Vidal, que morí a Perpinyà l'abril de 1874. Aquesta dada indica la possibilitat que la família s'instal·lés en aquesta ciutat durant la primera república espanyola. Va rebre les condecoracions *Gran Cruz de Carlos III* i *Gran Cruz de Isabel la Católica*, però rebutjà el títol de marquès del Pla de Barcelona que li ofería Cánovas, a diferència de molts altres personatges de l'època, desitjosos d'ennoblir-se.

Anem a veure en primer lloc la important activitat econòmica de Girona, a continuació la seva vinculació amb les corporacions econòmiques i principals treballs teòrics escrits per ell, i finalment la seva trajectòria política i parlamentària.

El 1834, durant una epidèmia de còlera, es va fer càrrec durant un temps de la casa de banca del seu pare. El 1839 fa la primera ampliació, amb el nom de *Girona Hnos., Clavé y Cía.*, tot orientant-la cap les operacions de crèdit. El 1844, junt amb Josep Maria Serra i Rafael Plandolit, creà el BB, també orientat cap el crèdit i impulsor del sistema de les lletres de canvi. El banc tenia el privilegi de poder emetre bitllets. El 1855 deixà al Govern cinc milions de rals (7.512,65 euros) per subvencionar la campanya d'Àfrica.

La societat *Girona Hnos., Clavé y Cía.* apareix com a copropietària de diverses societats industrials: *Tenería Barcelonesa, La Porcelana, La Industrial Quincallera, Manufacturera de Cardas, Torres y Cía.* La societat va obtenir la concessió del tram ferroviari Montcada-Sabadell, arribant a mitjan anys cinquanta a un acord amb l'empresa concessionària de la línia fins Saragossa per fusionar ambdós projectes i esdevenir constructora de la línia. Va construir també el Canal d'Urgell i participà en el finançament d'altres trams de la xarxa ferroviària, especialment a les línies de Girona i de Granollers, així com del nou Port de Barcelona.

Com ja hem vist al capítol dedicat al món dels negocis, el 1874 el banc es va trobar en la disjuntiva de fondre's amb el BE, que a partir d'aleshores seria l'únic en poder emetre bitllets, o bé mantenir-se, però sense aquesta prerrogativa, optant per aquesta darrera possibilitat. Amb la *febre d'or* de 1881, el banc creix encara més fins esdevenir el primer de Catalunya. Va fer importants préstecs al nou règim de la Restauració.

Girona era membre del *grup català* de finances. Va ser fundador del CM, accionista fundador i vicepresident del BHC, fundador i conseller de la CGTF, fundador de la CT, directiu de la CFZPB fins la fusió amb el Norte el 1878 i conseller d'aquesta companyia a partir d'aquesta data, accionista fundador de LP i del CGF.

Va ser fundador del BHE, director de la delegació a Barcelona del BE, copropietari de les indústries *Nuevo Vulcano, Navegación e Industria* i *Herrería Barcelonesa*. També promogué i participà a empreses com la *Sociedad Española de Construcción Naval, Material para Ferrocarriles y Construcciones* (MFC), *Sociedad General de Aguas de Barcelona* i la *Compañía de Tranvías de Barcelona*. Era un important inversor del FMSJA.

Posseïa explotacions vitícoles a França i propietats agràries a Catalunya, fruit de la desamortització; com a mínim, tenia una propietat important a Terrassa, amb rabassaires. El seu germà Ignasi posseïa extenses propietats agràries a Lleida, fet que explicaria com Manel

i Jaume surten diputats i senadors per les demarcacions lleidatanes. Tenia també diverses propietats a la província de Madrid. A finals de 1875 apareix com el quinzè principal contribuent de la província de Barcelona per territorial, amb propietats a Barcelona.

Va ser un dels impulsors de la Cambra de Comerç i Navegació de Barcelona (CCNB), que presidí des de la seva fundació el 1886. Era soci de l'IACSI i del FPE. Va ser vicepresident de la primera Junta Directiva de l'APFUBZE, el 1872, fins el març de 1883, essent vocal a partir d'aquesta data. Va ser vocal de la primera Junta Directiva de la UBCP, el 1876.

Té alguna activitat directament relacionada amb les demandes de les corporacions. Així, el març de 1878 assisteix a una reunió extraordinària de l'ANCB, amb representants de les corporacions i parlamentaris catalans, per analitzar la crisi de la marina mercant i mesures a adoptar. El setembre de 1878 assisteix, junt amb altres parlamentaris catalans, a una reunió al FPE per analitzar el tema de la informació aranzelària.

Va tenir una important producció teòrica¹⁰⁵, dedicada sobretot a proposar mesures per al sanejament de les finances públiques. El 1865 escriu *Ensayos para mejorar el crédito y arreglar la situación de España*¹⁰⁶, extens i documentat treball, en el que Girona analitza la situació de la hisenda pública espanyola i proposa vies d'actuació. El 1872, en ple context de reformes financeres del Sexenni, escriu *Errores trascendentales en los proyectos financieros presentados a las Cortes por el Excmo. Sr. Ministro de Hacienda en 11 de Mayo de 1872*¹⁰⁷, treball destinat a rebatre els projectes d'arranjament del Deute del ministre d'Hisenda, Camacho, amb la idea general que es marxava amb ells cap a un endeutament encara més gran. Als inicis de la Restauració, insisteix en el tema, amb el treball *Proyecto de arreglo y unificación de la deuda pública en España*¹⁰⁸, escrit presentat a la Comissió de Pressupostos del Congrés el maig de 1876, en el que Girona torna sobre les seves idees sobre el Deute, ja enunciat el 1865 i el 1872: unificar-lo en un únic Deute nacional de l'Estat (no del Tresor), evitar el seu pagament tot contraient-ne d'altres i austeritat en les despeses, amb especial esment en la necessitat de reducció de les partides pressupostàries de Guerra i Marina, junt amb una simplificació de l'administració.

El 1880, i amb poc temps de diferència, treu dos nous treballs: *Unificación de la deuda i Arreglo, unificación y extinción completa de la deuda pública en España*¹⁰⁹, en els que Girona insisteix sobre els mateixos conceptes d'arranjament del Deute. En la mateixa línia, publicà *A la Nación, dedica su plan completo económico financiero bancario el Senador vitalicio Manuel Girona al objeto de dar solución a los problemas económicos y alcanzar la regeneración de la patria* (1898), *Presupuesto para la Regeneración de la patria bajo el principio fundamental de la Unificación de la renta Pública convirtiéndola en otra al 3 por ciento de interés, amortizable en 90 años, libre de impuestos* (1899) i *Remedio radical, rápido, restaurador de la administración del Estado* (1903), treballs als que caldria afegir els seus discursos parlamentaris sobre el tema.

---

105. Sobre el pensament de Manel Girona, veure ARTAL: *Pensament ...*, p.335-341; *Contingut ...*, p.90.

106. Veure GIRONA, Manuel: *Ensayos para mejorar el crédito y arreglar la situación de España*, 1865.

107. Veure GIRONA, Manuel: *Errores trascendentales en los proyectos financieros presentados a las Cortes por el Excmo. Sr. Ministro de Hacienda en 11 de Mayo de 1872*, 1872.

108. Veure GIRONA, Manuel: *Proyecto de arreglo y unificación de la deuda pública en España*, 1876.

109. Veure GIRONA, Manuel: *Unificación de la deuda. 119 millones de pesetas anuales de rebaja en los gastos, por el ex-senador del Reino D. ...*, 1880; *Arreglo, unificación y extinción completa de la deuda pública en España por D. ... ex-Diputado a Cortes y ex-Senador del Reino*, 1880.

D'altra banda, s'interessà també per altres temes de política econòmica. El 1883, des del seu lloc de president de l'AB, s'interessà pel tema de la situació de la indústria, amb el discurs *De los medios y elementos que necesita la industria nacional para competir con la extranjera*¹¹⁰, en el que proposava diverses mesures de foment, amb la particularitat d'introduir una postura d'un proteccionisme moderat, que divergia un tant dels plantejaments de molts industrials catalans de l'època: igual que aquests, veia la necessitat d'intervenció estatal per corregir les deficiències de l'evolució econòmica, però a diferència seva, incloïa en les mesures a adoptar per part de l'Estat tota una legislació laboral, de tall britànic, que incloïa dret a sindicació, en un intent d'evitar la conflictivitat social per la via de la integració. També des de la presidència de l'Ateneu, el 1885 s'interessa per la marina mercant, amb el discurs *De la navegación, Decadencia de nuestra marina. Manera de mejorar pronto su situación*¹¹¹, en el que analitza la situació de la marina mercant, esbossant diverses mesures per al seu foment, en les que novament es perfila un fort intervencionisme estatal. Contra les tesis d'alguns autors en el camp proteccionista de restabliment dels drets diferencials, opta per una línia expansiva, que assumeix la reconversió del sector (vaixells de ferro més vapor enfront dels de fusta més vela) com un fet irreversible.

Va ser diputat per La Seu d'Urgell entre 1863 i 1864 i per Lleida entre 1865 i 1866. Igual que en el cas de Ferrer i Vidal, en aquesta primera etapa com a diputat es mostrà molt poc actiu.

Al Sexenni va ser partidari de la Restauració dels Borbons, essent el 1873 un dels impulsors de la LOS. Va ser membre de les comissions de recepció al príncep Alfons a la seva entrada a Barcelona, el gener de 1875.

El maig de 1876 va ser nomenat alcalde de Barcelona, encetant un pla de sanejament de les finances municipals. Va romandre en aquest lloc fins el març de 1877, resumint la seva gestió al front del municipi en el treball *Memorándum. Nueve meses de Alcalde Primero de Barcelona*¹¹². Aquest treball conté un pròleg del propi Girona, en el que explica les circumstàncies del seu nomenament, que ell considerà sempre transitori, i, a continuació, el seu pla d'actuació municipal en forma de vint-i-sis documents, en el que en destaca la importància donada al sanejament del Deute, veritable prioritat de la seva actuació política.

Als inicis de la Restauració, apareix com dels homes forts del conservadorisme català. El 1879 és un dels presidents de l'acte dels conservadors de Barcelona, fet a la Casa Llotja, en el que s'acordaren les candidatures corporatives per sectors socioprofessionals. Quan el 1883 es crea el CCLB en serà un dels fundadors i vicepresident. Se situaria en la seva línia més independent i conservadora, propera al *Diario de Barcelona*.

Va ser senador per Barcelona entre 1877 i 1879 i vitalici a partir de gener de 1885. Com a senador, s'interessà pels temes d'hisenda, editant-se diverses recopilacions dels seus discursos. A la legislatura de 1877-78, va ser membre de la Comissió de Pressupostos del Senat, intervenint en el debat sobre pressupostos generals de l'Estat, amb un torn contra la totalitat del projecte de liquidació del dèficit del Tresor públic. Signà també una proposició de llei de Ferran Puig sobre amortització de la xavalla catalana, al mateix temps que formava part de la comissió. El maig de 1878 intervé en una reunió de parlamentaris catalans per exposar els impostos que hom podria fixar alternativament al previst pel ministre d'Hisenda sobre l'exportació de vins.

110. Veure GIRONA: *Discurso ... 29 de Noviembre de 1883*. Veure també CASASSAS: *L'Ateneu ...*, p.56.

111. Veure GIRONA: *De la navegación ...*

112. Veure GIRONA, Manuel: *Memorándum. Nueve meses de alcalde primero de Barcelona*, 1883.

A la legislatura de 1878-79, va ocupar el primer torn contra la totalitat en el debat sobre consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat i el segon contra la totalitat del pressupost de despeses. Les seves intervencions en aquest darrer debat, les imprimí en forma de fullet¹¹³. S'interessà per la llei d'expropiació forçosa per utilitat pública, en nom dels interessos corporatius de la propietat immobiliària per ell representats, i presentà una addició al dictamen. Presentà també una proposició de llei per al millorament de la renda de tabacs, tema molt de l'interès per al *grup català*, fins el punt que més endavant ho publicà també com a fullet¹¹⁴, essent secretari de la comissió creada. La seva idea general era reduir les càrregues directes a base de contribucions indirectes, com era l'estanc monopoli del tabac per part de l'Estat; és a dir, no es parla encara del desestanc.

El seu nomenament com a senador vitalici, el gener de 1885, el permet intervenir en el debat sobre *modus vivendi* amb Gran Bretanya, en el que utilitza el tercer torn contra la totalitat, al mateix temps que signa una esmena de Paz, demanant una informació prèvia, i que presenta una exposició en contra del CCLB. Novament s'interessa pel tema dels pressupostos, amb el primer torn contra la totalitat del pressupost de despeses i observacions dins del debat sobre el pressupost de despeses del Ministeri de Marina, intervencions que imprimí també com a fullet¹¹⁵. En aquesta ocasió, Girona proposa mesures per reduir i simplificar el Deute, acompanyat d'altres mesures d'activació econòmica. Durant el debat sobre el Codi Civil, té ocasió de fer uns aclariments tècnics relatius a la fórmula *valors al portador*.

Als anys següents, té força activitat com a senador, sempre amb el tema del sanejament del Deute públic com a principal objectiu, sense deixar de banda altres temes de l'interès dels sectors econòmics catalans. Així, el trobem interessant-se novament en els pressupostos generals de l'Estat i també en els de Cuba i presentant esmenes als projectes de llei de circulació fiducidària, entre altres temes. A la legislatura de 1898-99, va presentar una proposició de llei, que no va prosperar, d'unificació del Deute públic espanyol, tot creant una nova amortització a 90 anys. S'interessà també per la reforma en la renda de tabacs, pels tractats de comerç, pel Port de Barcelona i per l'emprèstit amb destinació a la construcció de carreteres a Barcelona. Ja a principis del segle XX, la seva activitat parlamentària va anar minvant.

Cánovas, amb qui mantenia relació epistolar, li va oferir tres vegades la cartera d'Hisenda, però ell refusà, en considerar que no tindria plens poders per suprimir la despesa estatal. El 1891 es retirà de la política activa.

Igual que Ferrer i Vidal, va ser directiu fundador de l'AC, el 1860, en el seu cas, amb el càrrec de tesorer. Va ser també president de l'AB en els cursos 1883-84 i 1885-86. Finançà la construcció del Teatre del Liceu, essent-ne un dels propietaris i membre de la Junta de Govern, així com soci fundador del CL, el 1847. També finançà la construcció de la Universitat. El 1888 va anticipar diners per a l'inici de les obres de l'Exposició Universal, de la que en fou comissari regi. El 1879 comprà i restaurà els castells de Castelldefels i

---

113. Veure GIRONA, Manuel: *Discurso del Señor Don ... pronunciado en el Senado en los días 21, 22 y 25 de Junio de 1878, al discutirse el Presupuesto de gastos de 1878-79, y cuya base es empezar el período en que se rebaje la tributación directa*, 1878.

114. Veure GIRONA, Manuel: *Renta de tabacos. Desarrollo de la proposición de ley para la mejora de la renta de tabacos, presentada al Senado, el día 23 de Noviembre de 1878, por el senador del Reino, D. ...*, 1879. Aquest fullet, tot i dur la data de 1879, es publica en realitat el 1883.

115. Veure GIRONA, Manuel: *Documentos parlamentarios. Discursos pronunciados por el Senador vitalicio D. ... en las Sesiones del Senado, los días 9, 13 y 20 de junio de 1885, con motivo de la discusión de los Presupuestos generales del estado para 1885-86*, 1885.

d'Eramprunyà. Va sufragar la façana nova de la catedral de Barcelona. Era vocal de la Junta de Beneficència de Barcelona.

5.2.1.6. Ferran Puig i Gibert.

Igual que els parlamentaris anteriors, Ferran Puig ha anat apareixent als capítols precedents, tant per la seva activitat econòmica i parlamentària, com pels seus treballs a les comissions aranzelàries i juntes d'aranzels i relació amb les corporacions econòmiques catalanes.

Ferran Puig i Gibert¹¹⁶ (Girona, 1818¹¹⁷/Barcelona, 2-1-1901), té un fill —Ferran Puig i Mauri— d'un primer matrimoni, i una filla —Dolors Puig i Cerdà— d'un segon matrimoni. Com ja s'ha vist anteriorment, aquesta filla es casà amb l'industrial Camil Fabra. A les planes següents veurem primer l'activitat econòmica i professional de Puig, per passar després a la seva trajectòria política i parlamentària, amb el rerefons de la seva vinculació a les corporacions econòmiques i de les seves principals aportacions doctrinals en el terreny proteccionista.

Es traslladà essent encara molt jove a Barcelona, on va treballar d'aprenent a una merceria. Allí va pensar en la possibilitat de fabricar ell mateix els gèneres importats que s'hi venien. La seva primera activitat industrial va ser el 1838, amb la raó social *Fernando Puig, Portabella y Compañía*, que disposava d'un petit establiment dedicat als filats i torçats de lli. El 1844 la societat esdevé *Fernando Puig y Compañía*.

Entre 1844 i 1846 va anar a treballar a Bèlgica i Escòcia, per aprendre les seves tècniques. Més endavant fundà a Sant Andreu una important fàbrica de teixits, en la que hi aplicà nous mètodes de fabricació de filats, essent l'introduïdor a l'estat espanyol de la indústria dels fils de cosir. El seu gendre, Camil Fabra, continuà amb aquesta empresa, amb el nom de *Fabra y Coats*. Fundà també la primera fàbrica dedicada al lli. El 1848 va ser un dels fundadors de l'IIC, ocupant la presidència de la secció de llenceria.

Junt amb Joan Güell i Ferrer (que, a més d'industrial, era propietari agrari a Lleida) i Gaspar de Remisa, pretenia invertir en la construcció del Canal d'Urgell, finalment construït per *Girona Hnos*. Tot i així, presidí la *Sociedad del Canal de Urgel* (SCU) des de 1859. Era també directiu del CCA. Es trobava vinculat al *grup català* de finances. El 1864 va ser un dels fundadors del CM. Va ser accionista fundador del BHC i, després, directiu. Va participar a la JOPB des de 1869, a la construcció del tram ferroviari Girona-França i a diverses empreses de tramvies i ferrocarrils. Entre 1855 i 1859 va ser membre de la Junta de Govern de la Caixa d'Estalvis de Barcelona. Era propietari d'una de les primeres cases comercials de Barcelona i copropietari de l'empresa de transports marítims *P. Tintoré y Cía.* i de la indústria *Jaime Arbós y Cía.*

Posseïa diverses explotacions agràries a les províncies de Barcelona, Lleida i Madrid. El 1857 va comprar una finca a Gràcia, en la que va crear un jardí botànic i hi va aclimatar el conreu de l'eucaliptus. Aproximadament el 1867, va comprar una finca agrària de 500 hectàrees al terme municipal del Prat de Llobregat, tocant el riu. En aquesta finca, va fer

116. Sobre ell, veure ELÍAS DE MOLINS: *Diccionario biográfico ...; Catalanes ilustres ...; BASTINOS: Españoles ...; PLA CARGOL: Biografías ...*

117. Algunes biografies situen la seva data de naixement el 1815, però en carta a Víctor Balaguer de principis de 1871, afirma tenir 52 anys, fet que ens duria a 1818 com a data de naixement, atenant que durant aquest 1871 farà els 52 en un moment o altre. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, núm 7100388, carta de Ferran Puig a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 29-1-1871.

diverses construccions tècniques, destacant la màquina de vapor per extreure aigua del riu. En aquest sentit, a partir de 1867 va obtenir successives autoritzacions per desviar aigües del Llobregat amb destí a regatge. A finals de 1875, figura com el cinquè principal contribuent per territorial a la província de Barcelona, amb propietats a Barcelona i a El Prat de Llobregat i com el primer contribuent per industrial a la província de Girona. En carta de 1872 a Balaguer, li explica que alguna de les seves propietats a la província de Barcelona no ha estat comptabilitzada a l'hora d'elaborar els llistats dels principals contribuents, ja que va a nom de la societat *F. Puig e hijo.*, mentre que a Girona sí apareix tot el seu patrimoni¹¹⁸. En una altra carta, del 1874, es defineix a si mateix com a *uno de los primeros industriales y gran agricultor*¹¹⁹.

El 1855 va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona i després alcalde. Entre novembre de 1863 i novembre de 1865 i entre aquesta data i novembre de 1866 va ser diputat provincial pel districte segon de Barcelona, figurant aleshores com a progressista. El març de 1864, ell i Francesc Romaní i Puigdengoles varen anar a Madrid com a comissionats de la Diputació Provincial de Barcelona, per gestionar l'enderrocament de la Ciutadella, l'eixample de la ciutat i un emprèstit per a la construcció de camins veïnals.

Al Sexenni, va ser novament diputat provincial, per un districte indeterminat, entre octubre de 1868 i març de 1871 i també com a progressista. Segons Izard, no havia col·laborat directament amb els conspiradors de 1868, però tenia una amistat personal amb Prim i simpatitzava amb els seus plantejaments¹²⁰. En carta a Balaguer de 1871, llegim: *He servido al partido progresista desde mis primeros años, y me titulaba tal cuando nadie quería serlo, a pesar de que por mi fortuna y posición me trataba con amistad todo el elemento moderado*¹²¹. El mateix any, es mostra favorable a l'entronització d'Amadeu I. En una altra carta a Balaguer així ho admet, tot i que de la nova situació creada pel Sexenni rebutja el sufragi universal, en considerar que beneficiava el carlisme¹²².

A les eleccions de 1871, opta a una senadoria per Girona, que no aconsegueix, però sí el 1872. La legislatura en la que obté l'acta de senador, la de 1872 (segona), és molt breu i per això no té gairebé ocasió d'estrenar-se com a parlamentari.

A la Restauració, se situà durant alguns anys en la línia del PLC, com ell mateix admet en la seva intervenció al debat parlamentari sobre el tractat de comerç amb França, vista als capítols anteriors, però posteriorment passà al PLF. Va ser senador ininterrompudament des de les primeres Corts de la Restauració fins la seva mort, el gener de 1901, primer electiu i després vitalici.

A les primeres Corts de la Restauració, que en el cas del Senat corresponen sols a la legislatura de 1876-77, aconseguí acta de senador per Barcelona. A diferència de la seva participació a les breus Corts de 1872 (segones), aquí inicia una activitat parlamentària més activa, que se centrarà clarament en els temes econòmics, ja sigui en els grans temes plantejats des de les corporacions econòmiques catalanes, ja sigui en altres temes, com el contraban, que mereixen la seva atenció particular durant molts anys.

En aquestes primeres Corts, presenta una esmena al pressupost de despeses del Ministeri de Gràcia i Justícia, demanant incrementar el sou dels jutges de Barcelona fins

---

118. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, núm. 7100388, mateixa carta.

119. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, part inèdita, carta de Ferran Puig a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 24-7-1874.

120. IZARD: *Manufactureros ...*, p.60-61.

121. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, núm. 7100388, carta de Ferran Puig a Víctor Balaguer, datada a Barcelona, 29-1-1871.

122. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, núm. 7100358, mateixa carta.

igualar-lo als de Madrid, intervé al debat sobre la nova Constitució i forma part de diverses comissions. Igual que els altres parlamentaris catalans vistos fins aquí, la seva activitat no es limitava a la participació dins les sessions de les Corts, sinó que combinava aquesta amb treballs fora de les sessions. Així, l'abril de 1876, ell i altres senadors catalans conferencien amb el ministre d'Ultramar, sobre el port de sortida de la línia de vapors filipins. D'altra banda, l'agost del mateix any, l'IIC i el FPN l'involucren en la comissió de corporacions que va a Madrid per gestionar en l'afer del segell de vendes. Cal dir aquí que Puig era soci del FPE i de l'IIC, i després de l'IFTN; també era soci de l'IACSI i membre de la comissió permanent a Madrid, a partir de la segona meitat dels anys vuitanta.

L'octubre de 1876 publica simultàniament a les revistes *Fomento de la Producción Nacional* i *Fomento de la Producción Española* un treball teòric titulat "Sobre fraudes", escrit en forma de carta al director general de Duanes, en el que s'interessava per un tema que serà constant en ell en el transcurs dels anys: el del contraban. Concretament, analitzava el contraban de productes colonials des de França¹²³.

A les primeres eleccions de senadors amb la nova llei electoral vigent, l'abril de 1877, revalidà la seva senadoria per Barcelona. A la legislatura de 1877-78 s'interessà pels pressupostos generals de l'Estat, adoptant una postura de rebuig a introduir reformes aranzelàries dins de la llei de pressupostos, en línia amb els plantejaments de l'IIC i del FPN; també per la sucursal del BE a Barcelona, alhora que signava la proposició de llei de Paz, demanant la reforma d'alguns articles del Codi de Comerç referents a fallides i que formava part de la comissió creada amb aquest motiu; presenta també una proposició de llei sobre amortització de la xavalla catalana, formant part de la respectiva comissió parlamentària.

Ja al Sexenni, Puig havia format part de la *Comisión de Valoraciones*. El maig de 1877 s'incorpora a JCAV, creada l'any abans. Puig emet aquest any un vot particular referent a les valoracions sobre les que s'havia fet la reforma aranzelària, en considerar que contenien errors que afectaven determinades indústries, especialment la llanera, molt més d'allò previst a la llei. En aquest sentit, manté un estret contacte amb el FPE i el juliol de 1877 convoca una reunió de corporacions industrials als locals de l'IIC, amb assistència d'altres vocals catalans de la JCAV i parlamentaris presents a la ciutat, destinada a analitzar la reforma aranzelària d'aquest any i possibles mesures a adoptar.

A la següent legislatura, la de 1878-79 [1878], presenta al Senat una proposició de llei de companyies generals de dipòsit, que afegia aspectes a la llei de 1862, alhora que forma part de la comissió creada. S'interessa també pel tractat de comerç amb Bèlgica, per la renda de tabacs, per la cessió a l'Ajuntament de Barcelona de l'edifici de Sant Gaietà, per l'emprestit de la Diputació Provincial de Barcelona destinat a construir carreteres, per la Llotja de Barcelona, presenta esmenes a la llei de caça i una moció sobre contraban per Gibraltar, tema al que dedicà molta atenció, alhora que presenta una exposició de l'Ajuntament de Barcelona relativa a l'expropiació forçosa

L'abril de 1878 dóna suport dins la JCAV al vot particular de Sallarés i de Tintoré a la partida de les llanes. El maig següent forma part d'una comissió permanent de parlamentaris catalans, encarregada de treballar en el tema de la crisi econòmica i industrial de Catalunya. El juny del mateix any, ell i altres parlamentaris catalans acompanyen una comissió del FMSJA i de la TBF a conferenciar amb el ministre d'Hisenda sobre l'esmena de Florejachs a

123. *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 328, 14-10-1876, p.661-667; *Fomento de la Producción Española*, núm. 13, 7-10-1876, p.256-262; treball datat a Barcelona, 4-10-1876.

la llei de pressupostos, que preveia l'extensió a les esmentades empreses de la llei de 1876 d'avançament reintegrable a algunes companyies pels desperfectes de la guerra carlina. Formà part també de la comissió especial aranzelària creada per obrir una informació sobre els efectes de les reformes de 1869.

A les següents Corts, les de 1879-81, surt novament senador per Barcelona. A la legislatura de 1879-80, presenta una proposició sobre marques de fàbrica de comerç i d'agricultura, alhora que forma part de la comissió corresponent. S'interessa també per les aigües subterrànies i presenta dues exposicions de l'APFUBZE, entre altres. A la breu legislatura de 1880-81, intervé al debat sobre contestació al discurs de la Corona. Manté contactes amb l'IFTN de cara a donar suport dins de la JCAV al vot particular de Sert en el tema de les llanes i al de Joan Casanovas a la marina mercant. El febrer de 1881 dimiteix de la comissió especial aranzelària, junt amb altres vocals catalans, en ser rebutjat llur vot particular.

El març de 1881 assisteix a la sessió extraordinària de la Junta Directiva de l'IFTN, convocada davant del temor a un gir lliurecanvista per part del nou Govern liberal. Puig intervé en aquesta reunió, fent una reflexió sobre la proximitat dels lliurecanvistes madrilenys als centres de decisió de l'Estat, que caldria contrarestar —segons ell— amb una multiplicació de l'activitat dels proteccionistes catalans.

A les Corts de 1881-84 obté representació al Senat per Girona. A la primera legislatura d'aquestes Corts, la de 1881-84, té un paper molt destacat en la discussió del tractat de comerç amb França. Puig forma part de la comissió del Senat que s'encarregava d'aquest tema i emet un vot particular. A més, edita un fullet relatiu al tema¹²⁴. En aquest treball, fa una argumentació general contra els acords comercials i contra aquest en especial, centrant-se a demostrar que els pretesos avantatges per al sector vitivinícola no ho serien tant. Utilitza cites del propi debat parlamentari francès sobre el tractat de comerç, per mostrar les paradoxes i contradiccions del Govern espanyol.

Durant aquesta legislatura, Puig s'oposa també al restabliment de la base 5ena, discrepant en aquest sentit d'alguns senadors electes per Catalunya, partidaris d'acceptar la transacció pactada al Congrés, i defensant la postura de les corporacions industrials. S'interessà també per la situació de la fil·loxera. Va participar durant la legislatura a les reunions de la DC, en representació dels senadors catalans.

El juny de 1882 és vocal fundador de la nova JCAV, en la que es manté fins la seva dissolució, el 1895. En aquesta data, passa a formar part del nou CAA, en el que es manté també fins la seva dissolució, el 1898. Aquest any, entra a la nova *Junta de Aranceles y Valoraciones* (JAV). D'altra banda, el març de 1884 és nomenat vocal d'una comissió depenent del Ministeri d'Hisenda, encarregada de formular un projecte d'ordenances generals de la renda de duanes. I el juliol de 1887, és nomenat vocal de la comissió, aquest cop depenent del Ministeri de Foment, encarregada d'analitzar la crisi de l'agricultura i la ramaderia.

A la següent legislatura, la de 1882-83, té una participació destacada al debat sobre primeres matèries, presentant diverses exposicions de corporacions catalanes i utilitzant el tercer torn contra la totalitat. Té participació també en el tractat de comerç amb Suècia i

---

124. Veure PUIG, Fernando: *Consideraciones acerca del tratado de comercio con Francia que va a ser sometido a la aprobación de las Cortes escritas por el senador Don ...*, Marzo 1882. Sobre els seus plantejaments proteccionistes: ROCA GARCÍA: *Escritores proteccionistas ...*, p.838-850.

Noruega, en el polèmic afer de la supressió del 10% de recàrrec als bitllets de viatgers de les companyies ferroviàries i novament en la situació de la fil·loxera. Presenta una esmena al projecte de llei d'auxili i subvenció a les empreses de canals i pantans de regatge (recordem la seva vinculació a les empreses de canals), i dóna suport a la pretensió de la RCCRE d'obtenir una pròrroga d'obres. D'altra banda, té una gran participació en comissions de ferrocarrils i carreteres i forma part també de la que analitzava la divisió en districtes electorals a la província de Lleida.

Fora de les sessions, el març de 1883 l'IFTN li encarregà que conferenciés amb el ministre d'Hisenda sobre l'edifici duaner del Port de Barcelona que s'estava construint.

Arriba així la breu legislatura de 1883-84, amb Govern de la ILD. Puig té aquí contactes amb l'IFTN, de cara a oposar-se al protocol d'acord comercial signat pel ministre Ruíz Gómez amb Gran Bretanya. En carta de Puig a aquesta corporació, parla de l'actitud del Govern esquerrà com *el fanatismo librecambista, y el espíritu anti-catalán que reina en ciertas regiones* ["regiones" o "esferas" de gobierno]¹²⁵. En aquesta carta, publicada per les revistes de les corporacions industrials, Puig mostra el seu rebuig al fet que s'autoritzi la part britànica a intervenir directament en el control del sistema aranzelari espanyol, alhora que torna a denunciar l'existència de Gibraltar i el contraban que des d'allí es feia¹²⁶.

A les Corts de 1884-86, repeteix elecció per Girona. En aquesta ocasió, dedica molta atenció al tema *del modus vivendi* amb Gran Bretanya: presideix una comissió de parlamentaris catalans encarregada de cercar transaccions i de presentar-les a ambdues cambres, presenta una exposició de l'IFTN, protagonitza el segon torn contra la totalitat i edita novament un treball teòric, aquest cop en forma de full volant, amb els seus punts de vista sobre aquest tema¹²⁷. En aquest treball, Puig analitza detingudament el projecte, especialment des del punt de vista de la no reciprocitat de les concessions mútues entre ambdues parts, així com de la inconseqüència del PLC per haver acceptat un projecte aranzelari en desacord amb els principis sostinguts amb ocasió del debat parlamentari sobre el tractat de comerç amb França de 1882.

Dins d'aquestes Corts, s'interessa també per altres temes, destacant la seva atenció a la sobirania sobre Gibraltar i la comissió de creació de nous jutjats de primera instància a Barcelona i el seu pla.

A les Corts de 1886-90, surt novament senador per Girona. Durant aquest quinquenni, torna a mostrar la seva atenció pel tema del contraban, molt especialment el fet des de Gibraltar, associant aquest fet al tractat de comerç amb Gran Bretanya de 1886, i a l'incompliment per part britànica d'algunes clàusules als anys següents. Dedicava un dels seus treballs a aquests temes: *El contrabando por Gibraltar. Cómo cumple Inglaterra sus compromisos con España. La rebaja de derechos a las pasas de Grecia, y no a las de España, constituye una violación del tratado* (1890). S'interessa també per la legislació relativa als canals de regatge, publicant al respecte el seu treball *Los canales de riego en España* (1888). També, pel servei duaner de resguards, publicant el treball *Carta que dirige al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda el senador por la provincia de Gerona D. Fernando Puig acerca de la organización del servicio de resguardos* (1886) i formant part durant la legislatura de 1889-90 de la comissió creada al respecte.

125. *El Eco de la Producción*, núm. 80, 15-1-1884, p.22.

126. Veure també la *Gaceta de la Producción Lanera*, núm. 2, 25-1-1884, secció "Ecos proteccionistas", p.13.

127. Veure [PUIG, Fernando]: (sense títol). s/a (la fixació de la seva autoria ve de la carta manuscrita que adreça a Víctor Balaguer acompanyant aquest document (BMVB, Manuscrits núm. 311/19).

Té altres intervencions, sobretot en temes econòmics, com ara el tractat de comerç amb Alemanya, l'arrendament de la renda de tabacs, els vapors-correus de la CT, drets aranzelaris dels EUA als suros i crèdit a l'Ajuntament de Barcelona amb destí a l'Exposició Universal. Té també una important participació en comissions, destacant les de carreteres i ferrocarrils i la de pressupostos.

Durant aquests anys publica també *La vinicultura y el discurso del Sr. Moret en Sevilla. Carta dirigida al Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer el 6 de Sep. de 1887*¹²⁸ (1887), treball en el que partint d'unes declaracions de Moret a Sevilla, que atribuïa a tot el Govern, s'adreça públicament a Balaguer, company de gabinet d'aquell, per palesar l'excessiva inclinació governamental al lliurecanvi; aposta per una sortida de Moret del Govern i per una reorientació d'aquest de la mà de Balaguer. Altres treballs són *Carta dirigida al Excmo. Sr. D. Canalejas referente al tema 2º sección 4º del Congreso Económico de Barcelona* [1888] i *Industria cáñamo-línera. Memoria que en solicitud de su protección dirige al gobierno D. Fernando Puig* (de finals dels vuitanta o principis dels noranta).

A les Corts de 1891-93, repeteix elecció per Girona. Durant aquestes Corts, forma part de la comissió d'inclusió d'algunes partides a l'aranzel vigent, així com de nombroses comissions de ferrocarrils i carreteres. Intervé amb ocasió del conveni comercial amb els EUA, del *modus vivendi* amb França, dels pressupostos generals de l'Estat, de l'enderroc de les muralles de Girona i, novament, de Gibraltar.

Durant aquests anys, escriu dos treballs més: *El impuesto de consumos. Consideraciones acerca de la necesidad de suprimirlo. Su sustitución*¹²⁹ (1891), *¡Alemania! Resultado de los tratados hispano-alemanes y sus prórrogas desde 1868* (1892).

A les eleccions de 1893 surt una altra vegada senador per Girona. El maig d'aquest any, però, pren possessió d'una senadoria vitalícia. A partir d'aquí, si bé el seu ritme d'intervencions va anar minvant, durant un temps es va mostrar força actiu en els treballs en comissions parlamentàries, destacant la seva participació en les de ferrocarrils i carreteres.

Va fer obres de beneficiència i va formar part de la Junta organitzadora del mil·lenari de Montserrat. Als anys noranta va residir majoritàriament a Madrid, essent veí d'edifici amb Víctor Balaguer, amb qui tenia una gran amistat personal i a qui tenia llogat el pis on residia.

5.2.1.7. Frederic Nicolau i Condeminas.

També Frederic Nicolau ha anat apareixent als capítols precedents, tant pel seu actiu paper dins del món de les corporacions econòmiques catalanes i en especial en l'ANCB, com per la seva activitat a la Junta d'Aranzels i al Congrés i als ministeris.

Hi ha alguna confusió entre Frederic Nicolau i Condeminas¹³⁰ (Barcelona, 25-6-1826/1905) i el seu fill, Frederic Nicolau i Dalmases, ja que aquest havia començat a participar en el mateix terreny de l'activitat proteccionista que el pare; no obstant, el fill mor l'abril de 1881.

En la seva activitat professional, combinà les facetes de navilier, comerciant i propietari immobiliari. Inicialment, va començar a treballar a una agència de duanes. Després formaria

---

128. [PUIG, Fernando]: *La vinicultura y el discurso del señor Moret en Sevilla, carta dirigida al Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer por el Senador D ...*, 6 Septiembre 1887 (full volant).

129. PUIG, Fernando: *El Impuesto de consumos. Consideraciones acerca de su substitución por el senador D. ...*, s/n. (full volant).

130. Sobre ell, veure: *Catalanes ilustres...*, BASTINOS: *Españoles ...*

la seva pròpia companyia de navegació. Va presidir la SCD, va ser director gerent de la *Compañía Catalana de Vapores Trasatlánticos*, amb 5 vaixells de navegació d'alçada, i vicepresident de la *Compañía de los Almacenes Generales de Depósito de Barcelona*. Va ser soci del FPN, de l'IFTN i de l'APFUBZE i president durant molts anys de l'ANCB, corporació en la que desplegarà totes les seves energies.

Va ser regidor i tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona entre 1863 i 1864. En el tram final del Sexenni, es va situar dins les forces alfonsines de Barcelona, essent membre de l'agrupació del comerç de la LOS. Va ser també membre de les comissions de recepció al príncep Alfons a la seva entrada a Barcelona, el gener de 1875.

Igual que Ferrer i Vidal, entre 1874 i 1875 formà part de la comissió d'estudis sobre la legislació duanera, creada a iniciativa de l'AB, essent ell vicepresident de la secció de comerç. El febrer de 1876 apareix com a un dels signants d'un document dels naviliers de Barcelona, en el que s'analitzava la situació de la marina mercant, especialment la de llarga distància, i es proposava diverses mesures; aquest document va ser un precedent de la creació de l'ANCB, el mes següent.

A les primeres Corts de la Restauració, no obté encara cap representació parlamentària. Durant aquest període, centra la seva activitat pública en l'organització de l'ANCB com a corporació del sector marítim de Barcelona, així com en practicar diverses gestions tant a Barcelona com a Madrid. Així, el març de 1878 presideix una reunió extraordinària de l'ANCB, amb assistència d'altres corporacions i de parlamentaris catalans, per analitzar la crisi de la marina mercant. Tot seguit, es desplaça a Madrid, com a president d'una comissió de naviliers, i assisteix a reunions de parlamentaris catalans, en les que planteja la situació de la marina mercant, i també amb parlamentaris d'altres províncies marítimes i representants de naviliers d'altres ports. S'entrevista amb alguns directors generals i, junt amb Balaguer, amb el ministre d'Hisenda. Ell i altres catalans treuen la idea de crear un periòdic proteccionista a Madrid. Les seves gestions en aquesta ciutat s'allarguen setmanes, destacant la seva participació directa, el juny següent, en la reunió de representants dels naviliers dels ports espanyols, que presideix, amb el projecte de crear l'AME.

De retorn de la seva intensa campanya a Madrid, el juliol de 1878, reuneix novament els naviliers catalans per explicar-los el resultat de les seves gestions, que es veuen com a inservibles després de la recent signatura de la renovació del tractat de comerç amb Bèlgica. L'agost següent, és el primer signatari del document *Manifiesto de la marina mercante española*, signat pels naviliers d'alguns ports espanyols i en el que s'analitza la situació de la marina mercant, especialment en relació al tractat de comerç amb Bèlgica¹³¹.

El setembre de 1878, és nomenat membre de la comissió especial aranzelària encarregada d'analitzar la situació de la indústria llanera i de la marina mercant. El febrer següent, el trobem al banquet dels naviliers del Maresme, esmentat anteriorment.

Davant de les eleccions de 1879, ell és un dels candidats proposats pel CCLBA, com a resultat de reunions prèvies per sectors econòmics i professionals; concretament ell representava els comerciants i els financers. Nicolau obté l'acta de diputat per Barcelona. Després de la seva elecció, ofereix a les tres corporacions industrials que hi havia a Barcelona en aquells moments (IIC, FPN i FPE) els seus serveis de diputat proteccionista. Una comissió de l'IIC el visita a domicili, per reiterar-li la necessitat d'una actuació proteccionista. Intervé també al banquet de 25 de maig de 1879, ofert per les corporacions

131. *La Mañana*, 15-8-1878.

econòmiques als parlamentaris catalans electes, tot agraïnt als electors que la marina mercant tingués ara una representació parlamentària en la seva persona.

Efectivament, Nicolau afronta la legislatura de 1879-80, primera de la seva carrera parlamentària, com a representant dels interessos del sector marítim. El juliol de 1879 participa a una reunió de parlamentaris de províncies marítimes, per estudiar la suspensió de l'aplicació de la llei sobre dret diferencial de bandera a Filipines mentre no es conclouï la informació aranzelària, alhora que forma part de la comissió creada per conferenciar amb el ministre d'Ultramar sobre el tema. El febrer següent, intervé davant la Comissió de Pressupostos de Cuba del Congrés, tot plantejant les demandes dels naviliers.

Dins de l'hemicicle, s'interessa també per temes relacionats amb la marina: demana dades sobre moviments comercials dels sucres, intervé dins la proposició de llei de Moret sobre lliure importació de cereals, fa el primer torn contra la totalitat del tractat amb Àustria-Hongria, analitzant-lo en la part relativa a la navegació, i presenta una esmena al pressupost de Cuba, entre altres. Tant en aquesta legislatura com en la següent —la breu legislatura de 1880-81— forma part de la comissió de contestació al discurs de la Corona.

El gener de 1881, participa a la Junta General de l'ANCB, que comptava amb la presència d'alguns parlamentaris catalans, convocada per analitzar el projecte de modificació del dret diferencial de Cuba inclòs al discurs de la Corona. D'altra banda, i a diferència dels altres vocals catalans de la comissió especial aranzelària, no dimiteix del càrrec i es manté en el seu lloc per defensar els interessos de la marina mercant en la informació naviliera. Durant aquesta, que no conclou fins el 1883, ell signa el dictamen de la majoria i un vot particular referent a la navegació amb les províncies d'Ultramar. D'altra banda, el juny de 1882 és un dels vocals fundadors de la nova JCAV, en la que s'hi manté fins el canvi d'aquest organisme, el 1895. En aquesta data, passa a ser vocal del CAA, mantenint-s'hi també fins el canvi d'organisme, el 1898. El 1900, és nomenat comissari d'Agricultura, Indústria i Comerç de la província de Barcelona.

El març següent, el trobem a la sessió extraordinària de la Junta Directiva de l'IFTN, convocada davant dels temors que el nou Govern Sagasta impulsés una política aranzelària lliurecanvista. Pren la paraula, igual que Ferran Puig, per proposar contrarestar la propaganda lliurecanvista amb una multiplicació de l'activitat proteccionista; caldria, segons ell, més fons econòmics i *una masa compacta de Senadores y Diputados Catalanes para hacer sentir su influencia ante el Gobierno*¹³². El mateix mes, torna a assistir a una altra sessió extraordinària de l'IFTN, convocada per preparar una manifestació proteccionista i mostra el suport de l'ANCB, per ell representada, a la iniciativa. Aquesta estreta vinculació amb l'IFTN, fa que la corporació el nomeni el seu vicepresident, el gener de 1882, però ell refusa el càrrec, atenent la seva dedicació a l'ANCB.

L'estiu de 1881 la *Unión Económica Proteccionista* el vol presentar com a candidat a les eleccions per Barcelona, però ell refusa l'ofertament. En aquestes Corts liberals de 1881-84, no té representació parlamentària. Això, no obstant, no vol dir que no intervingui en gestions diverses, a Madrid i a Barcelona, relacionades amb els interessos del sector per ell representat. Així, a finals de maig i durant el juny de 1882, té una intensa negociació als ministeris de Madrid, pel tema de la supressió del dret diferencial de bandera a les Antilles, dins del projecte de llei de relacions comercials entre la península i les províncies d'Ultramar.

---

132. AFTN, IFTN, "Actas" núm. 1, 17-7-1879/12-9-1881, sessió extraordinària de la Junta Directiva de 3-3-1881.

El novembre de 1882 el trobem a una reunió, feta als locals de l'IFTN, dels vocals catalans de la nova JCAV. L'octubre de 1883 presideix una reunió de naviliers, presidents de les corporacions econòmiques de Barcelona i parlamentaris catalans, convocada per analitzar el projecte de pressupost de Cuba, que gravava l'entrada de vins peninsulars a l'illa amb finalitats hisendístiques. El desembre d'aquest any, assisteix en representació de l'ANCB i intervé a una sessió extraordinària de la Junta Directiva de l'IFTN, convocada per analitzar protocol d'acord comercial Gran Bretanya.

El mateix 1883, apareix com un dels fundadors del CCLB, essent comptador de la seva Junta Directiva. Se situaria en el sector més proper a Cánovas.

A les eleccions d'abril de 1884, surt novament diputat per Barcelona, comptant la seva candidatura amb el suport explícit de l'ANCB. A la legislatura de 1884-85, es mostra molt actiu en el tema del *modus vivendi* amb Gran Bretanya: igual que Ferran Puig, forma part de la comissió de parlamentaris catalans encarregada de cercar transaccions en aquest tema i de presentar-les a ambdues cambres; apareix també com a signant de diverses esmenes, presenta exposicions de corporacions catalanes i intervé en el primer torn contra la totalitat del projecte. S'interessa també pel projecte de Llei de disposicions de caràcter econòmic i mercantil que afectaven serveis de les illes de Cuba i Puerto-Rico i de la península, en el que signa una esmena de Bosch i Labrús. També signa una altra esmena del mateix diputat al projecte de Llei de forces navals de la nació, demanant que tot el procés de construcció es fes en empreses espanyoles. Fora de les sessions, el juny de 1884 participa a les reunions de parlamentaris catalans i cubans, convocades per analitzar mesures econòmiques per a Cuba.

El setembre de 1885 escriu a la revista de l'ANCB un treball relatiu a l'afer de les illes Carolines¹³³. A la breu legislatura de 1885-86, signa una addició de Bosch i Labrús a l'autorització per prorrogar els tractats de comerç.

A les Corts liberals de 1886-90, és novament diputat per Barcelona. El gruix de les seves intervencions gira al voltant de la marina mercant i temes que s'hi relacionen¹³⁴. Així, el veiem intervenint en els debats sobre el tractat de comerç amb Gran Bretanya i amb Itàlia i interpellant el Govern sobre les negociacions per al tractat amb els EUA. S'interessa per les reformes econòmiques a les Antilles, pel contracte amb la CT, per les admissions temporals, per les forces navals de la península i Ultramar, així com per alguns temes hisendístics.

Presidí el *Congreso Económico Nacional* de Barcelona de 1888. El 1889 participa en la informació sobre la reforma aranzelària, en la seva condició de vocal de la JCAV. Va presidir l'AB el curs 1890-91. Va anar publicant els seus discursos en aquesta entitat: *Caracteres del siglo diez y nueve* (1890), *Consideraciones de carácter económico sobre el siglo actual* (1890), *Cuestiones económicas sobre el siglo XIX* (1891), *La industria y el estado en las cuestiones económicas* (1891).

El 1891 inicia la seva presència al Senat. Va ser senador per Barcelona a les Corts de 1891-93 i 1896-98 i per la SEBAP a les de 1893-95 i 1898-99. Manté la seva línia d'actuació en temes de l'interès de la marina mercant, com ara el *modus vivendi* amb França, el projecte d'hipoteca naval, dic al Port de Barcelona i reformes a les Antilles. S'interessà també

133. *Revista de la ANCB*, núm. de 9-1885, p.137-140, article "Incidente de las Carolinas. ¿Nos enmendaremos?"

134. NICOLAU, Federico: *Debate económico. Elevación de derechos arancelarios a los trigos y harina extranjeras. Discursos y rectificación pronunciados en las sesiones de los días 14, 16 y 20 de Mayo de 1889 en el Congreso de los Diputados por el Excmo. Sr. ... diputado a Cortes y presidente de la Asociación de Navieros y Consignatarios de Barcelona. (Se publica en virtud de acuerdo de la Junta de la propia Asociación, tomado en 29 de Mayo de 1889)*, 1889.

per temes més d'interès general de Barcelona, com ara l'agregació de municipis del seu pla. Igual que altres parlamentaris catalans vistos fins aquí, el seu ritme de participació en la vida parlamentària va anar decreixent amb el pas dels anys.

D'altra banda, el 1891 va formar part de la comissió especial aranzelària, creada pel Govern conservador per estudiar modificacions a l'aranzel general espanyol. El 1895 formà part de la comissió de reforma aranzelària de Cuba i Puerto-Rico. El 1899 escriví el seu treball *Consideraciones sobre la unificación de las Deudas Públicas y Nivelación de los Presupuestos del Estado* (1899).

5.2.1.8. El marquès de Monistrol.

Del marquès de Monistrol (Josep Maria Escrivà de Romaní i Dusay¹³⁵; Barcelona, 26-6-1825/6-3-1890) hem tingut ocasió de veure fins aquí la seva condició de gran propietari agrari, membre de la noblesa antiga catalana, la seva estreta vinculació a l'IACSI i a la seva representació permanent a Madrid, així com diversos treballs relacionats amb la defensa dels interessos d'aquest sector. D'altra banda, hem vist també a l'apartat 5.1.5 d'aquest mateix capítol, la relació familiar que tenia amb altres membres de la noblesa terratinent catalana que tenien igualment acta de diputat o senador.

El 1834 la seva família s'instal·la a l'estranger, fugint de les epidèmies de Barcelona. Ell i els seus germans estudiaren al Col·legi dels Jesuïtes de Friburg, igual que els fills d'altres famílies nobiliàries catalanes. De retorn a Barcelona, la família s'instal·là a Sant Feliu de Llobregat, on aviat el *cólera morbo* ocasionarà la mort de la seva mare, de tres germans i d'alguns membres del servei.

Més endavant s'instal·la a Madrid, on es casà amb María Antonia Fernández de Córdoba y Bernaldo de Quirós, comtessa de Sástago, amb grandesa d'Espanya, marquesa d'Aguilar, d'Espinardo, de Peñalba i del Campillo. El 1856 heretà el marquesat de Monistrol.

Va fer força vida de Cort. Va ser majordom major i cap de la casa de la infanta María Isabel al seu viatge a Viena el 1880. Va ser *gentilhombre de cámara de S.M.*, amb exercici, mentre que la seva esposa era cambrera major de María Cristina d'Habsburg. No obstant, mantenia força contacte amb Catalunya.

Era marquès de Monistrol d'Anoia i de Sant Dionís, baró de Beniparnell i de Prullans, comte consort de Sástago, amb grandesa d'Espanya, marquès consort d'Espinardo i de Peñalba. Tenia moltes condecoracions, a més de ser maestranat de València, *Caballero del Collar* i *Gran Cruz de Villaviciosa de Portugal*.

El marquès posseïa la Torre Blanca, a Sant Feliu de Llobregat, a la que convertí en un sumptuós parc amb llac. Per part de la seva esposa, afegí importants propietats agràries a les que ja posseïa a Catalunya. Hi aplicà les més modernes tècniques agrícoles, especialment a Mayayo (Múrcia). Tenia també propietats urbanes a Barcelona. A finals de 1875, era un dels principals contribuents per territorial de les províncies de Barcelona i de Girona, amb propietats a Barcelona, Sant Sadurn d'Anoia, L'Empordà i la Garrotxa.

---

135. Sobre ell, veure INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *Necrologías leídas en la sesión solemne celebrada el día 7 de Diciembre de 1890 al objeto de honrar la memoria de los Excmos. Señores marqueses de Camps y de Monistrol*, 1890; ROMERO WALSH, A. del: *La casa de Monistrol y la Real Academia de Ciencias y Artes. Memoria histórico-necrológica de D. José Escrivá de Romaní y Dusay, Académico Honorario, último marqués de Monistrol*, 1895; RIUS Y BADÍA, José M^a: *Memoria que en la sesión necrológica dedicada al Excmo. Sr. Marqués de Monistrol y de Aguilar por el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro leyó en 14 de Abril de 1898, el socio D. ...*, 1898 (es tracta del fill del personatge biografat); ELÍAS DE MOLINS: *Diccionario biográfico ...*, 1889; SABATER: *Diccionario biográfico ...*

Era membre de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* des de 1868, en la que pronuncià el discurs d'ingrés "La arquitectura religiosa ojival", publicat el mateix any, i altres discursos: "El Arte Cristiano de Occidente" (1868), "La escultura contemporánea" (1868). El 1884 va ser nomenat soci honorari de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. Era també membre de l'Acadèmia d'Higiene Pública de Brussel·les i de l'Acadèmia de Geografia i Història de Mèxic. És autor dels treballs *L'affaire de Lacar: lettre adressée au Journal "Le Figaro"* (1881) i *Arcón ojival del siglo XV* (dins de *Museo Español de Antigüedades*). A més de publicar diversos articles sobre arts sumptuàries, s'interessà molt directament per la conservació dels monestirs catalans. Va dur part dels objectes preciosos de la seva casa de Madrid a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. Igual que Ferran Puig, formà part de la Junta organitzadora del mil·lenari de Montserrat.

Va ser un dels fundadors de l'IACSI el 1850, essent el president de la seva comissió permanent a Madrid durant molts anys. Era també membre de la SEMAP, de la SEGAP, de l'APFUBZE i de l'APFUMZE. Presidí la comissió de Madrid de la SEGAP. Va ser col·laborador del setmanari proteccionista de Madrid *El Economista*.

En època isabelina, va ser regidor i després tinent d'alcalde de Barcelona. Obtingué una senadoria vitalícia, de la que en va prendre possessió l'abril de 1865 i que va quedar sense efecte amb la revolució de 1868. Durant aquests tres primers anys com a senador, va iniciar ja la seva línia d'actuació, centrada en els temes relacionats amb els interessos de la propietat agrària. Així, a més de presentar exposicions de l'IACSI sobre temes diversos, va tenir una participació directa, ja sigui en forma d'intervencions o de comissions, en temes com la llei d'aprofitament d'aigües, pròrroga d'obres per al Canal d'Urgell, ensenyament agrícola, llei de guarderia rural i llei de població rural.

Al Sexenni, mantingué un voluntari absentisme polític, treballant per a la restauració dels Borbons. Anà alguns cops a París, a entrevistar-se amb Isabel II. Va ser membre de les comissions de recepció del príncep Alfons, a la seva entrada a Barcelona de gener de 1875. En un altre ordre de coses, el juny de 1874 va ser vocal fundador del CSAIC.

A les primeres eleccions de la Restauració, fetes encara segons la Constitució de 1869, va aconseguir una senadoria per Girona. A la següent legislatura, ja amb la nova estructuració del Senat, revalidà la seva senadoria vitalícia, de la que en va prendre possessió el maig de 1877. Com a senador, d'una banda, i com a president de la comissió permanent de l'IACSI a Madrid, de l'altra, gestionà a dins i a fora de les Corts afers de l'interès de la gran propietat agrària catalana.

Al primer Senat de la Restauració, el de 1876-77, forma part de les comissions parlamentàries de guarderia rural, demandes de desnonament i pressupostos, alhora que realitza el primer torn contra la totalitat a la llei d'eixample de poblacions, des del punt de vista dels interessos de la propietat. Al nou Senat de 1877-79, forma part de diverses comissions: de judicis per desnonaments, Govern Interior, granja serícola model i emprèstit de la Diputació Provincial de Barcelona destinat a carreteres, entre altres temes, alhora que interpel·la el ministre de Foment sobre l'aparició als Pirineus francesos de la fil·loxera i que s'interessa per la llei d'expropiació forçada, la llei de caça i el cadastre (*amillaramientos*).

Fora de les sessions, el trobem el març de 1877 formant part d'una comissió de l'IACSI que conferència amb el ministre de Gràcia i Justícia sobre la reforma del Codi Civil: la CGC tenia redactat un projecte aplicable en principi als *foros* gallecs i asturians, però que es volia fer extensiu a l'emfiteusi catalana; els representants de l'IACSI pretenien delimitar ambdues

situacions i que no s'alterés el contracte català. El juny següent, ell i el marquès de Montoliu s'entrevisten amb el ministre d'Estat, per demanar-li que s'interessés per la conservació dels monestirs de Poblet i de Ripoll. L'abril de 1878 assisteix, junt amb el marquès de Montoliu i en representació de l'IACSI, a una reunió de terratinents, convocada per la duquessa vídua de Medinaceli al seu palau, amb l'objectiu de crear una *Sociedad General Protectora de la Agricultura Española*; forma part de la comissió de treball resultant.

A les següents Corts, les de 1879-81, torna a formar part de la comissió de Govern Interior, alhora que presenta una exposició de l'IACSI sobre drets reials en finques beneficiades per la llei de colònies agrícoles. Fora de la cambra, el febrer de 1879 presideix la comissió de corporacions econòmiques catalanes que va a rebre Martínez Campos a Madrid, al seu retorn de Cuba, com ja s'ha vist al capítol dedicat a les corporacions. Aquesta comissió, que es reuneix a casa del marquès, s'entrevista amb el general (que estava a punt de prendre possessió de la Presidència del Govern) i amb el rei. D'altra banda, l'estiu d'aquest mateix any entra al projecte de SPDTPN.

A les Corts de 1881-84, protagonitza una altra interpel·lació al ministre de Foment sobre la fil·loxera, alhora que s'interessa per temes aranzelaris (base 5ena, llei de primeres matèries), per la conservació del Dret Civil català, per la llei de sanitat i per la de colònies agrícoles, entre altres. Les seves intervencions en el debat sobre primeres matèries, en el que protagonitza el primer torn contra la totalitat, les recopila en forma de fullet¹³⁶. Fora de les sessions, el trobem l'abril de 1882 intervenint en la reunió celebrada entre els senadors catalans i la comissió d'obriers arribada de Catalunya per oposar-se al tractat de comerç amb França; en aquesta ocasió, el marquès fa declaracions proteccionistes i manifesta la seva oposició al tractat de comerç i a la base 5ena. Participa també a la reunió de diputats catalans més alguns senadors i els comissionats de l'Ajuntament i de la Diputació de Barcelona, amb motiu del mateix tema. El 1883 és un dels fundadors del CCLB.

El febrer de 1882 és nomenat vocal de la *Junta especial para el fomento de la agricultura*, depenent del Ministeri de Foment, però el mes següent presenta la dimissió. El juliol de 1887 és nomenat vocal d'una comissió depenent del mateix ministeri, per estudiar la crisi per la que travessaven l'agricultura i la ramaderia.

A les Corts de 1884-86 torna a formar part de la comissió de govern interior del Senat. Junt amb el marquès de Camps de Mata, fa diverses gestions sobre el cadastre, per encàrrec directe de l'IACSI.

A les Corts de 1886-90, darreres de la seva trajectòria parlamentària, ja que mor el març de 1890, forma part de la comissió del Senat sobre el tractat de comerç amb Gran Bretanya, emetent un vot particular, junt amb Fernando Vida. A banda d'aquest tema, es nota una progressiva disminució de l'activitat parlamentària del marquès.

Va ser proposat per al Ministeri de Foment. Presidí el *Real Consejo Superior de Sanidad*, la secció primera del CSAIC i va formar part de la CCDF, tema aquest de particular interès per a l'IACSI. Estigué proposat per a l'alcaldia de Madrid.

---

136. Veure MONISTROL, Marqués de: *Discurso pronunciado por el Excmo. Señor ... en la sesión pública del Senado el día 5 de Junio de 1883 contra el proyecto de ley relativo a reducir los derechos de aduanas de varias mercaderías consideradas como primeras materias*, 1884.